

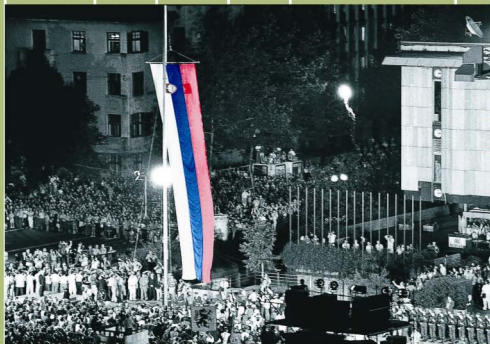

Slovenska vojska
Vojaški muzej

VOJAŠKA ZGODOVINA

ISSN 1580-4828

letnik 5 številka 2/04 (8)

Slovenska vojska
Vojaški muzej

VOJNA ZA SLOVENIJO 1991
(simpozij, 26. in 27. november 2002, 2. del)

VOJAŠKA ZGODOVINA

št. 2/04 (8)

Ljubljana, november 2004
Letnik 5

Izdajatelj:

Generalštab Slovenske vojske
Vojaški muzej

Uredniški odbor:

podpolkovnik Karlo Nanut (glavni in odgovorni urednik)
polkovnik Janez Butara
podpolkovnik mag. Tomaž Kladnik
stotnik mag. Marjan Vešnar
stotnik mag. Matjaž Bizjak
nadporočnik Zvezdan Marković (namestnik glavnega in odgovornega urednika)
dr. Damijan Guštin
mag. Tomaž Teropšič
dr. Rok Stergar

Tehnična izvedba:

Sekretariat generalnega sekretarja MO RS
Služba za publicistiko

Lektoriranje:

Meta Brulec

Tisk:

Schwarz, d. o. o.

Naklada:

600 izvodov

ISSN 1580-4828

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem Vojaškega muzeja in navedbo vira.

KAZALO

Generalmajor Janez Slapar	PRIPRAVE TERITORIALNE OBRAMBE OD OKTOBRA 1990 DO NAPADA	5
Brigadir Alojz Šteiner	SLOVENSKE OBRAMBNE SILE IN GLAVNE ZNAČILNOSTI V SLOVENSKI OSAMOSVOJITVENI VOJNI	15
Podpolkovnik Ljubo Dražnik	ANALIZA POVELJEVANJA V JUNIJSKO-JULIJSKI VOJNI LETA 1991 V 73. OBMOČNEM ŠTABU ZA TERITORIALNO OBRAMBO LJUTOMER	23
Generalpodpolkovnik Albin Gutman	ZNAČILNOSTI DELOVANJA TO DOLENJSKE V VOJNI ZA SLOVENIJO 1991	42
Podpolkovnik Karlo Nanut	VZROKI PORAZA JLA V SLOVENIJI LETA 1991	60
Mag. Tomaž Teropšič	POBUDA ZA USTANOVITEV MUZEJA SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE	104
Mag. Tomaž Teropšič	TERENSKA FOTOGRAFSKA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE (1990–1991)	105

PRIPRAVE TERITORIALNE OBRAMBE OD OKTOBRA 1990 DO NAPADA

UVOD

Priprave na vojno, ki je Sloveniji zagotovila samostojnost, smo izvajali v spremenjenih mednarodnih okoliščinah ter v povsem drugačnih političnih razmerah kot v obdobju razvoja TO. Na globalni ravni je prišlo do popuščanja napetosti med Vzhodom in Zahodom, do konca hladne vojne, Nemčiji sta se združevali, sovjetske čete so se umikale iz osrednje Evrope in naše soseščine, zmanjšana je bila sovjetska navzočnost v Sredozemlju, Varšavski pakt je bil razpuščen, Nato je zmanjševal sile v Evropi. Zaradi vedno manjših sredstev, namenjenih vojski, se v sosednjih državah začel zmanjševanje oboroženih sil. Mednarodna politika je bila osredotočena predvsem na dogodke, povezane z združevanjem Nemčij, s preoblikovanjem oziroma razpadom Sovjetske zveze in Varšavskega pakta ter z razmerami v Perzijskem zalivu, ki so nastale zaradi napada Iraka na Kuvajt.

V domačem političnem prostoru smo se po prvih večstrankarskih volitvah soočili s precejšnjimi političnimi in kadrovske spremembami. Nekdanja predvolilna opozicija, združena v koalicijo Demos, je prevzela oblast. V začetnem obdobju so med koalicijo političnih strank Demosa in strankami, ki so nastale iz nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, vladala velika nasprotja in nezaupanje.

Teritorialni obrambi so predvsem po preimenovanju Generalštaba JLA v Generalštab oboroženih sil SFRJ (GŠ OS) jeseni 1988 poskušali načrtno zmanjševati pristojnosti. Pripravljena Doktrina TO je predvidela podrejanje štabov in enot TO poveljstvom enot JLA. Poskus, da bi nad orožjem TO zagotovili popoln nadzor, ki ga je RŠTO z ukazom, izdanim na podlagi akta GŠ OS poskušal uveljaviti 15. maja 1990, ni uspel. Tudi obrambnih načrtov niso zasegli. Po izdaji ukaza za odvzem orožja je bilo poveljevanje na ravni RŠTO in PŠTO prekinjeno. Pokrajinski štabi v pokrajinah so delovali povsem samostojno in neodvisno. Tudi takratna slovenska oblast se po sprejetju sklepa o prenehanju premeščanja orožja in do sprejetja ustavnih sprememb 28. septembra 1990 z razmerami v TO pokrajin ni ukvarjala. Reorganizacija, ki je predvidevala zmanjšanje števila pokrajinskih štabov iz takratnih 13 na 7, je bila prekinjena. Mirnodobna sestava štabov ni bila popolnoma v skladu z veljavnimi formacijami.

SLOVENIJA PREVZEMA PRISTOJNOSTI, UKREPI PO IMENOVANJU VODSTVA RŠTO

Skupščina RS je 28. septembra 1990 s sprejetjem ustavnih amandmajev in ustavnega zakona Predsedstvu RS dala pristojnosti za poveljevanje TO v miru in izrednih razmerah. Predsedstvo je razrešilo dotedanjega poveljnika generala Ivana Hočevarja in načelnika štaba generala Draga Ožbolta. Imenovan sem bil za vršilca dolžnosti načelnika RŠTO in za zastopnika poveljnika TO RS. Priprave so se začele. V nastopnem govoru, ki sem ga imel za poveljnike pokrajin in občinskih štabov, sem napovedal naslednje naloge:

- uveljavitev spremenjenega statusa TO v skladu s sprejeto zakonodajo,
- povečanje dejavnosti za okrepitev delovanja štabov, predvsem RŠTO,
- imenovanje vodilnih in poveljujočih častnikov v RŠTO in PŠTO,
- uveljavitev poveljevanja v TO,
- zagotovitev varovanja orožja TO,
- obnovitev usposabljanja štabov, poveljstev in enot.

Prevzem poveljevanja nad podrejenimi štabi je bil učinkovit. Poveljujoči so mi poročali o stanju in razmerah v svojih štabih. Prvi delovni dan sem izdal ukaz o varovanju orožja TO in ukaz o poročanju, s katerim je bil preklican ukaz nekdanjega poveljnika o prepovedi izvzema orožja in prepovedi o usposabljanju.

Na seji predsedstva, ki je bila 3. oktobra 1990, je takratni republiški sekretar za notranje zadeve Igor Bavčar z odredbo ukinil Manevrsko strukturo narodne zaščite, ki jo je vodil Anton Krkovič, sile in sredstva pa podredil TO. Predsedstvu sem na seji poročal o vzpostavitvi poveljevanja ter o nameri, da imenujem poveljnike v sedmih namesto 13 pokrajinah in v 30. razvojni skupini oziroma 27. zaščitni brigadi. Predsedstvo je s tem soglašalo in v skladu z zakonom izdalo soglasje k imenovanju vršilcev dolžnosti poveljnikov pokrajin in 30. razvojne skupine.

Podrejeni poveljniki so naslednji dan, 4. oktobra 1990, prevzeli dolžnost. RŠTO je še vedno imel le enega člana. Isti dan je republiški sekretar za LO Janez Janša po sestanku, na katerega so bili povabljeni vsi delavci iz Prežihove 4, pisno pozval razrešenega poveljnika generala Hočevarja in razrešenega načelnika RŠTO, da naslednji dan predata dolžnost. Na sestanku je bil tudi predsednik predsedstva Milan Kučan. Navzoče smo seznanili s sprejetimi ukrepi in z zahtevo za spoštovanje odločitve predsedstva. Očitno se je vojska počutila ogroženo in v poznih večernih urah s 16 vojaškimi policisti blokirala in zavarovala stavbo na Prežihovi 4. Do predaje oziroma prevzema dolžnosti ni prišlo. Ukrep, ki ga je

izvršila armada, je bil posledica odločitve Predsedstva SFRJ (1. 10. 1990), ki je sklepe slovenske skupščine in predsedstva razglasilo za neveljavne. RŠTO Slovenije je podredil 5. vojaško območje in ZSLO pooblastilo za uresničitev ukrepov.

Zvezne ustanove takratne skupne države se niso hotele pogovarjati, zato so se razmere začele zaostrovati. Vojna, sicer še brez uporabe orožja, se je začela.

Zaradi zasedbe stavbe na Prežihovi je imel nastajajoči štab, v katerem sem kot pomočnika za zaledna vprašanja imenoval Antona Vereša, na RSLO le dve pisarni. V Vili Podrožnik sem se 15. oktobra zvečer skrivaj sestal z razrešenim generalom Hočevrjem in poskušal doseči predajo objekta, v katerem je deloval štab. Spoznal sem, da poleg formalne nemoči, vojska mu namreč ni več dala pooblastil, ni bil pripravljen na nikakršen kompromis.

RAZMERE SE ZAOSTRUJEJO, SPOPAD JE V »ZRAKU«

Zaostrovanje je zahtevalo vzdrževanje bojne pripravljenosti obstoječe strukture TO. Količina orožja, ki je ostala TO, prevzeto orožje Manevsrke strukture narodne zaščite ter z dogovori prevzeto orožje takratnih DPS in delovnih organizacij (npr. Železniškega gospodarstva), je oktobra dosegla 27.000 kosov. Po pokrajinah je bilo stanje naslednje:

- Dolenjska pokrajina 2600 kosov,
- Gorenjska pokrajina 4350 kosov,
- Južnoprimorska pokrajina 1100 kosov,
- Ljubljanska pokrajina 3800 kosov,
- Severnoprimorska pokrajina 606 kosov,
- Vzhodnoštajerska pokrajina 4270 kosov,
- Zahodnoštajerska pokrajina 9332 kosov.

Ukazal sem, da v štabih zbirajo podatke o enotah in objektih JLA, o stanju bojne pripravljenosti enot in poveljstev ter o ukrepih, ki jih uvajajo. Starešinam so ukazali, da morajo nositi osebno oborožitev, dali so jim osebno avtomatsko orožje in strelivo. V Sloveniji je vojska povečala sile, ki so varovale državno mejo.

JLA je zaradi naraščanja zaostrovanja mednacionalnih odnosov v Kninski Krajini okrepila sile na območju Hrvaške ter Bosne in Hercegovine (zlasti na območju odgovornosti banjaluškega korpusa). Nekaterim agresivnim izjavam visokih častnikov ZSLO in GŠ OS je sledil ukaz načelnika 5. vojaškega območja z zahtevo, da TO Slovenije do 28. novembra izroči orožje in da se jim do 8. decembra izroči evidence nabornikov zaradi vpoklica v JLA. Presodili smo, da

bo JLA, tudi z uporabo sile, poskušala najprej zapleniti orožje in šele nato nasilno prevzeti evidence nabornikov. Predsedstvo RS je menilo, da se razmere zaostrejuje in da lahko pride do spora. Na seji sem poudaril odločenost celotne sestave TO, da orožja ne preda, in našo pripravljenost, da zavarujemo evidence nabornikov.

V TO smo začeli sistematično usposablјati enote. Protidiverzantske enote smo usposablјali na štirih lokacijah hkrati. 30. razvojna skupina je preraščala v specialno enoto in začela usposablјati prve profesionalne vojake TO.

Pripravili smo naslednje načrte:

- načrte za nasilni odvzem orožja iz objektov JLA,
- načrte in disperzijo orožja TO,
- načrte za blokado komunikacij na dostopih do skladišč TO,
- vodilnim častnikom smo podelili osebno oborožitev s pripadajočim kompletom streliva,
- obnovili in razmeram prilagodili smo načrte alarmiranja starešin, štabov, poveljstev in enot,
- formacije enot smo prilagodili orožju,
- vse aktivne vojaške osebe smo razrešili,
- v vseh štabih je bilo uvedeno redno dežurstvo,
- neprekinjeno smo spremljali stanje in razmere v enotah JLA,
- častniško sestavo rezervnih enot JLA smo seznanili z ukrepi, ki jih izvajamo,
- pripravili smo predlog reorganizacije TO v skladu z osnutkom oziroma predlogom zakona o obrambi in zaščiti.

Načrtno smo usposobili 1107 nabornikov TO. Navajam podatek po pokrajinah za 5. december: Dolenjska pokrajina je imela 137 nabornikov, Gorenjska 49, Južnoprimorska 112, Ljubljanska 198, Severnoprimorska 45, Vzhodnoštajerska 286, Zahodnoštajerska 230 in 30. razvojna skupina 50 nabornikov. Podatki za to obdobje so podobni, spreminja se le razmerje med pokrajinami. Z enotami na usposabljanju smo zagotavljali bojno pripravljenost. Enote so bile bojno popolnjene in oblikovane v t. i. intervencijske skupine, ki bi bile v primeru agresivnega nastopa JLA sposobne takoj prevzeti bojne naloge. Priprave TO smo predstavili tudi slovenski javnosti. V Kranju smo izvedli mobilizacijsko vajo 3./21. br. TO in z bataljonom, ki je bil v polnem bojnem postroju, pokazali njegovo bojno moč in pripravljenost. Zelo odmeven je bil postroj 30. razvojne skupine v Kočevski Reki 17. decembra 1990. Enota je poleg dobre oborožitve in izurjenosti imela tudi nove bojne uniforme.

Prevzem nekaj več kot 400 kosov pušk SAR 80 kalibra 5,56 in približno 100 kosov pištol Berreta z ustrežno količino streliva je imel pozitiven moralni vpliv na podrejene štabe in enote. Potrebe so bile sicer večje, primanjkovalo nam je predvsem sredstev za protioklepno borbo in protizračno obrambo.

Poročanja podrejenih poveljnikov o stanju in težavah bojne pripravljenosti so opozorila na že znane težave. Ob tem pa je bila povsod izražena odločenost, da bo TO referendumsko odločitev Slovencev, da želimo svojo lastno državo, zavarovala tudi z orožjem.

Hkrati so na RSLO potekale priprave na začetek in prevzem usposabljanja nabornikov v TO. Projekt je vodil in usklajeval Bogdan Koprivnikar. Priprave TO in priprave na usposabljanje nabornikov je bilo treba primerno zakonsko utemeljiti. Na predlog sekretarja Janeza Janše smo za uveljavitev predpisov naredili naslednji načrt:

- predlog obrambne doktrine naj bi pripravili do 30. oktobra 1990,
- Zakon o obrambi in zaščiti naj bi pripravili do 31. decembra 1990, sprejet pa je bil šele 6. aprila 1991,
- Zakon o vojaški obveznosti bi morali pripraviti do 28. februarja 1991,
- Zakon o službi v oboroženih silah pa bi moral biti sprejet do 31. maja 1991.

Temu programu so bile prilagojene naloge TO:

- reorganizacija štabov in oblikovanje območnih štabov (območni štabi ne bi bili več organ družbenopolitičnih skupnosti, in sicer občine, uveljavljeno bi bilo enostarešinstvo) bi bilo izvedeno z uveljavitvijo Zakona o obrambi in zaščiti;
- začetek priprav izvajalcev usposabljanja poskusne skupine nabornikov je bil predviden za 15. marec 1991;
- začetek poskusnega usposabljanja je bil načrtovan za 15. april 1991;
- redno usposabljanje nabornikov bi začeli 1. septembra 1991 (v primeru mirne razdružitve) ali 1. januarja 1992.

Skupščina je zakone sprejela pozneje, zato je bilo precej predvidenih nalog prestavljenih na poznejši čas. Zamuda je vplivala na bojno pripravljenost TO.

PRIPRAVE NA ZAČETKU LETA 1991

Grožnje armade se nadaljujejo že na začetku leta 1991. Medtem se je armada na podlagi nacionalne pripadnosti že začela razslojevati. Na ključne položaje so imenovali predvsem Srbe. Predsedstvo takrat še skupne države je 10. januarja 1991 obnovilo zahtevo za predajo orožja in evidenc in določilo 10-dnevni rok. Odločitev za nas ni bila pomembna.

20. januarja sem v Zagrebu skupaj z republiškima sekretarjema Igorjem Bavčarjem in Janezom Janšo ter njegovim namestnikom Jelkom Kacinom sodeloval na sestanku s hrvaškim ministrom za notranje zadeve Boljkovcem in ministrom za obrambo Špeglijem. Skupaj smo ocenili razmere in pripravili načrt vojaškega sodelovanja glede priprav in ob morebitnem posegu JLA.

Bojna pripravljenost štabov in enot TO se je okrepila. RŠTO sem popolnil s častniki iz pokrajinskih štabov, zaposlili smo nekaj mladih diplomiranih obramboslovcev in obramboslovk ter nekaj nekdanjih častnikov JLA.

USPOSABLJANJE

Štabna vaja Kobra, ki smo jo v prvem delu izvedli z RŠTO, podrejenimi PŠTO in 30. razvojno skupino, ter v drugem delu na ravni PŠTO in OŠTO, je bila uspešna. Štabi so dokazali primerno pripravljenost in usposobljenost za bojno načrtovanje. Sledile so priprave na drugi del, praktično vajo. Z njo sem hotel preveriti mobilizacijsko pripravljenost, mobilno sposobnost in pripravljenost enot TO na ravni bataljona za izvajanje bojnega delovanja zunaj območja pokrajine kot tudi pripravljenost za sprejem in oskrbo enot. Odločil sem, da vajo izvedejo skupaj PŠTO Dolenjske in Severnoprimske ter 30. razvojna skupina. Določil sem pokrajinska štaba, ki sta bila kadrovsko najboljše (PŠTO Dolenjske) in najslabše popolnjena (PŠTO Severnoprimske). Zamisel o vaji je bila prilagojena dejanski oceni našega sovražnika v morebitnem bojnem spopadu. Mobilizacijsko-taktična vaja je bila poimenovana Premik-91. Cilji vaje so bili v celoti doseženi, in sicer je bilo treba preveriti sistem alarmiranja in mobilizacijsko pripravljenost, mobilno sposobnost, pripravljenost RŠTO za vodenje bojnih aktivnosti, sposobnost poveljstev za načrtovanje in izvajanje bojnih nalog, bojno delovanje enot na ravni bataljona zunaj območja pokrajine, med cilje sta spadala tudi javni prikaz in demonstracija pripravljenosti. Vaja je prvič v 23-letni zgodovini obstoja TO v Sloveniji preseгла teritorialne okvire. Enote so izvajale naloge vojske nastajajoče države. Predsedstvo je pred praktičnim delom vaje, 18. marca, sprejelo redno poročilo o stanju v TO in se seznanilo z izhodišči načrtovane vaje. Član predsedstva Ivan Oman je vajo tudi spremljal.

NAČRTI ZA SPOPAD Z ARMADO

Hkrati z vajo Premik-91 je nastajal tudi načrt Kamen. Naloge zavarovanja državne meje z Avstrijo, Italijo, Madžarsko in bodočo državo Hrvaško so bile razdeljene na več delov: na zaostrovanje odnosov, na čas, ko naj bi JLA zasedla mejne prehode, na vzpostavitev rezervnih prehodov čez meje, na čas, ko naj bi

TO in policija nasilno prevzeli meje, na zasedbo stražnic, odhod armade in na razmejitev nalog med policijo in TO. Z načrtom Nabava smo predvideli način, sredstva in enote, s katerimi bi nasilno vdrl v objekte JLA in vzeli orožje, strelivo in drugo bojno opremo.

Posebne načrte smo pripravili tudi za zavarovanje štabov, objektov TO in oblastnih struktur, za blokado vojašnic in drugih objektov, za prevzem podrejenih enot JLA in za organizacijo zbirnih centrov za prebegle častnike in vojake (načrt Jezero). Načrtovali pa smo tudi oblikovanje centrov za zajete pripadnike JLA.

REORGANIZACIJA

Zaradi sprejema Zakona o obrambi in zaščiti smo bili v časovni stiski. Ob prehodu se sistem poveljevanja ni smel porušiti, kar najbolje smo morali izkoristiti znanje kadra, ki smo ga imeli, pripravljeni pa smo morali biti tudi na prevzem rezervnih enot JLA pod poveljstvo TO. Z reorganizacijo smo hoteli postaviti temelje bodoči vojski slovenske države. Načrtovali smo oblikovanje:

- RŠTO,
- 7 PŠTO,
- 27 Območnih štabov za TO,
- 2 Učnih centrov,
- razvojne skupine,
- tehničnega zavoda,
- 17 brigad,
- 4 združenih odredov,
- 2 protidesantnih odredov,
- 5 protioklepni odredov,
- 63 jurišnih odredov,
- 3 protidiverzantskih odredov,
- 15 diverzantskih odredov,
- mornariškega odreda.

Nova struktura naj bi postala 25. maja 1991 operativna in usklajena z razpoložljivo oborožitvijo. Podrejeni poveljniki so bili pristojni za sprejem začasnih rešitev, ki bi ob spopadu zagotovile pogoje za učinkovito poveljevanje.

POROČANJE PREDSEDSTVU, PREDSEDSTVO SPREJME SMERNICE

V pripravi na osamosvojitve smo proučevali več možnosti, in sicer postopke v primeru dogovorne razdružitve, intervencije z demonstracijo moči, postopke ob

nasilni preprečitvi razdruževanja in predvideli naslednje protiukrepe: mobilizacijo enot in štabov TO, odpor z vsemi sredstvi, zavarovanje oblasti, objektov, prevzem nadzora državne meje, prevzem prebeglih iz JLA, prevzem enot JLA pod poveljstvo TO itn.

Predsedstvu RS sem 13. maja 1991 v Poljčah poročal o stanju bojne pripravljenosti in ob tem poudaril:

potek procesa reorganizacije in sistem poveljevanja (RŠTO poveljuje 10 subjektom, PŠTO in Območni štabi do 9 subjektom),
zagotovitev zavarovanja republiškega vodstva v delu, ki je v pristojnosti oboroženih sil,
priprave na začetek usposabljanja v učnih centrih Pekre in Ig, ki naj bi se začele 15. maja 1991,
pripravljenost za sprejem enot JLA pod poveljstvo TO,
roke za zagotovitev operativnosti reorganizacije,
usposabljanje z visoko udeležbo (od januarja do maja je bojno usposabljanje opravilo 9426 starešin in pripadnikov enot TO),
spodobnost mobilizacije v 12 urah.

Predsedstvo je sprejelo tudi informacijo o takratnih bojnih zmogljivostih, ki so bile odvisne od razpoložljive oborožitve in bojnih sredstev. Za boj so bili pripravljeni:

vsi štabi TO,
85 skupin za oviranje,
92 protioklepnih skupin,
6 bataljonov,
11 odredov četne sestave,
33 odredov vodne sestave,
142 čet, baterij,
240 vodov,
59 oddelkov.

Sile so bile primerljive s 378 četami ali 94 bataljoni ali 23 brigadami. Imeli smo 34.295 kosov pehotnega orožja, 11 milijonov kosov streliva za pehotno orožje, 1024 kosov protioklepnega orožja, 1106 kosov protioklepnega orožja za enkratno uporabo, 203 kose orožja za podporo, 99 protiletalskih topov, 42 protiletalskih raket in 33.379 kg eksploziva. Z ustrezno uporabo smo lahko onesposobili 184 tankov ali 368 oklepnih transporterjev.

Predsedstvu sem zagotovil, da je TO razglasitev samostojnosti sposobna zavarovati z orožjem. Predsedstvo je 15. maja izdalo Smernice za delovanje, naše načrte smo pregledali in dopolnili. Najpoznejši datum razglasitve samostojnosti je bil določen za 26. junij 1991.

USPOSABLJANJE NABORNIKOV, BLOKADA UČNEGA CENTRA PEKRE

Častniki, podčastniki in civilne osebe, ki so jih zaposlili v učnih centrih, so opravili teoretične in praktične priprave. V Pekrah in na Igu so hkrati potekala tudi gradbena dela. Objekte smo predali 7. in 8. maja, sprejem nabornikov pa je bil 15. maja 1991. Armada je 23. maja v dopoldanskih urah blokirala učni center Pekre in zahtevala izročitev nabornikov. Armada in starešinski sestav centra sta bila v polni bojni pripravljenosti. Napetost in grožnja, da bo prišlo do oboroženega spopada, sta bili veliki. Samo ena napačna odločitev ali prehitra reakcija bi lahko povzročila oboroženi spopad. Prišlo bi do žrtev, verjetno tudi med mladimi naborniki, ki so vojaško usposabljanje šele začeli. To pa bi bilo po naši presoji v zadnjem delu priprav na osamosvojitve nedopustno. JLA je poskušala doseči cilj s predstavitvijo svojih sil. Odločenost, da ne popustimo zahtevam, in množični protesti so armado prisilili v pogajanja, ki pa so se končala z ugrabitvijo poveljnika Vzhodnoštajerske pokrajine in njegovega spremljevalca. Naslednji dan sta bila izpuščena, armada se je umaknila v vojašnice, pod kolesnicami oklepника je padla prva civilna žrtev. Spopad z armado je bil neizbežen.

STOPNJEVANJE PRIPRAV NA RAZGLASITEV SAMOSTOJNOSTI IN VOJAŠKI SPOPAD

Priprave so potekale v dveh smereh, in sicer za vojaško počastitev razglasitve samostojnosti in bojne priprave. Pričakovali smo precejšnjo pošiljko orožja in streliva ter radijskih sredstev za zveze. Zato smo na novo oblikovali in usposabljali enote, v katerih so bili tudi pripadniki, ki so bili v rezervnih enotah JLA. Načrtno smo povečevali sile, tako je od dogodka v Pekrah, ko je bojno pripravljenost zagotavljalo približno 1200 teritorialcev, do 25. junija število naraslo na 15.500.

Pregled nalog stopnjevanja priprav:

D-7 seznanjanje pokrajini (brez opredelitve oziroma seznanitve z dejanskim dnem, datum osamosvojitve je bil skrivnost);

D-6 seznanjanje z načrti območnih štabov;

D-5 vpoklic starešin in preveritev načrta Nabava;

D-4 ogled terena, preverjanje načrta Plebiscit in Ščit (varovanje in premeščanje republiškega vodstva na varnejše lokacije), usklajevanje nalog s sosednjo Hrvaško;

D-3 preverjanje priprav za prevzem nadzora mejnih prehodov (načrt Kamen), preverjanje mobilizacijskih priprav, preverjanje načrta blokade izhoda enot JLA, pregled načrta manevra in operativnih zvez;

D-2 izvršitev mobilizacije štabov, skupin za blokado, protioklepni skupin in enot ter sredstev za protizračno obrambo, okrepitev varovanja, preverjanje priprav za oblikovanje zbirnih centrov in priprav za prevzem enot JLA, ki bodo v skladu s sprejeto zakonodajo na dan osamosvojitve podrejene TO.

D-1 morebitna dodatna mobilizacija štabov, preverjanje priprav za prevzem mejnih prehodov, carinskih izpostav in kontrole letenja, zavarovanje infrastrukturnih centrov in vozišč, aktiviranje načrta Atlas (zaščita oseb), mobilizacija enot za zveze civilnega sektorja.

SKLEP

V razmerah in pogojih, ki so nastali 28. septembra 1990, sem bil kot takratni poveljnik in načelnik v dvomih, kako določiti priprave na vojno. Na začetku je bila večina delovanj usmerjena v normalizacijo razmer v TO in v doseganje višje stopnje bojne pripravljenosti. Hkrati smo zaradi groženj takratne JLA izvajali ukrepe, ki spadajo v področje bojnih aktivnosti. Postopno, s pripravami na izvajanje poskusnega usposabljanja, se je oblikovala vojska slovenske države z mirnodobnim in vojnim delom. Kadrovsko, materialno (Slovenija ni mogla kupovati orožja) in tudi finančno smo bili zelo omejeni, kajti uspeh v vojni je bil rezultat skupnih naporov teritorialcev, slovenskih policistov, pripadnikov sistema zaščite in reševanja, delovnih organizacij in podpore prebivalcev Slovenije. Bil pa je tudi rezultat primernih političnih odločitev.

Na referendumu, ki je bil 23. decembra 1990, smo se z veliko večino odločili za samostojno državo. V TO smo samostojnost skupaj s policijo z orožjem ubranili in zavarovali.

SLOVENSKE OBRAMBNE SILE IN GLAVNE ZNAČILNOSTI V SLOVENSKI OSAMOSVOJITVENI VOJNI

Prispevek je namenjen predstavitvi strukturnih značilnosti in vpliva pripravljenosti na delovanje obrambnih sil Republike Slovenije v osamosvojitveni vojni. Čeprav nasprotno stran obravnavamo posebej, pa je do nekaterih sklepov mogoče priti le s primerjanjem.

POSEBNOSTI BOJNIH DELOVANJ, KI DOLOČAJO ZNAČILNOSTI VOJNE

Bojna delovanja imajo v spopadu med JLA in obrambnimi silami Republike Slovenije, značilnosti vojaškega spopada nizke intenzivnosti, ker so bila uporabljena omejena vojaška sredstva in postopki. JLA ni uporabila vseh sredstev, ker to ni bilo skladno z zamisljivo delovanjem, TO Slovenije pa jih ni mogla uporabiti, ker jih v začetku spopada ni imela dovolj. Omejena uporaba sredstev je vplivala na značilnosti in intenzivnost bojnih delovanj.

Za bojno delovanje je značilno različno pojasnjevanje vloge napadalca in branilca, saj sta si vlogo slednjega pripisovali obe strani. JLA je delovala v vlogi obrambe teritorialne celovitosti federalne države, hotela pa je tudi preprečiti osamosvojitve Slovenije. Slovenske obrambne sile so delovale kot oborožena sila za zaščito in obrambo suverenosti samostojne in neodvisne Republike Slovenije.

Prava narava delovanja JLA se je videla iz namer in nalog sil, uporabljenih v drugem delu, ko bi morale poraziti obrambne sile nove države in doseči cilje, ki niso bili uresničeni s političnimi sredstvi oziroma s poskusi vzpostavitve izrednega stanja. Tako je JLA delovala kot agresorska sila, kar je bilo v nasprotju z njenim pravnim statusom in prepričanjem večine pripadnikov. Lahko rečemo, da obe strani zaradi materialnih, človeških, moralnih in časovnih dejavnikov nista bili pripravljene in sposobni izvajati vseh bojnih delovanj, zaradi česar je bila vojna tudi manj krvava.

STRUKTURNE ZNAČILNOSTI

Obrambne sile Republike Slovenije so sestavljali štabi in enote TO ter enote mirnodobne in vojne sestave slovenske milice. Poleg TO Slovenije in milice so v

oboroženih formacijah sodelovali tudi drugi pripadniki organov za obrambo in za notranje zadeve ter prostovoljci, ki so bili večinoma vključeni v strukture obrambnih sil.

TO Slovenije je lahko računala le na sile, ki so jih mobilizirali in oblikovali iz rezervne sestave. Kljub intenzivnim pripravam od jeseni 1991 do začetka vojne so imele sile TO neustrezno strukturo. Z operativnim razvojem je bilo mogoče doseči le četrtnino sil in sredstev. Enote, ki so jih lahko mobilizirali, pa so bile drugačne od tistih, ki so jih do leta 1990 pripravljali, opremljali in usposabljali nekdanji štabi za TO Slovenije. Številne majhne enote so bile primerne za zavarovanje objektov in pokrivanje ozemlja, manj pa za združeno obrambno oziroma ofenzivno delovanje. Za ŠTO je bil značilen majhen mirnodobni del z veliko rezervnega kadra, njegova mobilizacija pa je bila omejena zaradi premalo sredstev. Pridobivanje sredstev iz zavzetih skladišč in bojnih akcij je omogočalo večanje sil in bojne moči ter njihovo združevanje ali oblikovanje večjih taktičnih enot.

V enotah slovenske milice so bile poleg republiške zaščitne enote uporabljene še posebne enote milice (PEM) pri Upravah za notranje zadeve, ki so bile večinoma popolnjene s poklicnimi miličniki. Na postajah in v oddelkih milice so mobilizirali tudi vojne enote milice, sestavljene pa so bile iz poklicnih in rezervnih miličnikov. Enote milice so bile v primerjavi z mobiliziranimi rezervnimi enotami TO v boljšem položaju zaradi dobre opremljenosti, predvsem s sredstvi za zveze in vozili.

Posebna težava pri opremljenosti enot TO je bilo pomanjkanje protioklepne in protiletalske oborožitve. Obrambne sile so imele v začetnih spopadih predvsem protioklepne izstrelke za razdalje do 300 metrov, zato so morale temu prilagoditi tudi delovanje sil. Po 3. juliju je imela TO Slovenije za vpoklicane pripadnike že dovolj orožja, precej pa se je izboljšala tudi opremljenost s sredstvi za protioklepno in protiletalsko delovanje.

Klasična primerjava razpoložljivih sil in oborožitve lahko prikrije realen odnos sil, zato ga ne navajam posebej. JLA je imela veliko težke oborožitve, ki pa je zaradi nepopolnjenosti enot ali premalo izurjenih pripadnikov ni bilo mogoče uporabiti v celoti. 5. vojaško območje je lahko uporabilo sile iz petih kopenskih in enega letalskega korpusa, in sicer iz 10. zagrebškega, 13. reškega, 14. ljubljanskega, 31. mariborskega in 32. varaždinskega ter 5. korpusa vojaškega letalstva in protizračne obrambe.

Na razdrobljenost in pomanjkanje sil JLA je vplivala slabša mirnodobna popolnjenost enot A, in sicer zaradi manjšega odziva nabornikov, razporeditve enot v številne objekte in angažiranja sil za njihovo zavarovanje. Tako so v JLA za bojno delovanje lahko uporabili le posebej pripravljene enote, tako imenovane »gotove snage«, in zvezne vojaške ter specialne enote milice. JLA v Sloveniji ni mogla opraviti operativnega razvoja in mobilizacije enot. To je eden najpomembnejših strateških dejavnikov, ki so odločilno vplivali na izid spopada.

VPLIV PRIPRAV IN PRIPRAVLJENOSTI NA BOJNO DELOVANJE

Prpriave TO na zaščito samostojnosti Republike Slovenije so bile pred vojno eden najpomembnejših dejavnikov uspeha v vojni. Poudariti je treba, da so vodstveni kader, velik del stalne sestave obrambnih sil in rezervni pripadniki med pripravami dobili pomembne izkušnje, kar je bilo pri vodenju sil in njihovem delovanju zelo pomembno.

TO je imela več načrtov, in sicer vojni načrt, ki je predvideval obrambno delovanje, če bi JLA zasedla upravnopolitična središča, načrt Kamen za zavarovanje mej, načrte za zavarovanje objektov, za postopke z vojnimi ujetniki in prebežniki ter za nasilno zavzemanje skladišč TO v objektih JLA. Načrti so bili usklajeni in uresničljivi, pripadniki stalne in rezervne sestave so jih poznali.

V štabih in enotah TO je bila večina pripadnikov starejša in bolj izkušena, kot so bili naborniki v JLA. Vendar so imeli težave tudi štabi za TO, predvsem zato, ker so bili reorganizirani šele mesec pred začetkom vojne.

TO je bila bolj motivirana in bolj pripravljena za bojevanje, kar je ob vplivih javnih občil in mednarodnega okolja dajalo prednost obrambnim silam Republike Slovenije. Pripadniki obrambnih sil RS so vedeli, za kaj se bojujejo, česar ni mogoče trditi za večino pripadnikov JLA.

Danes vemo, da se je JLA že od konca leta 1990 pripravljala na uvedbo izrednega stanja in na ukrepe za pokoritev republik. To je vključevalo zamenjavo novoizvoljene oblasti, nadzor nad oboroženimi formacijami in njihovo razorožitev. Načrti za vzpostavitev izrednega stanja, predvsem za marec in maj 1991, niso dostopni, opisani pa so v knjigah pomembnih političnih in vojaških voditeljev. Iz omenjenih virov lahko sklepamo, da je uporaba sil JLA junija 1991 sledila temeljni ideji in zamisli za pokoritev republik in discipliniranje njihovih vodstev.

Pri pripravah je bila JLA, čeprav sta zvezna vlada in Generalštab JLA ukazala nekatere ukrepe, v podrejenem položaju. Enote so bile namreč na hitro sestavljene

in s premalo usposobljenimi vojaki na služanju vojaškega roka. Odločilno je bilo tudi nepoznavanje razmer, napačno predvidevanje dogodkov in odziv javnosti. Nenehno dvigovanje bojne pripravljenosti v JLA, ki je bila od decembra 1990 velikokrat navidezna, je narodnostno mešani vojski ob številnih notranjih težavah bolj škodovalo kot koristilo, povečevalo notranjo razslojenost in vplivalo na pripravljenost za bojevanje.

Menimo, da nobena stran ni imela pripravljenih operativnih načrtov za drugi del spopada, torej po 2. juliju, čeprav je v virih navedeno, da je imela JLA pripravljen tako imenovani načrt B, ki je predvideval invazijo na Slovenijo (Laura Silber, Smrt Jugoslavije, 171). Neobstoje vnaprej pripravljenega načrta potrjujejo tudi zasežena bojna povelja in bojna dokumentacija posameznih intervencijskih enot JLA.

Ob materialni premoči JLA so bile pomembne tudi razlike v človeškem dejavniku in motiviranosti. Pri tem sta imela odločilno vlogo notranji kadrovski razkroj JLA in intenzivnost tega postopka.

ZNAČILNOSTI BOJNEGA DELOVANJA

Treba je poudariti, da sta bili na začetku obe strani presenečeni nad odzivom nasprotne strani, in sicer obrambne sile Republike Slovenije nad prodorom JLA na slovenske meje, JLA pa nad odločnostjo in odporom obrambnih sil Republike Slovenije ter njenim oviranjem.

Pomembna značilnost bojnega delovanja je uporaba razpoložljivih sil. Veliko virov JLA navaja, da so za izvedbo začetne naloge načrtovali le omejeno število, ker je bil obseg razpoložljivih mirnodobnih sil večji. Navedeno potrjuje tezo o napačni oceni načrtovalcev JLA in nepoznavanje pripravljenosti obrambnih sil Republike Slovenije. Poleg tega so imeli v JLA izvajalci nalog zelo malo časa za seznanitev z ukazi in za neposredno pripravo na izvedbo, vključno z izvidovanjem območij delovanja. V nadaljnjih spopadih so bile razpoložljive sile JLA v Sloveniji blokirane v vojašnicah, zavzete z lastno obrambo in onemogočene za prodor do blokiranih enot na meji oziroma do kolon, ki so bile tja usmerjene, zato je JLA lahko računala le na intervencijske sile z območij zunaj Slovenije.

Sile JLA so uporabili v dveh delih, in sicer v prvem, 27. ter 28. junija, za zaporo državne meje in razbijanje nadzornih točk na meji med Slovenijo in Hrvaško, v drugem, intervencijskem, pa od 1. do 3. julija. Sile JLA, ki so delovale v prvem delu, so bile tudi zaradi premajhne silovitosti začetnega delovanja razpršene po velikem prostoru in objektih.

Silam JLA, ki so bile namenjene zapori državne meje, so se obrambne sile Republike Slovenije tako upirale, da JLA ni pravočasno dosegla načrtovanih ciljev ali pa jih sploh ni dosegla. Temu so sledile blokade vojašnic, pogajanja in prekinitve, ki so začetno pobudo JLA povsem izničile.

Obrambne sile Republike Slovenije so se uspešno upirale in postopno razbijale sile JLA, ki so jih uporabili za intervencijo, to pa je vplivalo na odločitev o ustavitvi spopada. Temeljna pomanjkljivost sil JLA je bila uporaba oklepne komponente brez ustrezne letalske podpore in neusklajeno delovanje zalednih elementov oklepnih kolon.

Iz načrtov delovanja JLA ugotavljamo, da bi moral biti prodor silovit, izveden z manevrom in napadnimi akcijami. S prodorom kolon do objektov na meji se je delovanje spremenilo v pozicijsko obvladovanje objektov in lastno obrambo. Območje sta nadzorovala TO in milica, JLA pa je bila v svojih objektih onemogočena za kakršen koli manever. Obrambne sile Republike Slovenije so imele nadzor nad komunikacijami, niso pa obvladovale zračnega prostora. JLA zaradi razdrobljenosti TO in milice ter zaradi načina njihovega delovanja ni mogla izkoristiti svoje prednosti, ki jo je imela v letalstvu. Rezultati spopadov na komunikacijah in objektih so bili v korist obrambnih sil RS.

Letalstvo, ki so ga uporabili za podporo kolonom in blokiranim enotam JLA, je imelo močan psihološki vpliv na pripadnike in enote obrambnih sil Republike Slovenije. Z izjemo psihološkega je bil ognjeni učinek delovanja na objekte in obrambne sile Republike Slovenije majhen. Pomembno je, da je letalstvo JLA poškodovalo tudi svoje objekte in sile ter jim tako povzročilo izgube.

Razdrobljenost sil je bila značilna tudi za delovanje enot TO in slovenske milice. Te so se lahko zaradi svoje majhnosti hitro združevale in premeščale po notranjih smereh kljub zaporam ter oviram na komunikacijah.

Obrambno delovanje TO je imelo na začetku kar nekaj pomanjkljivosti, predvsem zato, ker je bilo izvedeno v naglici, premalo odločno in je potekalo v kombinaciji z ovirami. Največ težav je povzročala začetna nejasnost glede ognjenega delovanja in prvega odpiranja ognja.

Delovanje posebnih in drugih vojnih enot milice se ni bistveno razlikovalo od delovanja enot TO. Ponekod so enote milice delovale celo samostojno in izvajale bojne akcije.

Objekte so enote TO in milice zavzemale tako, da so jih najprej blokirale, nato je sledilo oviranje ali onemogočanje oskrbe in končno pogajanja ter predaja ali zavzetje.

Oviranje je bilo zelo pomembno. Organi oblasti in krajevno prebivalstvo so izpolnili večino postavljenih zahtev. Za oviranje so uporabili različna sredstva, predvsem težka vozila in drugo mehanizacijo, kar je bilo nenavadno. Treba je poudariti, da ovire, ki jih je postavljala civilna obramba, in razporeditev enot obrambnih sil niso bile vedno usklajene.

Obe strani sta dajali pobude za pogajanja, vendar z različnimi cilji. Za vsa pogajanja so bila značilna prizadevanja za nevtraliziranje prednosti nasprotni strani in zmanjšanje žrtev ter škode.

V TO je prenos podatkov temeljil na žičnih zvezah, pomembne pa so bile tudi upravne zveze in zveze milice, s čimer so nadomestili pomanjkanje radijskih sredstev. V JLA je bila opremljenost s sredstvi za zveze boljša kot pri TO, vendar pa del sistemov v JLA ni deloval zaradi izklopov elektrike in izklopov iz javnega komunikacijskega omrežja. Za obrambne sile Republike Slovenije je pomenilo odločilno prednost prisluškovanje radijskim zvezam JLA na taktični ravni. Obrambne sile in drugi organi Republike Slovenije so imeli nadzor nad informacijami in komunikacijskimi zvezami. Nadzor nad prostorom, lokalnimi in republiški javnimi občili ter drugimi informacijami je pomenil za obrambne sile strateško prednost.

Logistična oskrba obrambnih sil Republike Slovenije je bila decentralizirana in povezana z lokalnimi viri. Njeno delovanje je bilo učinkovito. Pri prevozu orožja in opreme za okrepitev enot, ki je bil sicer uspešen, so bile težave s prehodnostjo. Logistična oskrba JLA je bila odvisna od lastnih virov in rezerv ter precej motena, ker so bile prekinjene dobave civilnih ustanov. Odklopi vode in elektrike so onesposobili posadke JLA, ki so bile v vojašnicah in vojaških objektih. To je imelo zelo močan psihološki učinek na pripadnike JLA, saj so jih nepričakovani ukrepi presenetili, bili pa so tudi brez učinkovitega odgovora.

Povezava s civilno zdravstveno službo je bila uspešna. Pomoč sta potrebovali in je bili deležni obe strani, tako obrambne sile Republike Slovenije kot JLA. Zdravstvene organizacije in ekipe na terenu so uspešno pomagale ranjenim pripadnikom JLA. Tragične primere, ko je bila pomoč prepozna, je JLA izrabljala v propagandne namene.

Organi civilne obrambe so bili dejavni pri mobilizaciji in popolnjevanju TO ter milice, pri oviranju, oskrbi in še posebej pri ravnanju z zajetimi ter prebeglimi pripadniki JLA, zvezne carine in zvezne milice.

Zajete in prebegle pripadnike so pošiljali v zbirne centre neposredno ali prek UNZ. Del pripadnikov JLA, ki je prebegnil iz enot in prestopil v TO, je bil takoj vključen v bojne aktivnosti. Pripadnikov, ki so bili zajeti ali so prebegnili, je bilo več kot zmogljivosti zbirnih centrov, zato so jih odpuščali, predvsem vojake na služenju vojaškega roka. Med prebežniki so prevladovali pripadniki slovenske, hrvaške in albanske narodnosti.

SKLEP

Slabo pripravljeno delovanje, neustrezna uporaba sil, notranji razkroj in nizka motivacija so najpomembnejši razlogi, da JLA ni izrabila svoje tehnične premoči in dosegla potrebne ofenzivnosti. Za večino pripadnikov JLA to ni bila njihova vojna.

Motiviranost in pripravljenost obrambnih sil Republike Slovenije sta ob učinkovitem usklajevanju in uspešnem delovanju oblastnih organov ter civilne obrambe pomenili prednost, ki se je prevesila v korist osamosvojitvenih sil. Vojaških napak in neizkušenosti pa je bilo pri obrambnih silah Republike Slovenije manj kot pri JLA.

VIRI

- Janez Drnovšek: Moja resnica, Jugoslavija 1989 - Slovenija 1991, Mladinska knjiga, Ljubljana 1996.
- Janez Janša: Premiki, nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992, Mladinska knjiga, Ljubljana 1992.
- Borisav Jović: Poslednji dani SFRJ, Politika, Beograd 1995.
- Veljko Kadijević: Moje viđenje raspada, Politika, Beograd 1995.
- Konrad Kolšek: Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991, Založba Obzorja, Maribor 2001.
- Karlo Nanut: Delovno gradivo za poučevanje vojaške zgodovine in vojnih veččin v šolah CVŠ, Center za vojaškozgodovinsko dejavnost Slovenske vojske 2000.
- Alojz Šteiner: Značilnosti bojnega delovanja TO v Vzhodnoštajerski pokrajini leta 1991, v: Vojna za Slovenijo 1991, Vojaška zgodovina, Center za vojaškozgodovinsko dejavnost Slovenske vojske, št. 2/01 (4), Ljubljana 2001.

- Janez J. Švajncer: Obranili domovino – Teritorialna obramba Republike Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo 1991, Viharnik, Ljubljana 1993.
- Vojno-politički informator, VINC Beograd, posebna izdaja, avgust 1991.
- Vojna v Sloveniji – od napadov na JLA do zmage nad JLA, tednik IN – posebna izdaja, Mednarodno tiskovno središče, Ljubljana, avgust 1991.

ANALIZA POVELJEVANJA V JUNIJSKO-JULIJSKI VOJNI LETA 1991 V 73. OBMOČNEM ŠTABU ZA TERITORIALNO OBRAMBO LJUTOMER

1 UVOD

Leto 1991 bo zaradi junijsko-julijske vojne in osamosvojitve Slovenije za vedno zapisano v slovensko zgodovino. Predstavlja mejnik in izkušnjo med pomembnima obdobjema, ki bosta ostali v narodovem zgodovinskem spominu. Takšen prikaz razmer pa ni pomemben le za Slovenijo kot celoto, ampak tudi za dogajanja v njenih pokrajinah. Pomemben delež, predvsem v oboroženem boju, so prispevali vojaki TO v občinah Gornja Radgona, Ormož in Ljutomer, ki so glede vojaške odgovornosti spadale pod poveljstvo 73. območnega štaba za Teritorialno obrambo Ljutomer. Pod poveljstvom tega štaba so potekali spopadi v Ormožu, Kačurah, Banfiju, Gibini, Presiki, Pristavi, Ljutomeru, Stari Novi vasi, Radencih in Gornji Radgoni. Spopadi na tem območju so dokazali pripravljenost enot in vojakov TO, da branijo svoje domove, prepričanje in dostojanstvo tudi z orožjem.

Na odločitev, da analiziram vodenje in poveljevanje, je vplivalo več razlogov:

- pomen, ki ga ima vojna za Slovenijo, njeno sedanost in prihodnost;
- neposredno sodelovanje v vojni, v kateri sem opravljal naloge poveljnika 73. ObmŠTO;
- o vojni v Sloveniji so pisali mnogi avtorji. V njihovih opisih so marsikateri dogodki v Prlekiji opisani površno in tudi to je eden od vzrokov, da sem se odločil za analizo poveljevanja na območju 73. območnega štaba, s katero želim prispevati k boljšemu razumevanju vojaškega uspeha med vojno v Sloveniji.

Pri analizi sem upošteval tudi izsledke ameriških raziskav po drugi svetovni vojni, ki so zelo skrbno proučevale poveljevanje (raziskava *The American Soldier*). V raziskavah so merili, ali se stopnja zaupanja v poveljnike s približevanjem frontni črti povečuje ali ne, ugotavljali so, zakaj so vojaki v zaledju praviloma bolj kritični do poveljnikov, merili so stopnjo zanesljivosti poveljnikov in podobno. Tudi pri nas so naredili raziskavo *Slovenski vojak – pripadniki TO med vojno za Slovenijo* (FDV IDV, ORC, 1991), kjer ocenjujejo sposobnost poveljnikov TO v enotah, ki so bile v neposrednem bojnem stiku z JLA. Raziskava je bila narejena septembra 1991, njene ugotovitve bom upošteval ter jih primerjal v svoji analizi.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Med pojmi, ki zahtevajo opredelitev, sem izbral tiste, ki so ključni za pravilno razumevanje analize. Tako sem natančneje opredelil vodenje in poveljevanje, ter poveljevanje, kot ga razumemo danes.

Poveljevanje je naloga enotnega vodenja oboroženih sil ali njihovih delov v vojni in miru. Zasnovano je na načelih enostarešinstva in se izvaja na podlagi zakonskih predpisov, pooblastil in ukazov nadrejenih. Temelji na izključni pravici starešine enote, da samostojno odloča o uporabi in delovanju enot, izdaja ukaze in organizira nadzor (Vojni leksikon, 1981: 222). Vodenje je organizirana dejavnost, usmerjena v uresničevanje ciljev in nalog organiziranja, pripravljanja sistema splošne ljudske obrambe in izvrševanja drugih nalog v vojni in miru. Je skupni izraz za poveljevanje in upravljanje. Temeljni nosilci vodenja v oboroženih silah (OS) so poveljstva in štabi različnih stopenj (Vojni leksikon, 1981: 536). Vodenje in poveljevanje (VIP) v OS je organizirana in enotna dejavnost poveljstev in ustanov, usmerjena v organiziranje, pripravo in uporabo OS in njihovih delov v miru in vojni. Vodenje in poveljevanje v OS sestavlja enotno dejavnost. Opredeljena sta z družbenopolitičnim sistemom, zasnovano in doktrino SLO ter strategijo oboroženega boja. Temeljita na načelih enostarešinstva in subordinacije (Vojni leksikon, 1981: 537).

Pri določitvi pojma poveljevanje, kot ga uporabljamo danes, sem upošteval naslednjo ugotovitev: poveljevanje je pristojnost posameznika (poveljnika), pridobljena z zakonom, ki jo ta potrebuje za izvajanje nalog načrtovanja, organiziranja, vodenja in nadzora vojaških sil. Namen poveljevanja je izpolniti nalogo in doseči cilj s sprejemljivim tveganjem, predmet poveljevanja pa so poveljstva, enote in posamezniki (Staff Organization and Operations, 1997: 1-1).

3 ANALIZA POVELJEVANJA MED VOJNO LETA 1991

3.1 Analiza temeljnih nalog poveljevanja

Poveljevanje je bistven element vojskovanja. Je proces, v katerem poveljnik uveljavlja svoje pristojnosti in vodi podrejene enote, da izpolnijo zastavljene naloge. Proces poveljevanja vključuje zmogljivosti, dejavnosti in postopke, ki jih poveljnik uporablja pri načrtovanju, organiziranju, vodenju in nadzoru sil ter aktivnosti pri izvedbi naloge (Staff Organization and Operations, 1997: 1-1).

Naloge poveljevanja se prepletajo in so glede na raven poveljevanja, pa tudi glede na okoliščine, različno poudarjene. Na poveljstvu 73. ObmŠTO sta prevladovala načrtovanje in organiziranje v kombinaciji z vodenjem, odvisna pa sta bila od razmer na bojišču. V podrejenih enotah 73. območja je prevladovalo vodenje, zato je bilo težišče poveljevanja usmerjeno na odnose s podrejenimi.

3.1.1 Načrtovanje priprav na oboroženi odpor

Predpriprave so potekale v neugodnih družbenopolitičnih razmerah. V Sloveniji se je veliko govorilo o demilitarizaciji. Kljub težavam je območnemu štabu v prehodnem času uspelo vključiti in motivirati vse ustanove, pomembne za oboroženi boj.

Pomembno je bilo sodelovanje s policijo, upravnimi organi za obrambo in oblastnimi organi družbenopolitičnih skupnosti. Sodelovanje med policijo in TO je bilo dobro. Cilji so bili enaki, koordinacija republiških organov MO RS in MNZ je bila uspešna. Podatke smo dobivali sproti, z dogajanjem smo bili dobro seznanjeni. Vsi omenjeni dejavniki so pozitivno vplivali na vojni izid.

Težišče delovanja je bilo načrtovanje (načrt Jezero, Kamen) in obrambnodomovinska priprava pripadnikov. Poveljnik območja je z vodstvi posameznih občin obiskal vse enote, v katerih je imel informacijske sestanke. Ti posveti s kolektivi enot so bili pomembni. Imeli so velik propagandni in psihološki učinek. Povečali so zaupanje pripadnikov v starešinski kader, posebej v poklicnega. Pripadniki stalne sestave so bili zelo dejavni pri organizaciji, opremljanju in usposabljanju enot ter pri pridobivanju obveščevalnih podatkov o nasprotniku.

Načrti, ki so imeli neposreden vpliv na izvajanje poznejših bojnih delovanj, so bili pripravljene v prvi polovici leta 1991. To so bili načrt Kamen 1-4, načrt Jezero in usposabljanje na vojaški taktični vaji Kobra-91.

Načrt Kamen

Aprila 1991 je poveljnik TO za Vzhodnoštajersko pokrajino izdal povelje za uporabo sil po načrtu Kamen. Na podlagi omenjenega povelja je bilo do 1. junija 1991 pripravljeno povelje poveljnika 73. območja za izvajanje bojnega delovanja Kamen 1-4.

Načrt K-1 je predvideval ukrepe TO in milice za zagotavljanje normalne prehodnosti meje, če bi JLA prešla na okrepljeno zavarovanje državne meje, in ukrepe za zagotovitev te naloge.

Naloge enot TO 73. ObmŠTO Ljutomer so bile:

- zavarovanje zapor, ki jih je milica postavljala na opazovalnih točkah,
- blokiranje komunikacij in varovanje blokad,
- opazovanje in izvidovanje komunikacij,
- odkrivanje blokad in dostopov do mejnega prehoda, ki jih izvaja nasprotnik.

Nalogo so izvajali deli dveh vodov 9. odreda in del diverzantskega voda TO iz Gornje Radgone.

Načrt K-2 je predvideval postopke in ukrepe za zagotovitev prehodov meje v razmerah, če bi JLA zaprla mejo in poskušala prevzeti vse naloge mejne službe. Naloge enot TO so bile:

- povečati obveščevalno dejavnost,
- opazovati komunikacije, zavarovati zapore in zaščititi blokade,
- mobilizirati dele enot, ki so morale biti v pripravljenosti za blokado mejnega prehoda,
- sodelovati z organi milice.

Sodelujoče enote bi bile 9. in 10. odred ter 6. in 7. diverzantski vod iz Gornje Radgone.

Načrt K-3 je predvideval postopke za nasilno odpiranje mejnih prehodov, če bi JLA zavzela vse mejne prehode.

Naloge enot TO so bile:

- nadaljevati obveščevalno delovanje,
- izvajati nadzor nad komunikacijami,
- zavarovati zapore in blokade,
- imeti v pripravljenosti sile za blokado stražnice v Gornji Radgoni.

Sodelujoče enote bi bile iste kot pri K-2.

Načrt K-4 je obsegal ukrepe in postopke za zavarovanje meje RS proti Avstriji in Hrvaški v razmerah, če bi JLA zapustila območje RS.

Naloge enot TO so bile:

- zasesti vse načrtovane stražnice,
- v sodelovanju z milico zagotoviti nadzor meje,
- organizirati koordinacijsko telo za reševanje vseh vojaških vprašanj (TO, milica, oblastne strukture).

OVIRANJE

V okviru načrta Kamen je bil skladno z ukazom poveljnika VŠP pripravljen načrt oviranja. Težišče oviranja je bilo načrtovano na območju Gornje Radgone okoli stražnice, mejnega prehoda in na mostovih čez reko Muro v Radencih, Veržēju, Srednji Bistrici ter na mostu v Ormožu čez reko Dravo. Načrt K-2 je obsegal ovire in enote, ki so branile ovire na relaciji Radenci–Gornja Radgona–Plitvički vrh.

OBVEŠČEVALNA DEJAVNOST

V okviru načrta Kamen so bile načrtovane naloge obveščevalne dejavnosti. Težišče aktivnosti je bilo na območju Gornje Radgone, kjer sta bila stražnica in mejni prehod. Zaradi omenjenih dejavnosti je bil na izpostavljenosti poveljstvo v Gornjo Radgono razporejen referent za obveščevalne zadeve 73. ObmŠTO.

Načrt Jezero

Načrt Jezero je bil namenjen ustanavljanju zbirnih centrov za vojake, gojence, aktivne vojaške osebe in civilne osebe ter vojake, ki so imeli pogodbo z JLA. Načrt je vseboval povelje za oblikovanje in delovanje zbirnih centrov s prilogami:

- karta javk in smeri prevozov do zbirnih centrov,
- način in čas sprejema vojaških obveznikov na javkah,
- navodilo za delo učnih čet,
- pregled sestave zbirnih centrov.

Zbirni center za 73. ObmŠTO je bil v Zgornjih Ivanjcih, javke pa v Radoslavcih, Črešnjevcih, Ivanjkovcih in Tomažu pri Ormožu. Kadrovsko popolnitev vodstvene sestave zbirnega centra je sestavljalo poveljstvo učne čete. Učno enoto za 73. ObmŠTO bi po tem načrtu sestavljala učna četa sestave dveh vodov.

KOBRA-91

Usposabljanje stalne sestave je potekalo tudi prek štabne vaje Kobra-91, izvedeno pa je bilo marca 1991.

Vse oblike, načini dela in organiziranja so dobro vplivali na organiziranje in delovanje poveljstev in enot TO med spopadi v vojni leta 1991.

3.1.2 Organiziranje

Pojem organiziranje opredeljuje, kako najbolje organizirati dejavnosti in sile, da bi dosegli postavljene cilje. Temelj organiziranja je, kako sile, ki jih potrebujemo za izvedbo naloge, združiti in načrt izpeljati. Organiziranje je proces, s katerim opredelimo strukturo in razporedimo naloge (Staff Organization and Operations, 1997: 2-1).

Velike spremembe v organiziranosti TO so se dogajale tik pred začetkom vojne. Tako so 1. junija 1991 ukinili občinske štabe za TO in organizirali ObmŠTO. Naloge nekdanjih OŠTO za območje občine Gornja Radgona, Ormož in Ljutomer je prevzel na novo organizirani 73. ObmŠTO Ljutomer. Nova organiziranost je prinesla velike kadrovske spremembe. Število delavcev na ObmŠTO se je v primerjavi z delavci v prejšnjih OŠTO zelo zmanjšalo. Zaradi objektivnih vzrokov (izobrazbena struktura, VED, potrebe PŠTO itn.) ni bilo mogoče v celoti upoštevati teritorialnega načela zaposlitve. To je bila pomanjkljivost, ker je bila tedanja organizacija TO organizirana po formacijah, ki so bile ustanovljene med delovanjem Manevske strukture narodne zaščite. Formacije so bile v posameznih štabih različne, in sicer glede na kader, orožje in druge pogoje določenega OŠTO. Predvideni so bili nekateri ukrepi zaupnosti, ko je šlo za izbiro ljudi, saj je zanesljivost temeljila na osebni presoji. Na notranjo organiziranost 73. ObmŠTO sta vplivali še velikost in razporeditev enot TO:

Ljutomer:

JOD (poveljnik, stotnik I. razreda Slavko Modlic), specialni vod (poveljnik, poročnik Vlado Kunčič), pontonirski vod (poveljnik, poročnik Franc Miklošič), 1. diverzantski vod (poveljnik, poročnik Ljubo Smodiš), 2. diverzantski vod (poveljnik, poročnik Bogdan Vrbnjak);

Gornja Radgona:

1. JOD (poveljnik, stotnik Žarko Rues; v drugem delu je vodil Milan Nekrep), 2. JOD (poveljnik, stotnik Branko Brus), pontonirski vod (poveljnik, stotnik Milan Erdela), specialni vod (poveljnik, podporočnik Franc Koračin), pehotna učna četa (poveljnik, stotnik I. r. Milan Kuzmič), 1. diverzantski vod (poveljnik, vodnik Boris Pučko), 2. diverzantski vod (poveljnik, podporočnik Tomaž Zlatnik);

Ormož:

specialni vod (poveljnik, stotnik Ivan Kuharič), diverzantski vod (poveljnik, poročnik Darko Kosi), vod Središče ob Dravi (poveljnik, poročnik Jože

Zadavec in v drugem delu poročnik Franc Šek), vod Velika Nedelja (poveljnik, poročnik Stanko Zamuda), vod Ormož (poveljnik, poročnik Vinko Štefančič in v drugem delu podporočnik Emil Škrinjar).

SKUPAJ: 16 samostojnih enot (680 vojaških obveznikov).

Enote so bile oblikovane glede na število orožja, ki je bilo od septembra 1990 ponovno v skladiščih TO. Število enot je bilo za uspešno vodenje in poveljevanje preobsežno. Kljub temu sta ostala število in velikost enot nespremenjena, saj bi imelo njihovo spreminjanje v tistem času slab vpliv na bojno pripravljenost 73. ObmŠTO.

Zaradi številčne strukture enot je bilo v Ljutomeru organizirano glavno poveljstvo, v Ormožu in Gornji Radgoni pa sta bili izpostavljeni poveljstvi. V vojni se je številčna struktura na poveljstvih menjala glede na intenzivnost in naloge na posameznem območju. Prvi dan vojne, torej 27. junija, je bila večina stalne sestave v Ormožu in pri enotah v Ljutomeru. Na štabu je bil samo načelnik Mirko Rauter. V drugem delu vojne, 2. in 3. julija, je bilo največ pripadnikov stalne sestave v Gornji Radgoni, na poveljstvu v Ljutomeru pa je bil od stalne sestave samo poveljnik območja Ljubo Dražnik, ker so drugi člani morali opravljati pomembne naloge na terenu (prevzem orožja, prevzem enote iz Slovenskih Konjic, usposabljanje pripadnikov z novimi protioklepnimi sredstvi). Po spopadu v Ormožu je Branko Bratkovič prevzel naloge usposabljanja v občini Ljutomer, tako da je vlogo koordinatorja bojev v občini Ormož vodil Aleksander Štampar. Kljub temu ugotavljamo, da je lahko samo ta oblika organiziranja prinesla rezultate, saj je omogočila, da so bili pripadniki stalne sestave tam, kjer so poznali teren, ljudi in načrte za uporabo enot.

Zasnova o drugačni, gospodarnejši in učinkovitejši organizaciji enot TO na območju 73. ObmŠTO se je razvijala med vojno. Tako je 4. julija 1991 iz petih samostojnih vodov v občini Ljutomer nastal jurišni odred (JOD). Enako je bilo s petimi samostojnimi enotami na območju občine Ormož. Območno poveljstvo je imelo šest odredov, kar je zagotavljalo neposredno poveljevanje in odpravo izpostavljenih poveljstev v Ormožu in Gornji Radgoni. Z nabavo novega orožja se je organizacija enot tudi namensko dopolnila in tako so v 73. območju avgusta 1991 imeli štiri jurišne odrede, protioklepni odred, protidiverzantski odred, pontonirski vod in učno četo. Območno poveljstvo je imelo osem podrejenih enot, kar je že omogočalo poveljevanje iz enega centra.

3.1.3 Vodenje

Vodenje je ena od nalog poveljevanja in se nanaša na uveljavljanje načrtovanega. To je sposobnost vplivanja na druge s spodbujanjem in sporazumevanjem. Vodenje je izvedbeni del poveljevanja, ki sledi načrtovanju in organiziranju. Izvajajo ga poveljniki. V praksi se udejanja predvsem v osebnem sporazumevanju pri izdaji povelj med nadrejenim in podrejenim poveljnikom (Command and Staff Decision Processes, 1-1 - 3: 1994).

Na območju 73. štaba za TO je bilo vodenje oboroženih sil zelo zahtevno. Tam je bilo največ bojno aktivnih enot JLA, za katere so bili značilni množična uporaba težke, sodobne oborožitve in bojne tehnike, velika premičnost enot in hitrost delovanj, hitre in pogoste spremembe razmer na bojišču, neprekinjeno bojno delovanje podnevi in ponoči v vseh vremenskih pogojih, velike izgube žive sile in materialno-tehničnih sredstev (MTS) ter možnost stalne uporabe orožja za množično uničenje. TO je imela premalo podatkov za hitre in učinkovite odločitve.

Ob tako težkih pogojih je bilo treba uporabiti sile TO, tako da so nasprotniku povzročile čim večje izgube v živi sili in MTS, ob najmanjši uporabi in izgubi lastnih sil, MTS ter časa. Toda pogoji za doseg takih ciljev so bili težki. Častniki, podčastniki in vojaki TO niso bili pripravljene na oboroženi spopad. Treba je bilo odstraniti psihološko oviro. Poveljniki so morali sprejemati odločitve, ki bi lahko zaradi morebitne napake imele velike družbene in psihološke posledice. Vsaka napaka se lahko plača z življenjem. Popravnega izpita takrat ni bilo.

Veliko težav so pomenila telekomunikacijska sredstva za prenos povelj na podrejene enote. Uporabila so se lahko samo civilna sredstva zvez, ker drugih ni bilo. Zelo razvit je bil sistem kurirskih zvez.

Kljub temu je bilo vodenje uspešno. Poveljniki so se prilagodili objektivnim razmeram na bojišču in večinoma uspešno opravili svojo nalogo. Nekateri so v spopadih pokazali veliko hrabrosti in poguma. Bili so primeri, ko poveljnik ali poveljujoči ni zmožni opravljati svoje naloge, kar se je pokazalo pri slabši bojni pripravljenosti enote. Zaradi omenjenih težav smo morali dvakrat narediti zamenjavo na poveljniški dolžnosti.

3.1.4 Nadzor

Nadzor je dejavnost, ki je neločljivo povezana s poveljevanjem in se izvaja v odnosu do podrejenih enot. Namen nadzora je usmerjanje sil in nalog v izvedbi poveljnikove namere.

Poveljnik z nadzorovanjem usmerja delovanje podrejenih enot k načrtovanemu cilju. Nadzor je nujen za določanje učinkovitosti vojaške organizacije in ugotavljanje odstopanj od načrtovanih stanj. Stopnje nadzora so:

1. ugotovitev izvedbe,
2. primerjava izvedbe z načrtom (ugotavljanje razlik, razlogi zanje),
3. predlogi ukrepov za izboljšanje ali spremembo načrtovanega (Staff Organization and Operations, 1997: 1-1).

Oblike nadzorov, preveritev in pridobivanja vpogledov, ki so se uporabljali med spopadi na območju 73. ObmŠTO:

- obhodi,
- poročanja,
- sestanki,
- poročila z zahtevanimi statističnimi podatki,
- pridobivanje informacij.

V pripravljalnem obdobju so bili obhodi načrtovani z načrtom obhodov, ki so predvidevali najmanj enkrat na dan obhod vsake enote. Med spopadi so bili obhodi odvisni od razmer na bojišču, števila častnikov na poveljstvu, razmer v enotah in od ukazov nadrejenega poveljstva. Tako je poveljnik območja opravil obhode v pripravljalnem obdobju v vseh enotah, med premirjem pa je obhodil izpostavljena poveljstva v Ormožu in Gornji Radgoni ter 2. junija 1991 v poveljstvu Ljutomerskega odreda. Ti obhodi so bili zelo pomembni, saj so predstavili razmere v določenem okolju. Posledica obhodov je bila zamenjava vodstva v Gornji Radgoni. Poveljnik je za obhode večinoma določal člane poveljstva. Ti so pomagali in hkrati nadzirali stanje v enotah. Posebej v drugi polovici spopadov, ko so se enote TO popolnile z dodatno oborožitvijo za protiklepni boj, so zahtevale pomoč poveljstva. Te zahteve je poveljstvo težko uresničilo, saj je bilo delo poveljstva zaradi pomanjkanja starešin stalne sestave oteženo. V Ljutomeru je bil od stalne sestave nenehno prisoten le poveljnik območja.

Poročanja so bila načrtovana enkrat na dan skladno z ukazom 7. PŠTO. Druga poročanja so izvajali skladno z ukazi poveljnika območja. Poveljniki enot so morali poročati o vseh spremembah, ki so se dogajale v enotah. Posebej pomembna so bila poročila o izidih posameznih spopadov. Ta poročila so bila kratka in večinoma sporočena po telefonu. Glede na veliko intenzivnost spopadov in pomanjkanje starešinskega kadra na poveljstvu je bilo precej težav pri pisnem dokumentiranju poročila. Z veliko truda so vsak dan sestavili zaključno poročilo 73. ObmŠTO, ki ga je poveljstvo moralo poslati na PŠTO. Težave so bile tudi

s sredstvi za prenašanje sporočil. Najbolj razširjena je bila uporaba civilnega telefonskega omrežja, v manjšem obsegu pa je deloval tudi kurirski sistem. Tako so se morali poveljniki enot po premiku na drugo lokacijo takoj javiti na območno poveljstvo in povedati telefonsko številko njihovega poveljniškega mesta. Ta sistem dela je bil precej učinkovit.

Zaradi razmer na območju so bili sestanki manj pomembna oblika nadzora. Sestanka, ki bi se ga udeležili vsi poveljniki prvopodrejenih enot območnega poveljstva, v vojni ni bilo mogoče organizirati. Sestankov so se udeležili poveljniki posameznih poveljstev v Ljutomeru, Gornji Radgoni in Ormožu. Kljub temu so bili pomembni pri usklajevanju bojnih akcij, razumevanju ukazov in zamisli nadrejenega poveljnika, pri prenašanju izkušenj in medsebojnem poznavanju poveljujočih. Zelo pomembni pa so bili tudi sestanki in posveti, ki so jih imeli pripadniki posameznih enot pred začetkom izvajanja naloge in po njej.

Pomembna oblika nadzora so bile informacije ustanov ali posameznikov civilne obrambe, takratne milice, društev, delovnih organizacij, družbenopolitičnih organizacij in organov oblasti. Vse informacije so imele posredno obliko nadzora in so potrjevale ali zanikale razmere v enotah na terenu. Pomenile so dodatne in zelo pomembne informacije o stanju v določenih enotah in poveljstvih in tako omogočale boljše ter lažje odločanje poveljnika območja.

3.2 Avtoriteta starešin

Avtoriteto lahko pojmujeemo kot ugled, dostojanstvo, vrednost osebnosti. Avtoriteta starešin je odvisna od značilnosti in mesta oboroženih sil v družbi, podedovanih tradicij in osebnih lastnosti starešin (Vojni leksikon, 1981: 43). Organizacija bojnih delovanj temelji na odločanju starešin. Te odločitve so izhodišče in okvir organiziranega delovanja v oboroženem boju. Starešina ne odgovarja samo za pomen svoje odločitve, ampak tudi za njeno izvajanje.

Poznamo več vrst avtoritet starešin: formalno, neformalno (osebno) in stvarno (Stevo Tankosič, Dušan Vukadinovič, 1981: 38–39).

Formalna avtoriteta starešin je institucionalizirana družbena moč, ki z določenimi zakonskimi normami podreja tistega, proti kateremu je usmerjena. Neformalna avtoriteta se ne dobi z ukazom, temveč z osebnim zgledom, v vojni pa z veliko osebne in poveljniške hrabrosti, znanjem in prizadevnostjo. Iz formalne in osebne avtoritete izhaja stvarna avtoriteta starešine (Stevo Tankosič, Dušan Vukadinovič, 1981: 39).

Avtoriteta starešin, posebej poveljniškega kadra, je imela med vojno zelo pomembno vlogo tudi na območju 73. ObmŠTO. Izkušnje kažejo na veliko avtoriteto, ki so jo imeli poveljniki med vojno. Ta avtoriteta izhajala iz objektivnih razmer, ki so značilne za to območje. Delovanje civilne obrambe, družbenih organizacij, podjetij, društev in tudi družin ter posameznikov je bilo večinoma odvisno od poveljnikovih odločitev. Za odločitve o tem, kje bodo postavili ovire in kje bodo uporabili enote TO ter odločitve o sodelovanju z milico in civilno obrambo so bili odgovorni poveljniki TO. Zaradi pomena, ki ga je imel v tistem času oboroženi boj, so dobili poveljniki vodilno vlogo, ki jo je priznavala tudi civilna družba. 73. ObmŠTO je bil nosilec najpomembnejših dejavnosti na območju, te pa so se kazale v civilnih strukturah družbe. Velika odgovornost poveljnikov je za večino pomenila dodatno motivacijo pri opravljanju nalog. Bili pa so tudi primeri, ko poveljujoči niso zdržali pritiska in jih je bilo treba zamenjati. To se je zgodilo na izpostavljenem poveljniškem mestu v Gornji Radgoni.

Avtoriteta starešin je bila posebej pomembna v enotah TO. Priznavanje avtoritete je odvisno od več dejavnikov. Najpomembnejši so vojaškostrokovna pripravljenost, voditeljska učinkovitost, psihološka trdnost, zavestna disciplina, iniciativnost, samostojnost, upornost, doslednost, pogum, hrabrost, poštenost in druge pozitivne lastnosti, ki vplivajo na priznavanje stvarne avtoritete starešin. Zanimiva je raziskava, ki jo je opravil Obramboslovni raziskovalni center FDV od leta 1983 do 1992. V raziskavi je bila opravljena anketa, v kateri so anketirance (posebej starešine in posebej vojake) vprašali o pričakovanjih glede dobrega častnika v vojski Republike Slovenije (Razpotja nacionalne varnosti, 1992: 162). Ponujena sta jim bila dva modela častnika: tradicionalnega poveljnika, voditelja in pokrovitelja enote ter model častnika menedžerja. Vprašani so odgovorili, da je zgleden častnik oseba, ki je hladnokrvna, disciplinirana in samostojna. Sposobna je ne le samostojno odločati, pač pa svoje odločitve učinkovito in odločno prenašati na podrejene in jih brez obotavljanja izpeljati. Psihična uravnovešenost je veliko pomembnejša od fizične zdržljivosti, vodstvene sposobnosti pa so pomembnejše od visoke strokovne usposobljenosti in profesionalnega odnosa do dela. Najmanj zaželeni lastnosti zgledega častnika slovenske vojske so lojalnost do političnega sistema, ubogljivost in avtoritarnost.

Zanimivo je, da sta bili v raziskavi tako pri starešinah kot pri vojaki med prvimi petimi zaželenimi lastnostmi zgledega oficirja psihična uravnovešenost in sposobnost samostojnega odločanja. Sicer pa je bil izbran tradicionalni poveljnik enote, ki solidarnost v enoti utemeljuje na privrženosti in odvisnosti med pripadniki enote, v nasprotju s častnikom menedžerjem, ki vezi v enoti gradi na učinkovitosti in organizacijski medodvisnosti.

V težkih in nevarnih razmerah, posebej v vojni, ima hrabrost starešin velik pomen pri vzdrževanju čustvenega ravnotežja med pripadniki enote. Analiza spopadov na območju 73. ObmŠTO pokaže na povezavo med poveljniki, ki so s pogumom in hrabrostjo prispevali k uspešni izvedbi bojne naloge, in na povezavo med poveljniki ali poveljujočimi, ki odločitve nadrejenega poveljnika niso zmogli izpeljati. Ta soodvisnost se kaže in stopnjuje s položajem poveljnika. Tako lahko ugotovimo, da so bili uspehi enot TO v občini Ormož največji na začetku, ko jim je neposredno poveljeval 73. ObmŠTO. Pozneje, ko je poveljevanje nad enotami prevzelo poveljstvo v Ormožu, se je učinkovitost bistveno zmanjšala. Pomembna razloga sta bila premajhna samozavest in pogum starešin poveljstva. Podobne razmere so bile v Gornji Radgoni. Rezultati, ki so jih dosegle enote TO v prvem delu vojne, so posledica delovanja enot iz Gornje Radgone skladno z načrti Kamen. Glede na to, da poveljujoči ni zmozel izpolnjevati ukazov nadrejenega poveljstva, se je poveljnik območja odločil za njegovo zamenjavo.

Pomembna lastnost, ki so jo vojaki pričakovali in zahtevali od svojih poveljnikov, je bila njihova odločnost. Čeprav rezultat spopadov v Gornji Radgoni ob koncu vojne ni v celoti dosegel pričakovanega cilja, pa je bil za vse pripadnike TO in civilne obrambe zelo uspešen tudi zaradi odločnosti poveljujočega pri poveljevanju.

Poveljnik in namestnik specialnega voda iz Ljutomera predstavljata primer odločnega in hrabrega poveljnika. Tudi zato se je ta vod že po prvem spopadu razdelil na dva dela. Sodeloval je v štirih spopadih in vedno opravil svojo nalogo v celoti. V teh spopadih so bili ranjeni poveljnik voda in dva vojaka TO.

Pomembni lastnosti, ki ju mora imeti poveljnik, sta občutek za dolžnost in odgovornost. Sposobnost, prevzeti odgovornost za svoje odločitve, loči poveljnika od vojaka. Kdor ni bil dovolj samozavesten in pogumen in ni imel dovolj vojaškostrokovnega znanja, ni mogel opravljati nalog poveljujočega. Pri tem je bil pomemben tudi čut za dolžnost, kar se kaže v odnosu starešine do svojih podrejenih.

Primer odgovornosti do podrejenih in zavest o izvršitvi naloge se je zgodil med spopadi v Ljutomeru, ko je bil ta obkrožen z enotami JLA. Zaradi nevarnosti, da tvega življenja podrejenih, se je poveljnik območja sam vrnil v prostore območnega poveljstva in od tam vodil obrambo območja. To odločitev je sprejel, ker na rezervnem poveljniškem mestu ni mogel dobiti telefonske zveze s podrejenimi enotami in je zato bil prekinjen sistem vodenja in poveljevanja.

Vse prej navedene lastnosti, ki so bolj ali manj veljale za poveljujoče v TO na območju 73. ObmŠTO, so se pokazale v vojaškem uspehu na omenjenem območju. Z uspehi sta rasla tudi avtoriteta starešin in zaupanje vojakov v njihove sposobnosti.

3.3 Morala kot dejavnik vodenja

Morala je eden najpomembnejših elementov družbenopolitične komponente vodenja in poveljevanja, saj obsega sistem norm, pravil, praktičnih moralnih postopkov in vedenj, racionalno presojo in čustveno podoživetost vrednot svojih in tujih postopkov, doživetih kot negativne ali pozitivne, dobre ali slabe, kot sistem pravil skupnega življenja, s katerimi se opredeljuje vedenje ljudi do posameznika ali do skupnosti, posameznika do samega sebe in skupnosti do posameznika. Morala se odraža v konkretnem aktivnem odnosu posameznika do družbe, ožje skupnosti in v odnosu te skupnosti do njega, v odnosu posameznika do drugih ljudi in samega sebe. (Stevo Tankosič, Dušan Vukadinovič, 1981: 36)

Vedenje in delovanje posameznika je odvisno od moralnih norm. Te izražajo zahteve družbe o tem, kakšno naj bo posameznikovo vedenje, da bi bilo družbeno priznano in cenjeno. Moralna vest in moralna obsodba okolice najpomembneje vplivata na upoštevanje moralnih norm. Poleg vesti, ki deluje kot notranja morala, je pomembno javno mnenje, ki predstavlja zunanjo moralo in vrednostno presojo družbe ali ožjega kolektiva (enote) do posameznikovega ravnanja. Pomembno vlogo pri morali je imela vrednostna usmerjenost (vrednote in cilji) pripadnikov TO. O tem je Obramboslovni raziskovalni center na FDV opravil raziskavo med pripadniki slovenske TO, ki so delovali v oboroženih spopadih v Sloveniji (Razpotja nacionalne varnosti, 1992: 153). Opravljena je bila anketa z naslovom Vrednote in cilji pripadnikov TO. Na podlagi odgovorov so bile v prvi skupini vrednote, za katere se je odločilo več kot 50 odstotkov anketirancev: obramba Slovenije 90,1 odstotka, človekove pravice 76 odstotkov in svetovni mir 59,3 odstotka. V drugi skupini so bile vrednote, ki so dobile od 25 do 41 odstotkov: svoboda posameznika, boj proti revščini, zaščita okolja in združevanje Evrope. Tretjo skupino predstavljajo vrednote, ki so jim anketiranci prisodili majhen ali zelo majhen pomen: boj proti rasizmu, enakost med spoloma, versko prepričanje in revolucija. Anketa je pokazala, da zelo izstopa obramba Slovenije, kar ne preseneča, saj je bila v raziskavo vključena skupina ljudi, ki so za obrambo Slovenije tvegali svoja življenja in marsikaj tudi žrtvovali. Ta vrednota nam pojasni motiviranost za obrambo in boj med pripadniki TO.

Motiviranost za obrambo je pomembno vplivala na borce TO. Borec je pripadnik oborožene enote, ki je sposoben in pripravljen izpolniti ukaze nadrejenih, ravnati zbrano in pogumno, ne glede na strah, in ki mora opustiti predsodke do streljanja (Razpobja nacionalne varnosti, 1992: 155). Položaj borca v bojnem stiku je mešanica nevarnosti, samozaupanja in pripravljenosti na poškodbe ter smrt. Bojni stik ponovno socializira ljudi in med njimi povzroči razlikovanje. Večina vojakov sprejme psihične napore ob prvem streljanju, tako imenovanem ognjenem krstu, ki ga sestavljata čas ob zadolžitvi prvega bojnega streliva in čas po prvem ukazu za streljanje. Psihična ovira v 73. ObmŠTO je bila presežena po prvem spopadu v Ormožu. Pred spopadom so predvsem poveljstvo in pripadniki TO na območju 73. ObmŠTO mislili, da bo zmagal razum in ne bo prišlo do streljanja. Poveljniku območja je poveljnik 7. PŠTO ukazal, da pripadniki TO v nobenem primeru ne smejo prvi uporabiti orožja. Ukaz so v celoti upoštevali. Spopad v Ormožu so začeli pripadniki JLA s streljanjem na mostu čez Dravo. To je bil dodaten motiv za obrambo pred enotami JLA na celotnem območju 73. ObmŠTO.

Pred streljanjem preveva vsakega borca veliko občutkov, ki jih težko poimenuje. Ugotovitve raziskave FDV so bile, da so se borci TO počutili praviloma mirno, vedeli so, kaj jih čaka, in zdelo se jim je, da obvladujejo položaj, bili pa so tudi zelo potrti, ogroženi in zaskrbljeni, vendar ne osamljeni. To je bila posledica vedenja, da ne streljajo sami, ampak vsa enota, in da streljajo na podlagi povelja. Te ugotovitve veljajo tudi za borce 73. območja. Najbolj je presenečala mirnost in zbranost pripadnikov TO pred spopadi.

Izkušnja avtorja prispevka:

Kot takratni poveljnik območja sem dobil ukaz, naj organiziram obrambo Ljutomera pred tankovsko kolono, ki je iz Ormoža prodirala proti Ljutomeru. Obrambo sem organiziral s 15 pripadniki TO, jih razdelil na dve skupini z nalogo, da branita dostope do Ljutomera. Sam sem prevzel skupino šestih pripadnikov TO, ki so bili oboroženi z osebno oborožitvijo in tremi trombloni. Vsi so se zavedali precejšnje nasprotnikove premoči, kljub temu pa so bili odločeni, da bodo Ljutomer branili. To je bil trenutek velikega medsebojnega zaupanja. In občutki poveljujočega? V začetku strah, samospraševanje, iskanje primerjav v zgodovini, potem pa odločenost, da bo Ljutomer v vsakem primeru branjen.

Področja morale z vrednotami, ki so imele velik vpliv na zavest pripadnikov TO o moralni upravičenosti obrambe:

– obramba Slovenije je potekala na slovenskem ozemlju,

- boj za neodvisno in samostojno Slovenijo,
- zavest, da gre za pravično stvar,
- napad v vlogi agresorja so začele enote JLA.

3.4 Vloga vojaškega kolektiva v vojni

Kolektiv lahko dobro pa tudi slabo vpliva na razvoj posameznikovih dejavnosti. Vojaški kolektiv lahko odločilno vpliva na vest, občutenje, voljo, značaj in postopke svojih članov, spodbuja moralne in bojne lastnosti, jih okrepi in naredi sposobne za izvrševanje zapletenih vojaških nalog (Stevo Tankosič, Dušan Vukadinovič, 1981: 56).

Vloga kolektiva je v vojnih razmerah pomembnejša kot v miru. Kohezivne sile so med posamezniki v enoti zaradi večje potencialne nevarnosti močnejše, kar je dobro vplivalo na oblikovanje kolektiva. Mehanizmi, ki vplivajo na oblikovanje kolektiva:

- javno mnenje,
- sugestija (spreminjanje stališč in posameznika ter razlikovanje njegovih postopkov od celote ali nasprotno),
- kolektivna identifikacija,
- zavestno delovanje subjektivnih dejavnikov (prepričevanje, kritika, podpora).

Od uspešnosti spodbudnih ukrepov ali ukrepov prisile je odvisno pravilno in enotno delovanje posameznikov v kolektivu, kar pomembno vpliva tudi na kohezivnost enote.

Značilnosti, ki vplivajo na kohezivnost enote (Win. Darryl Henderson, 1985: 9):

- medsebojno zaupanje med moštvom v enoti,
- zaupanje v organiziranost enote,
- zavezanost k istim ciljem (poslanstvu).

Ameriški raziskovalec T. Horne je poudaril, da je discipliniran pristop pogoj za kohezivnost in bojno pripravljenost enote (Andrew T. Horne, 2001: 45). Elementi, ki vplivajo na kohezivnost, so prijateljstvo, priprave na boj, razvoj družbenih vrednot, profesionalnost, medsebojna pomoč, prilagajanje znotraj enote, upoštevanje individualnih posebnosti in potreb, graditev kohezivnosti na vseh ravneh šolanja in vpliv častnikov na kolektiv. Ob upoštevanju vseh omenjenih dejavnikov lahko računamo na kohezivnost enote in pričakujemo dobro usposobljenost za oboroženi boj.

Kohezija vojaške enote se večinoma povezuje z nastajanjem primarnih skupin znotraj formalne enote in s tako nastalimi odnosi vpliva na pripravljenost enote (Razpوتا nacionalne varnosti, 1992: 161). Iz odgovorov anketirancev, ki so bili udeleženci v vojni leta 1991, ugotavljamo, da so se v njihovih enotah oblikovale le rahle primarne skupine. Te so bile precej številčne, saj so štejele 10-12 članov. Stiki v skupini so bili razmeroma pristni, saj se je večina pripadnikov enot že poznala.

Stanje v enotah na območju 73. ObmŠTO je bilo različno. Bile so tudi enote, ki so obstajale že dalj časa in jih tudi med reorganizacijo TO niso spreminjali. Večina enot je bila oblikovana na novo. Te spremembe so bile odvisne od števila in vrste orožja, ki ga je imela TO v svojih skladiščih. Med enote, ki so ostale dalj časa nespremenjene, lahko štejemo vode za specialno delovanje. Ti so bili zaradi svoje namembnosti med bolj usposobljenimi enotami. Že na podlagi števila spopadov, v katerih so te enote sodelovale, lahko ugotovimo, da so imele izurjene ter psihološko in fizično dobro pripravljene pripadnike. Posebej je izstopal specialni vod iz Ljutomera, ki je sodeloval v štirih spopadih z enotami JLA. Homogenost znotraj enot je bila višja kot pri enotah, ki so bile na novo sestavljene.

Izkušnje pa so bile tudi negativne. Tako na primer skupina vojakov TO ni vzdržala psihičnega pritiska ob naletu sovražnih letal in je po končanem bombardiranju dezertirala. To je bila skupina petih vojakov. Po dnevu, ki so ga preživeli doma, so se prostovoljno vrnili v enoto. Po omenjenem dogodku so bili ti pripadniki med najbolj discipliniranimi in motiviranimi vojaki v enoti.

4 SKLEP

Z analizo poveljevanja sem želel raziskati posamezne elemente bojnega delovanja s težiščem na vodenju in poveljevanju. Menim, da lahko takratne razmere predstavimo celovito in verodostojno le tako, da predstavimo zgodovinski in kronološki opis dogajanj, ki ga lahko analiziramo po posameznih elementih vodenja in poveljevanja. Le tako lahko odgovorimo na vprašanja kje, kdaj, kdo, kako in zakaj je razvoj dogodkov potekal tako, kot je.

Rezultati prispevka imajo praktičen in teoretičen pomen. Predstavljajo analitično-sintetični pogled na delovanje TO na območju 73. ObmŠTO in analizo organizacije in delovanja poveljevanja na tem območju. Izkušnje so bile v marsičem posebne za slovenski prostor, zato je toliko bolj pomembno, da se na podlagi proučevanja takratnih rešitev ugotovijo sistemske in organizacijske rešitve oboroženega boja v Republiki Sloveniji.

Uspešnosti delovanja enot TO in intenzivnost spopadov na območju 73. ObmŠTO pojasnjuje tudi razmerje izgub med JLA in TO. Na strani JLA je bilo uničenih in poškodovanih 6 tankov, 5 oklepnih transporterjev, 9 tovornjakov, 2 cisterni, 5 terenskih vozil, življenje je izgubilo 12 vojakov, 32 je bilo ranjenih. TO je v spopadih zajela 2 tanka, 3 oklepne transporterje in helikopter MI 8. Vsa bojna sredstva so bila uporabljena za oborožen boj in pozneje vključena v sestavo SV. Na strani TO je bilo 7 ranjenih, 2 civilista sta izgubila življenje.

Seznam kratic

JLA – Jugoslovanska ljudska armada

JOD – jurišni odred

K - (1-4) – načrt KAMEN 1-4

MSNZ – Manevska struktura narodne zaščite

MTS – materialno-tehnična sredstva

MO RS – Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije

ObmŠTO – Območni štab za TO

OS – oborožene sile

OŠTO – Občinski štab za TO

PDIV OD – protidiverzantski odred

PŠTO – Pokrajinski štab za TO

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SLO – Splošna ljudska obramba

ŠV – štabna vaja

SV – Slovenska vojska

TO – Teritorialna obramba

VIP – vodenje in poveljevanje

VIRI

Knjige

- Ante Begović, Miloš Prelević, Slavko Mrkić: Teorija o ratu, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1981.
- Milan Boljković: Poziv za domovino, Založba Čas, Ljubljana 1999.
- Janez Janša: Premiki, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1992.
- Joseph S. Nye Jr.: Understanding International Conflicts, 2 nd ed. New York 1997.
- Skupina avtorjev: Razpotja nacionalne varnosti, Teorija in praksa, Ljubljana 1992.
- Janez Švajncer: Obranili domovino, Viharnik, Ljubljana 1993.
- Stevo Tankosič, Dušan Vukadinovič: Rukovođenje i komandovanje u sistemu

ONO, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1981.

- Jerzy Wiatr: Sociologija vojske, Vojnoizdavački center, Beograd 1987.
- Win. Darryl Henderson: Cohesion the Human Element in Combat, National Defense University Press Washington, DC 1985.

Predpisi in dokumenti

- Command and Staff Decision Processes: Student Text 101-5, U. S. Army Command and General Staff College Fort Leavenworth 1994.
- Pravila štabnega dela, Center vojaških šol, MO RS, Ljubljana 2000, str. 9.
- Priprave na vojno 1991: Vojaška zgodovina št. 1/01, Ljubljana 2002.
- Prelomni čas 1990: Vojaška zgodovina št. 2, Ljubljana 2000.
- Staff Organization and Operations: FM 101-5, Headquarters, Department of the Army, 1997.
- Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1981.
- Zakon o obrambi in zaščiti: Uradni list RS, št. 15/1991, 6. 4. 1991, Ljubljana.

Članki v revijah

- Andrew T. Horne: Marine Corps Gazette, Quantico, februar 2001, str. 45–46.
- John F. Faris: Combat Effectiveness, Social Forces, september 1982.
- Jure Kern: Iz dnevnika slovenskega obveznika JLA, str. 186–192, Mohorjevo koledar, 1995.
- Mladen Marjanovič: Žrtve na ratnom zadatku, revija Narodna armija, Beograd 1991, str 22.
- Berislav Popov: (feljton z izpovedjo polovnika Popova), Započeo sam rat u Jugoslavij, Časnik NIN št. 2356, Beograd 1996, str. 51–58.
- David Curtis Skaggs: Creating Small Unit Cohesion, Armed Forces&Society, Summer 1997.
- Ike Skelton: Military Retention Intangibles: Esprit, Morale and Cohesion, Military Review, Jul/Avgust 1999.

Viri, ki so na Območnem poveljstvu Ljutomer, v arhivih upravnih organov za obrambo Gornja Radgona, Ormož in Ljutomer ter v arhivu RS

- Opisi spopadov, ki so jih pripravili poveljniki enot, ki so vodili spopade v Ormožu, Kačurah, Gornji Radgoni, Gibini, Banfiju, Bajzeku, Presiki, Pristavi, Ljutomeru in Radencih. S skupino prostovoljcev iz Gornje Radgone in z delavci stalne sestave, ki so med spopadi delali na 73. ObmŠTO, so bili opravljeni pogovori in analize dogodkov.
- Pisni dokumenti (ukazi, navodila, zahtevki in druga bojna dokumentacija),

arhiv RS.

- Poročilo 73. ObmŠTO o uporabi orožja PO v času vojne, št. 2-804-03/248, z dne 4. 7. 1991, arhiv RS.
- Poročilo o aktivnostih v obdobju agresije Sekretariata za obrambo občine Ormož, št. 851/38, z dne 1. 8. 1991, arhiv UO za obrambo Ormož.
- Poročilo o aktivnostih v obdobju agresije IS SO Gornja Radgona, št. 801/23, z dne 20. 3. 1992, arhiv UO za obrambo Gornja Radgona.
- Poročilo o aktivnostih v obdobju agresije Odseka za obrambo občine Ljutomer, št. 800, z dne 5. 11. 1993, arhiv UO za obrambo Ljutomer.
- Redna dnevna poročila 73. ObmŠTO v času vojne, št. 804-03/52 - 62, arhiv 73. ObmŠTO Ljutomer.
- Ustna pričevanja udeležencev spopadov, ki jih je organiziral avtor prispevka zaradi pojasnitve določenih vprašanj. Zapiske pričevanj ima avtor prispevka.
- Zaključki vojne analize na območju Prlekije na posvetu s poveljniki enot 73. ObmŠTO, 5. 8. 1991. Zapisnik je v arhivu 73. poveljstva.
- Zaključki ponovne analize s poveljniki, 27. 8. 1992. Zapisnik je v arhivu 73. ObmŠTO.
- Zapiski dogajanj, zapisani v službenem zvezku, ki ga je med vojno 1991 vodil poveljnik območja. Zvezek ima avtor prispevka.

Raziskava

Slovenski vojak – pripadniki TO v vojni za Slovenijo, FDV IDV, Obramboslovni raziskovalni center, Ljubljana 1991.

ZNAČILNOSTI DELOVANJA TO DOLENJSKE V VOJNI ZA SLOVENIJO 1991

1 UVOD

Leta 1991 je bila Slovenija na poti k uveljavitvi samostojnosti prisiljena uporabiti vojaško silo za zagotovitev plebiscitarne odločitve Slovencev o samostojni državi. Danes se polemike o tem, ali je bila vojna leta 1991 med takratno Teritorialno obrambo Republike Slovenije (TO RS), ki je bila legalna in legitimna vojska komaj rojene države Slovenije, ter Jugoslovansko ljudsko armado (JLA), ki je pridevnik ljudska izgubila že veliko prej, še niso končale. Trditve, da vojne ni bilo in da JLA ni bila agresorska vojska, so v različnih besedilih podkrepljene s citati iz enciklopedij ter z navedbami definicij vojn, ki so nastale v preteklih stoletjih. Nihče pa ne omenja definicije, ki jo je leta 1974 sprejel Varnostni svet Združenih narodov, ki je zapisal, da je agresija tudi bombardiranje. Vprašanja o tem, ali vojna ja ali ne, še danes niso dobila odgovora, dejstvo pa je, da sta se na ozemlju Slovenije spopadli takratna TO RS, ki je bila uradna obrambna sila nove države Slovenije, ter JLA, jugoslovanska vojska.

OBDOBJE PRIPRAV NA OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE

Obdobje pred vojno za osamosvojitve Slovenije ima z vojaškega vidika dve značilnosti. Prva je nastajanje Manevrške strukture narodne zaščite (MSNZ), ki je začela nastajati kmalu po volitvah 1990, druga pa je oblikovanje Teritorialne obrambe Slovenije kot slovenske vojske, in sicer od oktobra 1990 do začetka vojne leta 1991. Temelja uspešnega delovanja TO Dolenjske v vojni za Slovenijo sta bila MSNZ in preoblikovanje takratne TO Dolenjske.

Nastajanje, razvoj in vključitev MSNZ v TO RS

TO Slovenije je po volitvah ohranila organizacijsko strukturo. Pokrajinski štabi za TO (PŠTO) so bili podrejeni takratnemu Republiškem štabu za TO (RŠTO) le za odrejanje in izvajanje vojaškostrokovnih nalog. Občine so denar za posamezni PŠTO zagotavljale v okviru takratnih pokrajin, in sicer v sorazmernem deležu glede na višino zbranega prispevka za obrambo. Občinski štabi za TO so bili povezani z občinami, ki so jim zagotavljale pogoje za delo. Vojaškostrokovno so bili podrejeni PŠTO, na drugih področjih delovanja pa takratnim občinskim svetom za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito.

Takoj po volitvah je takratni RŠTO izvajal vse zahteve generalštaba JLA. Najodmevnejša sta bila t. i. odvzem orožja tistim štabom TO, ki so ga hranili zunaj skladišč JLA, in prepoved dostopa do orožja v skladiščih JLA. Glavni izvajalci ukaza takratnega RŠTO so bili PŠTO oziroma njihovi organi varnosti. Pripadniki v občinskih štabih so se različno odzvali na ukrepe. Mnogi orožja niso hoteli predati. Zaupanje v takratni PŠTO Dolenjske se je zelo zmanjšalo, saj je štab v odsotnosti takratnega poveljnika dosledno upošteval navodila RŠTO. Pomembna zahteva JLA je bila tudi predaja kartotek nabornikov. V Novem mestu so jo prestavili v obnovljene in preurejene prostore za delovanje v posebnih pogojih. Imeli so tudi ustrezno varovan dostop.

Nastajanje MSNZ je bil logičen odgovor na delovanje JLA. Pravna osnova za oblikovanje MSNZ je bila pripravljena po takratni zakonodaji, ki je opredeljevala narodno zaščito kot posebno obliko obrambno-zaščitne organiziranosti v Sloveniji. V MSNZ so bile skupine in enote, ki so bile enotno vodene z državnega vrha. Na Dolenjskem so v MSNZ sodelovali tako pripadniki takratne TO Dolenjske kot delavci upravnih organov za obrambo po občinah in številni občani. Ustanovljene so bile skupine za različne naloge in pripravljene načrti za delovanje skupin. Oblikovali so skrivne deponije orožja. Glavni cilj je bil zavarovati odločitev Slovencev za samostojno Slovenijo, če bo treba, tudi z orožjem. Ocenili smo, da je JLA spremljala oblikovanje MSNZ na Dolenjskem, saj so pripadniki JLA in njihovi somišljeniki zbirali informacije vse bolj odkrito in agresivno.

Preoblikovanje TO Dolenjske in integracija MSNZ na Dolenjskem v TO Dolenjske

Četrtega oktobra 1990 so bili imenovani poveljniki pokrajinskih štabov za TO Slovenije. Tako se je tudi uradno začela reorganizacija TO. Prehod na nov način delovanja ni bil lahek, izpostavljen je bil nenehnemu spremljanju JLA in pridobivanju informacij o stanju v TO RS.

Teritorialna obramba Dolenjske je po reorganizaciji ob koncu leta 1990 vključevala območja takratnih občin Brežice, Črnomelj, Kočevje, Krško, Metlika, Novo mesto, Ribnica, Sevnica in Trebnje. Naziv Teritorialna obramba Dolenjske pokrajine je tako označeval del organizacijske strukture takratne TO Slovenije in ne geografsko celoto, čeprav danes zasledimo tudi opredelitve posamezne organizacijske enote kot geografske celote, na primer Teritorialna obramba Posavja, ki po letu 1990 ni bila več samostojna organizacijska enota TO Slovenije. Na čelu TO Dolenjske je bil 2. pokrajinski štab za TO Dolenjske, ki je imel sedež v Novem mestu, poveljnik pa je bil podpolkovnik Albin Gutman. 2. PŠTO je

neposredno poveljeval štirim območnim štabom za TO (ObmŠTO) in brigadi TO:

- 21. območnemu štabu za TO s sedežem v Novem mestu, pod vodstvom poveljnika stotnika I. stopnje Janeza Butare in je vključeval enote TO takratnih občin Novo mesto in Trebnje;
- 23. območnemu štabu za TO s sedežem v Črnomlju, ki je vključeval enote TO takratnih občin Črnomelj in Metlika, poveljeval mu je major Janez Dragoš;
- 25. območnemu štabu za TO s sedežem v Brežicah, ki je vključeval enote TO takratnih občin Brežice, Krško in Sevnica, poveljnik je bil major Ernest Breznikar;
- 27. območnemu štabu za TO s sedežem v Ribnici, ki je vključeval enote TO takratnih občin Kočevje in Ribnica, poveljnik je bil major Milan Bavdek;
- najmočnejši enoti, 22. brigadi TO, v kateri so bili predvsem vojaški obvezniki iz nekdanjih občin Novo mesto in Trebnje. 22. brigada TO je bila preimenovana 52. brigada TO za Dolenjsko Milan Majcen. Brigada je bila dobro usposobljena, saj je bila od leta 1986 do 1990 razglašena za najboljšo brigado TO Slovenije in drugo najboljšo brigado TO v nekdanji SFRJ.

Na delovanje enot TO je vplival tudi sistem vodenja in poveljevanja, ki je v različnih obdobjih deloval različno. Obsežna reorganizacija TO Dolenjske je spremenila tudi linije poveljevanja. Na Dolenjskem je 2. PŠTO prevzel tudi štabe in enote nekdanje pokrajine Posavje in dveh občin Ljubljanske pokrajine. Po reorganizaciji je nastala precejšnja razlika med organizacijo takratnih uprav za notranje zadeve, ki ni spremenila teritorialne organiziranosti uprav.

Med pripravami v letih 1990 in 1991 je prevladovala poveljevalna vloga RŠTO. Takratni Republiški sekretariat za obrambo se ni vmešaval v delovanje RŠTO, ki je vodil in poveljeval podrejenim PŠTO. Ukaze smo prejeli le na ravni poveljevanja RŠTO-PŠTO-ObmŠTO in brigada TO. V začetku prvega dne spopadov je imel močno poveljevalno vlogo RŠTO, ki je vodil, usmerjal in poveljeval podrejenim pokrajinskim štabom za TO Slovenije in od katerega smo dobili prve naloge.

Koordinacijske skupine na ravni pokrajine so imele vlogo usklajevanja in ne poveljevanja, kot je bilo na državni ravni. Lokacija je bila na UNZ Novo mesto, kar je bilo z vidika vodenja neustrezno, saj so posamezni pripadniki milice menili, da gre za njen organ vodenja in so nekateri tako tudi ravnali.

TO Dolenjske je imela precej dobro usposobljenih enot. V minulih petnajstih letih so poudarjali vojaškostrokovno usposabljanje rezervnih starešin, primanjkovalo pa je orožja. Veliko novejšega orožja enot TO Dolenjske je ostalo v skladiščih JLA. Dostop do njega je bil leta 1991 povsem onemogočen. Tako so bile enote opremljene z orožjem, ki je bilo hranjeno zunaj objektov JLA, zaradi česar je prišlo do prerazporeditev, ki med pripadniki TO niso bile priljubljene. Del oborožitve je bilo trofejno orožje, ki so ga še leta 1990 prepeljali iz skladišč milice v Gotenici, del pa so ga enote dobile iz kontingenta nabavljenega orožja leta 1991. V Novem mestu je TO prevzela vse orožje, ki ga je imel takratni sekretariat za obrambo Novo mesto. Sredstev za ognjeno podporo je bilo malo, primanjkovalo je protioklepne orožja, za protiletalsko obrambo pa ga sploh ni bilo. Številčnost, vrsta orožja in njegova uporabnost so bile bistvene omejitve pri vpoklicu pripadnikov v TO ter pri izvajanju bojnih aktivnosti. Pripadniki TO so imeli uniforme in opremo TO. Maja 1991 je TO Dolenjske dobila nekaj novih uniform, ki pa jih je bilo premalo. Posebne oznake so pripadniki TO nosili na rokavih uniform, dobili pa so tudi kokarde za kape. Tako smo tudi na zunaj dokazovali pripadnost državi Sloveniji in njeni vojski.

VOJNO OBDOBJE

Značilnosti delovanj TO Dolenjske v začetnem obdobju spopadov

Obdobje spopadov je bilo razmeroma kratko. To obdobje imenujemo tudi desetdnevna vojna. TO Dolenjske je bila zelo dejavna. Prav raznolikost dogajanj je povzročila, da se je delovanje TO Dolenjske od začetnih do končnih spopadov razlikovalo in imelo v različnih obdobjih posebne značilnosti.

Obdobje prvih spopadov obsega čas od 27. junija do 28. junija 1991. Za ta čas so značilne predvsem naslednje aktivnosti na območju TO Dolenjske: blokada kolone JLA pri Pogancih, blokada vojaških objektov in cest, ki so bile pomembne zaradi preprečevanja manevra enotam JLA, zavrnitev oziroma ustavitve oklepne kolone pri Rigoncah, minometni udar na letališče Cerklje ter spopad na klancu Medvedjek, zavzetje skladišča pogonskega goriva v Leskovcu in uničenje radijskega usmerjevalnika za letala pri Brežicah.

26. junija 1991 je 2. PŠTO prejel obvestilo o premiku oklepne kolone iz Karlovca. To je bil tistega dne edini premik enot JLA na območju 2. PŠTO. V vojašnicah so bile povečane aktivnosti, ki pa jih ni bilo mogoče spremljati, saj so se vse dogajale le znotraj varovanih objektov. V prvih urah 27. junija 1991 se v Sloveniji ni zgodilo še nič posebnega, zato tudi ukaz RŠTO o blokadi kolone v Metliki ni opozarjal na morebitno sovražno bojno delovanje JLA. Žal je JLA že ob prvem

stiku z enoto TO uporabila orožje. Poveljnik enote je hotel izsiliti prost prehod. Svojo grožnjo je podkrepil z rafalom iz avtomatske puške. Pripadnik TO, ki je bil v blokadi, je na streljanje odgovoril s strelom iz svojega orožja.

Delovanje TO Dolenjske je bilo prvi dan usmerjeno v blokiranje vseh premikov JLA na območju TO Dolenjske. Temeljilo je na uresničevanju načrta oviranja, ki smo ga imenovali Gams in je bil eden najbolj uporabnih načrtov, ki jih je 2. PŠTO pripravil med pripravami na zavarovanje plebiscitarne odločitve Slovencev.

Odločitev o blokadi vseh objektov je bila pravočasna, v naslednjih dneh pa se je pokazalo, da je bila tudi odločilna. Z blokado vojašnic so bili ustvarjeni temeljni pogoji za delovanje enot TO. Enotam JLA je bilo tako že na začetku onemogočeno neovirano ofenzivno delovanje zunaj vojaških objektov. Ves čas vojne ni bilo nobenega izpada iz vojašnic. Vsak tak poskus bi razpoložljive sile TO takoj preprečile. Če bi enote JLA v prvih urah spopada zapustile vojašnice, bi potrebovali več sil, zato sta bila blokada in nadzor vojaških objektov ključnega pomena za uspešno delovanje TO Dolenjske. Število vpoklicanih pripadnikov TO je bilo odvisno od razpoložljivega orožja. Blokade vojašnic sicer niso bile popolne, predvsem v začetnem obdobju, vendar kljub temu dovolj učinkovite, da ni prihajalo do poskusov deblokiranja in prevzemanja pobude. Pozneje je imela tudi JLA vedno manj vojakov, tako da ni bilo pričakovati izpadov iz vojašnic. K temu so pripomogle tudi uspešnost enot TO in razmere v Sloveniji.

Že na začetku je bilo jasno, da bodo enote JLA bojno delovale tam, kjer ne bodo dosegle ciljev. Pričakovati je bilo, da bodo izkoristile veliko prednost v večjih možnostih manevra in premikih enot. Prav tako je bilo jasno, da bodo izkoristile premoč v oborožitvi, predvsem v oklepnih enotah in letalstvu. Izgubljene pobude naj bi poskušale prevzeti čim prej, saj so predvidevale, da so boljše usposobljene in izurjene ter da ne bodo naletele na večji odpor. Kmalu pa so se pokazale slabosti njihove usposobljenosti in organizacije.

Prvi oboroženi spopadi z enotami JLA so bili zaradi posebnega političnega položaja in hitrega spreminjanja razmer v Sloveniji zelo različni. Raznolikost so povzročali različni dejavniki, med katerimi so najznačilnejši hitro zaporedje ukazov od nenasilne blokade do blokade z bojnim delovanjem oziroma ustavitve kolon JLA z bojem, raznovrstnost prejetih nalog, različna okolja, v katerih so potekali spopadi, izrazita premoč JLA v oborožitvi in sposobnost prehoda TO iz miru v vojno. Tudi potek prvih spopadov kaže na zelo težak prehod iz dolgoletnega miru v prvi bojni spopad. JLA je že od prvega strela brez predsodkov uporabljala

različno orožje tudi za napad na civilne cilje, in sicer kasetne bombe ter rakete zrak–zemlja. Kljub težavam pa je TO Dolenjske opravila vse naloge. Ustavila je kolone JLA pri Rigoncah in na Medvedjeku. Blokirane so bile vse vojašnice, vključno z letališčem v Cerkljah pri Brežicah. Sil za blokado je bilo malo, vendar smo dosegli zadovoljiv učinek. Posebnost je bil ognjeni udar z minometi po letališki stezi v Cerkljah, ki smo ga izvedli na zahtevo RŠTO, čeprav nismo imeli primernega orožja. Učinek ognjenega udara je bil zato skromen. Deloval je posredno, saj so letala kmalu po napadu zapustila letališče. Tudi z začetimi propagandnimi aktivnostmi smo pripomogli, da s pripadniki iz vojašnic ni bilo težav, saj je bil osip med vojaki na služenju vojaškega roka precejšen. Vzpostavljen je bil tudi nadzor nad celotnim območjem odgovornosti 2. PŠTO za Dolenjsko.

Pomanjkanje bojnih izkušenj, predvsem v spopadih, v katerih je enote TO napadalo tudi letalstvo JLA, je bilo na začetku zelo opazno. Prav neizkušenost in neprimerno orožje sta bila vzroka za neustrezno ravnanje posameznikov in enot TO z JLA. Potek in rezultati prvih spopadov so pokazali tudi povsem nove elemente boja, dejavnosti med načrtovanjem ter pripravami na spopade, na katere pripadniki TO niso bili pripravljene, saj takih usposabljanj ni bilo v programih. Taki primeri so neposreden prehod iz popolnega miru, ki ga je dopolnjevala evforija razglasitve države Slovenije, v vojno, soočenje z odpiranjem ognja na JLA, ki je svoje naloge poskušala izpolnjevati z ognjenim delovanjem, nenehne grožnje posameznikom in štabom o fizični likvidaciji ter o posledicah, ki bodo doletele pripadnike TO, če se ne bodo uklonili zahtevam JLA.

Po prvih spopadih je bilo najpomembnejše, da smo pridobljene bojne izkušnje znali uporabiti, da smo znali presoditi nastale razmere, ugotoviti napake in slabosti ter primerno ukrepati. Tudi delovanje koordinacijske skupine je dajalo dobre rezultate predvsem na območju Novega mesta, saj na začetku ni prihajalo do neusklajenosti pri izvajanju nalog med TO in takratno milico.

Ena od značilnosti delovanja je bila že na začetku spopadov vzpostavljena komunikacija s poveljniki JLA, ki so delovali na območju TO Dolenjske. Ta je bila občasno prekinjena, vendar vedno znova vzpostavljena, zlasti v času prekinitve spopadov.

Že prvi dan se je kot vodilni organ vodenja pojavila republiška koordinacijska skupina, ki je dokumente o delovanju enot TO pošiljala s pomočjo koordinacijskih podskupin, ustni ukazi pa so bili preko telefonov posredovani neposredno na sedež PŠTO. RŠTO je pobudo za poveljevanja postopno prepuščal republiški

koordinacijski skupini, ki je vodenje tudi prevzela. Delovala je kot organ odločanja. Skoraj nobenega ukaza ni prejela neposredno od RŠTO. Na ravni 2. PŠTO tako preoblikovanje ni bilo opravljeno, ker je bila teritorialna organiziranost organov za notranje zadeve na Dolenjskem drugačna od organiziranosti TO. Zato je koordinacijska skupina delovala kot skupina, ki je delovanje usklajevala in preko katere so pošiljali različne ukaze. V nobenem primeru pa ni delovala kot organ vodenja ali poveljevanja.

Ena od najpomembnejših značilnosti v začetnem obdobju spopadov je bila, da so bile ukazane aktivnosti TO predvsem posledica iskanja ustreznega odgovora na nasilno delovanje JLA in postopno prevzemanje pobude.¹

Hitro zaporedje ukazov, ki so ohranjali prvotno vsebino, spreminjali čas in načine izvedbe, ali so bili povsem nasprotujoči, saj so se okoliščine zelo hitro spreminjale, je bila ena od bistvenih značilnosti prvega dne vojne. Ukazi so si pogosto sledili v presledkih, ki niso vedno omogočali izvedbe v realnem času.

V začetnem obdobju je kljub zelo hitremu spreminjanju razmer poveljevanje potekalo po obstoječih linijah poveljevanja. Odziv na dogodke, predvsem v prvih spopadih, je bil zelo različen. Nekateri niso bili sposobni samostojnega dela, drugi so iskali različne možnosti izmikanja nalogam, tretji so postali preveč vneti zagovorniki hitrega ukrepanja, ne da bi bili sposobni oceniti posledic delovanja. Že prvi dan pa je večina spoznala, da je prišel čas, ko bo treba znanje in izkušnje, pridobljene na usposabljanjih v TO Dolenjske, preveriti v bojnih spopadih. Med prebivalstvom je bilo več zmede. Mnogi se niso zavedali, kako resno je. Njihovo ravnanje je bilo zelo različno. Eni so se javili v enote TO, drugi so ostajali doma, nekateri pa so se napotili čez mejo države Slovenije. Vse to je vplivalo na odločanje pred spopadi in v njih. Če je bilo le mogoče, se je TO spopadom poskušala izogniti in nastali položaj najprej rešiti s pogovori, vendar so se poveljujoči oficirji JLA v prvih dneh vojne pogovorom izogibali in sledili ukazom nadrejenih. Z zastraševanjem in neposrednim ognjenim delovanjem je JLA hotela zagotoviti umik z blokad in enote TO prisiliti, da ne bi več preprečevale njihovega delovanja po Sloveniji. Pojavljale so se tudi težave z varovanjem lastnih

¹ Danes nekateri avtorji prevzemajo teze nekdanjih poveljujočih JLA, da niso izvajali bojnih aktivnosti in da so orožje uporabljali le v skrajni sili. JLA je šla na »bojni pohod« opremljena s strelivom, ki ga je tudi uporabila. V začetku za zastraševanje, že prvi dan pa z očitnim namenom uničenja slovenske Teritorialne obrambe. Je bilo bombardiranje Brnika in civilnih ciljev na Medvedjeku dejanje v skrajni sili? Odgovor je jasen. Ni bilo.

ukazov, saj je JLA zelo natančno sledila našim ukrepom in jih poskušala preprečiti. Že takoj na začetku spopadov je bilo prepoznavno njihovo prikazovanje dogodkov. Svoje aktivnosti so poskušali prikazati tako, da bi javnost, domača in tuja, negativno reagirala na delovanje TO, ki so jo ponavadi prikazovali kot napadalca, ki je prvi in brez razloga napadel enote JLA. Prepoznaven je bil tudi vzorec njihovega ravnanja, ko so popolnoma izgubili pobudo. Najvišji predstavniki JLA so se dogovarjali o premirju in miroljubnem reševanju nastalih sporov, enotam pa izdajali ukaze o nadaljnjem boju.

Vprašanje izpolnjevanja nalog je bilo v vsej vojni kritično le zvečer prvega dne spopadov, saj poveljniki območnih poveljstev in enot TO niso povsem obvladovali razmer. 2. PŠTO je ukrepal takoj in na najbolj zahtevne naloge poslal častnike PŠTO. To je bila velika obremenitev za posameznike, predvsem za najodgovornejše častnike v 2. PŠTO, vendar je bilo to med vojno učinkovito.

Osrednje obdobje spopadov

Kot osrednje dneve vojne označujem čas od 29. junija do 1. julija 1991 z značilnim delovanjem enot TO: blokiranje vseh objektov in sil JLA na območju TO Dolenjske, zavzetje skladišč Vražji kamen in Otovec, napad na vojašnico v Ribnici, poskus prevzema vojašnice pri Mokronogu in njena blokada, zavzetje ekonomije Rajhenav, začetek aktivnosti za prevzem prisluškovalnega centra in pretvornika na Trdinovem vrhu na Gorjancih ter priprava načrtov za osvojitve posameznih vojaških objektov.

Po prvih dneh so se razmere vsaj na videz nekoliko umirile. Vzpostavljenih je bilo veliko blokad, pa tudi nadzor. Pripadnikom JLA, ki so želeli obiskati svoje družine, TO ni preprečevala izhodov iz vojašnic. V naslednjih dneh smo načrtovali aktivnosti, vendar so jih pogosta premirja precej oteževala. Da bi preprečili spopade, so se začela pogajanja z enotami JLA in dejavnosti za prevzem nekaterih objektov. Povečala se je tudi dejavnost občinskih vodstev, ki pa so glede na vojne razmere različno reagirala. S poveljstvi enot JLA so bila na svojem območju, hkrati pa so pokrajinskemu in območnemu štabu za TO Dolenjske svetovala, naj se z JLA dogovorijo o nenapadanju v posameznih občinah in tako prispevajo k umirjanju razmer. Pogovori z enotami JLA so odločitve le preložili. JLA je pogovore začela s prepričevanjem o nesmiselnosti upiranja JLA, nadaljevala s postavljanjem zahtev in pogosto končala z grožnjami. S spremljanjem pogovorov enot JLA s pomočjo radijskih postaj smo ugotovili, da JLA ni mogoče povsem zaupati, saj so podrejenim izdajali ukaze o delovanju, na pogajanjih pa poskušali zagotoviti čim ugodnejšo rešitev. Tako smo poskušali doseči predajo kolone JLA,

ki je bila povsem blokirana na klancu Medvedjek, vendar je JLA pri republiškem vodstvu poskušala zagotoviti neoviran prehod kolone, hkrati pa ji je nenehno obljubljala pomoč in ji z ukazi preprečila predajo. Kljub temu so med TO in JLA ves čas potekali pogovori, čeprav je bila ta vse bolj agresivna.

V TO Dolenjske je prestopilo precej zaposlenih iz vojašnic. Od poveljujočih je prestopil le poveljnik vojašnice pri Mokronogu. Njegova odločitev je bila izjemna, zato ga je JLA poskušala kaznovati za vsako ceno in kot zgled drugim. Poudariti pa je treba, da je med številnimi upokoženimi oficirji JLA na Dolenjskem le eden ponudil svojo pomoč TO.

Posebej je treba omeniti zagotavljanje podatkov o stanju in delovanju JLA, na podlagi katerih je bilo mogoče predvidevati nadaljnje delovanje JLA. V različnih obdobjih je bila verodostojnost podatkov različna, in sicer so bili povsem veljavni ali pa celo zavajajoči. Med pripravami je bila njihova selekcija mogoča in učinkovita. V neposrednih spopadih, ko je bilo informacij zelo veliko, je bil za verodostojnost največkrat odločilen vir informacij. Pokazalo se je, da je bil izbor pravilen. Slabše pa je bilo protiboveščevalno delovanje. Odločitve TO je JLA nenavadno hitro poznala. Po uvedbi ustreznih ukrepov za zaščito informacij o načrtovanih aktivnostih je postalo delovanje TO Dolenjske učinkovitejše.

Na delovanje JLA so vplivale tudi akcije, ki so potekale brez potrebnega usklajevanja oziroma delovanja, ki ni bilo določeno v skladu z obstoječo in delujočo smerjo poveljevanja in usklajevanja na ravni koordinacijske podskupine. Teh dogodkov ni bilo veliko, so pa ustvarili nove težave, na primer delovanje pripadnikov milice na vozilo JLA sredi Novega mesta in zajetje poveljnika novomeške vojašnice na dogovorjeni poti v skladišča v Mokronogu.

Ves čas smo lahko opazovali, da so bili pripadniki JLA pod pritiskom nadrejenih, ki so bili vse bolj odločni in so želeli uspeh doseči z vsemi sredstvi. Popustljivo delovanje JLA in umirjanje spopadov sta bila bolj izjema kot pravilo, čeprav danes številni nekdanji visoki oficirji JLA trdijo nasprotno. V posameznih primerih je ukaz nadrejenih poveljstev JLA preprečil mirno rešitev spopada in celo povzročil nov spopad ter žrtve.

V tem obdobju je bil dosežen pomemben uspeh. V Črnomlju je s pomočjo oficirja JLA, ki je prestopil v TO, uspel prevzem skladišča orožja v Vražjem kamnu in skladišča intendantskih sredstev v Otovcu. To je bil velik uspeh, ki pa ni bil zelo odmeven, saj je bil dosežen brez spopada.

Že v prvih spopadih smo ugotovili, da JLA dobro in na različne načine spremlja delovanje enot in štabov za TO Dolenjske in se na naše aktivnosti odziva zelo hitro. Vsako večje zbiranje enot je JLA takoj opazila, poleg tega je nenehno spremljala vse dejavnosti TO. Poveljstva enot JLA so zbirala informacije o poveljstvih in enotah TO. Te enote niso imele sredstev za neposredno zračno obrambo in podporo, s katerimi je mogoče delovati na večje razdalje in lahko poveljujoči z njimi neposredno vpliva na potek boja, zato je bilo treba delovanje enot TO prilagoditi orožju, ki je bilo na voljo. Pomembno je bilo zmanjšati učinkovitost letalstva JLA, ki je že na začetku spopada preprečevalo, da bi se spopad razvil do poraza enot JLA. Velika ogroženost iz zraka je onemogočala koncentracijo večjega števila enot in oteževala manever enot TO med bojem. Letalski napadi so pri pripadnikih TO povzročili močan občutek nemoči, zato je bilo treba spopade načrtovati tako, da smo enote čim manj izpostavljali letalskemu delovanju.

Uveljavili smo taktiko delovanja, ki je temeljila na razpršeni namestitvi sil, postopnem uvajanju manjših enot pod enotno poveljstvo, če začetni udar ni bil učinkovit, ter na izdajanju selektivnih ukazov glede enot in vsebine postavljenih nalog. To je včasih dajalo vtis, da to niso usklajene aktivnosti, večji in koordiniran spopad, temveč nepovezani spopadi. Celotne razsežnosti delovanja se ni dalo takoj prepoznati. To je bila ena od prednosti, kajti JLA ni imela pravega vpogleda v razpored sil TO in njihovo delovanje.

Nič manj pomembna ni bila izbira območij za delovanje. Izbrana so bila območja s čim manjšo neposredno poseljenostjo, z možnostjo zaščite v boju, spremljanja razmer in varnega izmika. Na začetku so bili zaradi nenadnih vojnih razmer položaji izbrani na hitro. Po prvih spopadih pa je poleg ustrezne taktike delovanja prav pravilni izbor položajev omogočil zmanjšanje pomanjkljivosti glede oborožitve enot TO. Slabša oborožitev je zahtevala tudi postavitev položajev čim bližje nasprotniku, da bi izkoristili učinkovitost razpoložljivega orožja. Tako so večinoma delovali iz zasede, kar je manjšim silam s slabšo oborožitvijo omogočalo ob pravilni izbiri položajev učinkovito delovanje.

Delo pripadnikov TO je bilo večinoma primerno, predvsem delo tistih, ki so bili vpoklicani v štabe in enote TO. Mnogi od njih ne bodo nikoli imenovani, vendar se moramo predvsem njim zahvaliti za uspešno izvedene bojne aktivnosti na Dolenjskem. Odločitve poveljujočih so bile jasne, saj smo se odločali tako, da smo imeli čim manj žrtev. Na 2. PŠTO nobena odločitev ni bila sprejeta brez vnaprejšnje proučitve trenutnih razmer in izbire ustrezne odločitve. Tudi danes

lahko rečemo, da smo ravnali pravilno. Pomembna je bila tudi skrb za ljudi. »Vem, da bom nalogo opravil in da se mi ne more nič zgoditi,« je bila misel enega od poveljnikov. Že prve dni smo spoznali, da ne smemo delovati tako, da bomo prepoznavni, in da moramo ohraniti čim več življenj.

Zaključni spopadi

Čas zaključnih spopadov in aktivnosti opredeljujem z 2. julijem 1991, in sicer z značilnima spopadoma v Krakovskem gozdu in Prilipah. Po 3. juliju 1991 se je začelo obdobje umirjanja nasprotij, ki je trajalo do končnega umika JLA iz Slovenije 25. oktobra 1991 iz pristanišča Koper.

V zaključnem delu spopadov je bila vloga RŠTO kot organa odločanja zmanjšana, kar je bila delno posledica tega, da so v republiški koordinacijski skupini delovali najodgovornejši častniki RŠTO. Sporazumevanje je potekalo predvsem na ravni republiške koordinacijske skupine in 2. PŠTO. Na vprašanja o pomembnih nalogah, naslovljena na RŠTO, nismo dobili odgovora. Običajno je sledila le preusmeritev na republiško koordinacijsko skupino.

Poveljevanje v TO Dolenjske je postalo zelo selektivno, kar je pomenilo, da so podrejeni prejeli le ukaze za neposredne naloge in nujne podatke za njihovo izvedbo. To je sicer povzročilo veliko dodatnih vprašanj, povečala pa se je varnost delovanja, s tem pa tudi učinkovitost. Nadaljevala sta se tudi neposreden nadzor enot in izbor najbolj izkušenih pripadnikov TO, ki so vodili posamezno bojno aktivnost in poveljevali v boju. Sposobnost odločanja se je povečala, saj so poveljujoči častniki vedno bolj zaupali svojim odločitvam. Če je bilo prve dni potrebno veliko potrpežljivosti za premagovanje omahljivosti posameznih podrejenih štabov in enot, je bilo v zadnjih dneh odločnosti bistveno več. Zaupanje v lastne sposobnosti in orožje se je okrepilo.

Pomanjkanje orožja za zračno obrambo in protioklepna orožja z večjim dosegom je vplivalo tudi na način delovanja enot TO. Poudarek je bil na večji zaščiti in urejenosti položajev za napad. Groženj z letalskimi napadi nismo zanemarjali, saj je letalstvo JLA v prejšnjih spopadih delovalo celo na povsem civilne cilje.

Na Dolenjskem je razporeditev večine sil in letalstva JLA zahtevala precej sil za blokiranje vojašnic in nadzor nad premiki JLA. Osebne oborožitve je primanjkovalo, zato ni bilo mogoče vpoklicati veliko pripadnikov TO Dolenjske. Nadzor in ovire so se tako nenehno spreminjali glede na razpoložljive sile TO. Z ovirami smo uspešno blokirali vojašnice in kar je še pomembneje, uporabili

smo jih za usmerjanje premikov JLA na območja, ki smo jih predvideli za ustavitev kolon JLA.

Ena od značilnosti okolja, v katerem je delovala Teritorialna obramba Dolenjske, je bila tudi precejšnja povezanost starešin JLA z okoljem. Na Dolenjskem je živelo tudi veliko upokojenih pripadnikov JLA. Poveljniki vojašnic so bili člani takratnih občinskih svetov za SLO in DS. Dobri odnosi med občani in pripadniki JLA so ljudi med spopadi razdvojili. Pozitiven odnos do JLA, oblikovan v desetletjih, in složno življenje v preteklosti so pri marsikomu vzbudili dvom o utemeljenosti delovanja TO. Nekateri so celo javno izražali nasprotovanje osamosvojitvi Slovenije. Neodločno ravnanje sorodnikov oficirjev in podoficirjev JLA je bilo razumljivo. Jih je bilo strah? So se bali zase in za svoje sorodnike? So jih mogoče ustražovali ali pa so tako ravnali iz prepričanja? To so vprašanja, na katera morda nikoli ne bo mogoče v celoti odgovoriti.

Vključevanje vodilnih v občinah v pogovore z JLA, predvsem med spopadi, je negativno vplivalo na učinkovitost enot TO. Delovali so večinoma samostojno, neusklajeno z republiško koordinacijsko skupino in tako najpogosteje v nasprotju z ukazi, ki jih je dobila TO Dolenjske. Pomembne so bile predvsem zahteve po mirnem reševanju spopada. Takšne aktivnosti so največkrat precej zmanjšale težko pridobljene prednosti enot TO.

Aktivnosti TO Dolenjske so bile vse bolj premišljeno načrtovane in izpeljane. Pri tem so resno oviro za doseganje uspehov pomenila premirja, za katera si je JLA prizadevala predvsem v času, ko je JLA izgubljala pobudo. Želeli pa so zagotoviti prost prehod enoti, ki je bila v Krakovskem gozdu. Njen poveljnik je natančno izpolnjeval ukaze, ki jih je dobival. Enote ni hotel predati. Napad enot TO je bil tako neizogiben, saj bi vsako zavlačevanje pomenilo vedno večje pritiske in oteževalo uresničevanje načrtovanih bojnih delovanj na celotnem območju TO Dolenjske. Napad na enoto JLA je bil kratek in učinkovit. Zelo pomembno je bilo, da so se enote TO lahko iz zasede umaknile pred letalstvom, ki je svoj smrtonosni tovor odvrгло v prazno.

Kolona JLA se je po ukazu, ki ga je prejela, sicer poskušala prebiti nazaj proti Novemu mestu, vendar neuspešno. Poskušala je odstraniti tudi protiklepne mine v barikadi v Krakovskem gozdu in se prebiti proti Zagrebu. Uspelo ji je odstraniti le mine, ki so bile položene pod kolesa tovornjakov v blokadi.² Pripadniki JLA so nato peš zapustili Krakovski gozd in se v različnih smereh napotili nazaj na Hrvaško. Nekatere med njimi je povsem izmučene zajela milica. Z enotami

TO jih nismo zasledovali, saj je bila z razbitjem kolone naloga opravljena. Pregon je bil zato nepotreben.

2. PŠTO ni po nepotrebnem izpostavljaj pripadnikov TO. Proti premikom oklepni enot iz Zagreba je bilo treba takoj ukrepati, kajti obljubili so jim pomoč za deblokado kolone.

Spopad v Krakovskem gozdu je bil za TO Dolenjske dokaz, da poveljstva in enote uspešno uporabljajo izkušnje, ki so jih pridobili v dotedanjih bojnih aktivnostih. Taktika delovanja je bila prilagojena trenutnim razmeram, zanjo pa je bilo značilno:

- pri pripravi napada so bili dosledno upoštevani elementi varnostne zaščite in možnosti delovanja enot ob letalskem napadu;
- napad je bil pravočasno in dobro načrtovan, pripravljen ter izveden. Vse priprave so potekale ob ustrezni stopnji tajnosti;
- enote so se na položaje razporedile pravočasno. Zaklonilniki so bili urejeni in maskirani;
- posamezniki so dobro poznali nalogo enote in naloge med spopadom ter izmikom, svoje ravnanje pa so prilagodili razmeram;
- značilen del delovanja je bilo prepletanje političnih odločitev s strokovnimi, predvsem zaradi povezanosti delovanja z dogajanjem in grožnjami JLA po razstrelitvi rezervoarjev za gorivo v armadnem skladišču pri Mokronogu;³
- 2. PŠTO je naredil vse, da bi se enota predala brez boja. Zadnji pogovori so potekali v noči pred napadom;
- stopnja motiviranosti in zaupanja v lastne sposobnosti se je zelo povečala, razbitje kolone pa je imelo precejšen odmev po vsej Sloveniji.

Pripadniki razbite enote JLA so peš poskušali nadaljevati pot proti Zagrebu in Gorjancem. Del jih je zajela enota milice. Vozila so prepeljali v Novo mesto. Tako so oblikovali enoto protiletalske obrambe, ki je ostala v sestavi Slovenske vojske do danes.

² Koloni JLA so se po napadu približali nekateri novinarji, predvsem tuji. Znana je fotografija stotnika s prevezo na očesu in podčastnika, vojaškega policista, pri odstranjevanju min pod kolesi kamionov.

³ Kljub zahtevam 2. PŠTO, da enote TO skladišče napadejo, je republiška koordinacijska skupina ukazala, naj ne napademo. Prevladalo je mnenje, da razstrelitev rezervoarjev za gorivo lahko povzroči ekološko katastrofo, kar je bilo glede na razmere v skladišču popolnoma nemogoče. Čeprav so bili ustvarjeni pogoji za uspešen napad, je 2. PŠTO spoštoval odločitev o nenapadanju.

Po porazu enote JLA v Krakovskem gozdu je bila nevarna oklepna kolona JLA, ki je iz Zagreba poskušala prodreti proti Novemu mestu. Od prvih spopadov z enoto JLA, ki je bila poražena v Krakovskem gozdu, je JLA poskušala enoto rešiti iz blokad. Vse enote JLA na območju TO Dolenjske so bile blokirane v vojašnicah, vključno z največjim objektom, letališčem v Cerkljah na Dolenjskem,⁴ zato so poskušali s Hrvaške posredovati po najkrajši poti do Brežic.

Namen oklepne kolone ni bil znan, vendar na smeri, na kateri je delovala, ni bilo druge poti kot magistralna cesta, ki vodi iz Zagreba proti Ljubljani, ter vzporedna lokalna cesta iz Slovenske vasi proti Brežicam. Ovira je bila postavljena na najožjem delu, kjer se združita magistralna in lokalna cesta. V bližini vasi Prilipe so bili ugodni položaji za zasedo, s katerih je bilo mogoče z majhnimi silami obvladovati obe cesti. Če bi bilo treba, bi sile TO iz Novega mesta prišle zelo hitro. Hitra cesta od Brežic proti Zagrebu poteka ob vznožju vzhodnega dela Gorjancev, deloma po nasipu neposredno ob reki Savi. Vzporedno s hitro cesto poteka asfaltna cesta od Čateža do Prilipov. Enote TO 25. ObmŠTO so ovire postavile na najožjem delu, ki je nekakšen vhod v Čateško polje, in na mostu čez reko Savo. Ob pomanjkanju informacij o moči sil JLA in nepoznavanju njihovih namer je 2. PŠTO Dolenjske deloval z manjšimi silami, večje pa so bile v pripravljenosti, če bi razvoj dogodkov zahteval njihovo vključitev.

Ovire na mostu so bile tarča neuspešnega letalskega napada. Zaradi poškodovanih kamionov je bil most povsem neprehoden. Edina pot za napredovanje oklepne kolone s tanki na čelu je bila lokalna cesta Prilipe-Čatež, nad katero je enota TO postavila zasedo. Enota je kolono učinkovito ustavila. Na območju TO Dolenjske je bil to zadnji spopad z JLA. Po spopadu je lokalna politika samovoljno začela pogovore z JLA. Ti so trajali do večera, zato spopada ni bilo več mogoče nadaljevati.

Izkušnje iz spopada lahko strnemo v naslednje ugotovitve:

- ovire na cesti in položaji so bili pravilno izbrani, kar je enoti omogočilo boj le z enim oklepnim vozilom, ob tem pa nasprotnik ni mogel uveljaviti svoje premoči;
- majhna enota lahko z učinkovitim delovanjem uspešno ustavi precej močnejše enote JLA, ki se premikajo po cestah, čeprav jim pomaga letalstvo;
- letalstvo lahko vedno prisili v umik enoto, ki nima protiletalske obrambe ali

⁴ Čeprav je bilo Krakovskemu gozdu najbližje letališče v Cerkljah, njen poveljnik ni poskušal prebiti blokade proti Cerkljam. Prvih deset ur tudi ni vedel svojega položaja, saj je menil, da je med Brežicami in Zagrebom.

- pa ni pod njeno zaščito;
- pravočasno obveščanje pripadnikov TO o razmerah pozitivno vpliva na njihovo ravnanje ne glede na to, kako močan je nasprotnik.

SKLEP

Območja delovanja štabov in enot TO Dolenjske

TO Dolenjske je delovala na območju 2. PŠTO Dolenjske. Na geografsko zelo raznolikem, a enotnem območju so delovali štabi in enote TO, ki jim je poveljeval 2. PŠTO. Pomembnejše delovanje in ključni spopadi so potekali na smereh Karlovac–Metlika–Novo mesto, Novo mesto–Trebnje–Ljubljana, Zagreb–Brežice–Novo mesto in na širšem območju Brežic, Črnomlja, Kočevja, Krškega, Mokronoga, Novega mesta, Ribnice in Trebnjega.

Čas delovanja in potek aktivnosti

Dogajanje ima prepoznaven začetek in konec tako v obdobju priprav kot med bojnim delovanjem enot TO. Priprave na zavarovanje osamosvojitve Slovenije so se začele z oblikovanjem Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ), nadaljevale z reorganizacijo TO in vključitvijo elementov MSNZ v TO ter končale z usposabljanjem štabov in enot neposredno pred slovesno razglasitvijo samostojnosti. Spopadi z JLA so se začeli že v prvih urah po slovesni razglasitvi samostojnosti in se končali po sprejetju t. i. Brionske deklaracije.

Delovanje enot TO Dolenjske med pripravami na osamosvojitve Slovenije lahko razdelimo na nekaj zaporednih faz delovanja.

V obdobju priprav na osamosvojitve Slovenije v:

- reorganizacijo TO Dolenjske,
- usposabljanje štabov in enot,
- zagotavljanje pripravljenih enot.

Delovanje enot TO Dolenjske med spopadi lahko razdelimo na:

- ustavitev enot JLA na cestah, njihovo blokado in demobilizacijo štabov ter enot TO;
- blokiranje vseh vojaških objektov JLA z enotami TO in vzpostavitev nadzora delovanja;
- ustavitev in zavrnitev enot JLA, ki so prodrle na območje TO Dolenjske in tam delovale, ter na zavzetje posameznih objektov JLA;
- zadnje spopade z JLA, ki so se končali s porazom njenih enot;
- zaključno fazo pa predstavlja obdobje prenehanja sovražnosti.

Skupni cilj in enotnost zamisli delovanja

Zamisel o delovanju TO Dolenjske je bila enotna. Pripravljeni so bili ustrezni načrti in izvedbeni dokumenti, ki so bili med spopadi dopolnjeni z vsebinami, ki so jih določale trenutne razmere. Vse delovanje je bilo usmerjeno k skupnemu cilju, in sicer v blokiranje in preprečevanje delovanja enot JLA ter z orožjem zavarovati obstoj nove slovenske države.

Enotnost poveljevanja

2. PŠTO je poveljeval štabom in enotam TO Dolenjske. Koordinacijsko podskupino za Dolenjsko je vodil poveljnik TO Dolenjske. Podskupina je usklajevala delovanje TO, takratne milice in civilne obrambe. Poveljevanje je potekalo v TO. Pripravili so pomembne dokumente in načrte. Med spopadi so bili posredovani predvsem ustni ukazi prek telefonov in radijskih zvez, včasih tudi po kurirjih ali neposredno na poveljniških sestankih oziroma so bili poveljujočim dani pred izvedbo naloge neposredno na terenu.

Nekatere splošne značilnosti spopadov

Nova država Slovenija je takoj po razglasitvi samostojnosti svoje oborožene sile preskusila v vojni in zmagala. TO Dolenjske je v ključnih spopadih z JLA izpolnila vse dobljene naloge. Ena pomembnejših značilnosti je tudi enotnost vodenja in poveljevanja, ki je prispevala k usmerjanju posameznih aktivnosti k enotnemu cilju, to je zmagi nad JLA.

Naslednja pomembna značilnost delovanja štabov in enot TO Dolenjske je bila, da je treba biti pripravljen na spopad in realno oceniti ter načrtovati razvoj dogodkov in nastale razmere, zato smo načrtovali le dejavnosti, za katere smo vedeli, da bodo učinkovite. Realno načrtovanje je bilo eno pomembnejših izhodišč pri pripravi načrtov za delovanje enot TO Dolenjske. V spopadih se zgodi malo načrtovanega, zato je tudi najboljši načrt le temelj, na katerem je mogoče sprejemati odločitve. Vsak načrt nastaja na podlagi zahtev nadrejenih in vedenja o nasprotniku. Spopad je nov položaj, v katerem je treba ukrepati in se odločiti pod pritiskom nastalih razmer. Imeti dober načrt še ne pomeni, da je bitka dobljena vnaprej. Zagotovo bo izgubljena, če načrt ni dobro pripravljen, pa čeprav je preprost, narejen pred ali med spopadom.

Za uspeh so pomembne tudi dejavnosti, kot so pravočasno ukrepanje, na podlagi zbranih obveščevalnih informacij ustrezna ocena razmer, pravočasno predvidevanje in prepoznavanje nevarnosti ter ukrepanje skladno z novimi dogodki.

Med pomembne značilnosti delovanja uvrščamo sprotno upoštevanje pridobljenih izkušenj. Vse pomanjkljivosti so bile pravočasno ocenjene in analizirane, pridobljene izkušnje pa uporabljene že v naslednjem spopadu. Zapisal sem: »Zmaga tisti, ki naredi manj napak, ki jih je pripravljen in sposoben hitreje odpravljati in mu v bojih uspe ohraniti več življenj.« V delovanju TO Dolenjske ugotavljamo, da se napake niso ponavljale.

Pravilna uporaba razpoložljivih, zelo skromnih bojnih sredstev je naslednja značilnost TO Dolenjske. Enote JLA so bile po ognjeni moči močnejše. Ta pomanjkljivost TO Dolenjske je bila nadomeščena s pravilno izbiro postavljanja ovir in položajev enot ter z uporabo razpoložljivega orožja. Enote so izbirale položaje, na katerih niso bile izpostavljene neposrednemu nasprotnikovemu ognju. Izjema so bili le letalski napadi, ki so v prvem spopadu povzročili pripadnikom TO precej psihičnih težav, pozneje pa smo s pravočasnimi izmiki enot učinke letalskega delovanja povsem izničili.

Pomembna je bila tudi pravilna uporaba enot in taktik delovanja, saj je bila nasprotnikova ognjena moč v vseh spopadih precej večja kot v enotah TO. Uporabljeni so bili ognjeni udari in zasede z elementi diverzantskega delovanja. Tako so bili uspehi doseženi tudi s precej manjšimi silami.

Na uspešnost delovanja so vplivale tudi ovire na komunikacijah, ki so omogočile ustavitve in preusmeritve premikov enot JLA ter blokade vseh vojaških objektov, iz katerih enote JLA niso mogle delovati.

Največ zaslug za uspešno uresničevanje bojnih nalog TO Dolenjske imajo njeni pripadniki, ki so leta 1991 premagali agresorsko vojsko in tako ustvarili pogoje za hiter umik JLA iz Slovenije. Mnogi med njimi najbrž ne bodo nikoli imenovani. Njihove izkušnje in vojna doživetja so dragocen del naše vojaške preteklosti. Žal bodo najverjetneje ostala zapisana v njih samih.

In kaj pomeni desetdnevna vojna za Slovenijo za današnji čas, čas sodobnih političnih, vojaških in gospodarskih zvez? Naj bo sedanost le zrcalna slika osamosvojitvenega obdobja? Nikoli v zgodovini noben zmagoviti vojaški spopad ni potekal po zgledih iz preteklosti, ki so sicer pomemben del razvoja sodobne vojaške misli. Okoliščine, v katerih je potekala vojna za Slovenijo, so neponovljive, bojna tehnika, taktika delovanja, organizacija vojske in varnostno okolje pa so bistveno spremenjeni. Vojna je spremenila tudi ljudi, njihov odnos do varnosti, vojske in domovine. Nekatere izkušnje, pridobljene v spopadih leta 1991, bodo

vedno uporabne. Prav je, da jih poznamo. Opozarjajo tudi na mogoče napake in nepravilno ravnanje v boju, kar ima za vsak poznejši spopad hujše posledice. Bojne izkušnje, pa čeprav skromne, so dragocene. Pomembno je, kako jih sprejemamo, kaj se iz njih naučimo in kako jih uporabimo v bojnih nalogah v pogojih sodobnega vojskovanja.

LITERATURA

- Janez Janša: Premiki, ZMK, Ljubljana 1992.
- Andrej Lovšin: Skrita vojna, Mladinska knjiga, Ljubljana 2001.
- Marjan Malešič: Analiza vojne v Sloveniji 1991, Perspektive, FDV, Ljubljana 1998.
- Karlo Nanut: Čas pred agresijo JLA in osamosvojitvena vojna v Sloveniji leta 1991, Vojaška zgodovina, št. 1/2 (5), Priprave na vojno 1991, CVZD, Ljubljana 2002.
- Janez J. Švajncer: Obranili domovino, Viharnik, Ljubljana 1993.
- Osebni zapiski avtorja.

VZROKI PORAZA JLA V SLOVENIJI LETA 1991

UVOD

V veliko prispevkih o osamosvojitveni vojni v Sloveniji leta 1991 sem analiziral bistvene vzroke za poraz JLA. Vsa moja dosedanja besedila, ki opisujejo poraz, so v marsičem pomanjkljiva, zato bom navedel predvsem tiste vzroke, ki sem jih proučil po oblikovanju besedila Somrak generalov. Med nastajanjem tega prispevka so postali vzroki poraza JLA jasnejši, zato šele zdaj razumemo, kaj je JLA onemogočilo, da bi v Sloveniji bojno delovala, kot si je želela. Čeprav bom skušal vzroke za poraz bolje pojasniti, bo ostalo še vedno mnogo nedorečenega, saj so ključni zgodovinski viri zunaj Slovenije, v vojaških in državnih arhivih, predvsem v Beogradu.

Bistveni vzroki za poraz jugoslovanske zvezne vojske so že precej znani, tako da so rešene že mnoge dileme. Veliko strokovnih in manj strokovnih del, ki so bila objavljena v Sloveniji, pa tudi zunaj nje, nam pomaga razumeti ta neverjetni vojaški fenomen, poraz regionalne balkanske vojaške sile na slovenskih tleh leta 1991. Slovenija je bila že pred vojno prisiljena mednarodno javnost opozoriti na razsežnosti jugoslovanske krize. Najbolj pereča vprašanja v Jugoslaviji smo predstavili mednarodni javnosti. Objavljena so bila tudi v Pariškem memorandumu o stanju jugoslovanske krize in namerah Republike Slovenije 21. novembra 1990 v Parizu.¹ V omenjenem dokumentu je predstavljenih toliko dejstev, ki so privedla do osrednje krize v Jugoslaviji, da so se lahko predvideli celo prihodnji oboroženi spopadi. Že v prvem delu memoranduma so opozorila, da se v državi pojavljajo nenehne grožnje s silo oziroma manipuliranje z možnostjo vojaškega

¹ Pariški memorandum je bil napisan tik pred plebiscitom v Sloveniji 23. decembra 1990, zato je v drugem delu memoranduma poudarjeno, da Slovenija ni zgolj evropska regija, temveč tudi država slovenskega naroda kot konstitutivnega elementa jugoslovanske federacije. Slovenski narod ima svoj jezik, kulturo in zgodovino. Na začetku tretjega dela je zapisano, da želi Slovenija doseči lastno državnost kot sredstvo za zagotovitev svoje samostojnosti in suverenosti v skupnosti jugoslovanskih držav. Slovenija je s tem dokumentom dokazala, da želi živeti le v takšni skupnosti jugoslovanskih držav, v kateri bi lahko uresničevala svojo samostojnost in neodvisnost, v mednarodni skupnosti pa mora nastopati kot mednarodnopravni subjekt. Vsebina Pariškega memoranduma je predstavljena v prilogi (dokumenti) knjige Slovenija 1990, Kronika slovenskega prelomnega leta v besedi in sliki, Založništvo Slovenske knjige, Ljubljana 1991, str. 161–163.

udara. Opozoriti je treba, da je »krhko« slovensko suverenost varovala Manevrska struktura narodne zaščite. To ni bila le obrambna sila, temveč organizacija ljudi, ki so bili pripravljene braniti samostojnost Slovenije in državo, v kateri bodo pravice človeka in državljana varovane.

Poraz JLA bom razložil na podlagi treh svojih prispevkov, in sicer Struktura in dinamika osamosvojitvene vojne,² Osamosvojitvena vojna na Slovenskem v letu 1991,³ Čas pred agresijo in osamosvojitvena vojna v Sloveniji leta 1991.⁴ Upošteval bom tudi nova dejstva, ki dokazujejo predvsem vse večjo hegemonijo JLA nad političnimi in vojaškimi odločitvami v Jugoslaviji.

JLA je bila v Sloveniji poražena, kajti vojaški vrh se je preveč zanašal na predvidljiva dejanja in znane načine oboroženega boja. Tudi Slovenija pred junijem 1991 ni razmišljala o porazu JLA, saj v slovenskih političnih, obrambnih in varnostnih strukturah niso pričakovali, da bodo oklepno-mehanizirane enote JLA tako hitro blokirane. Mnogo odločitev je bilo nepredvidljivih, vendar je JLA samo sebe ohromila že pred spopadom, saj se je vojaški vrh preveč zanašal na nesprijemljivo unitarno in centralizirano zamisel o notranji ureditvi Jugoslavije ter na idejo o upravičenem uresničevanju Velike Srbije. Ta vrh je postal celo razsodnik na ustavnopravnem, političnem, ideološkem in vojaškem področju v državi, ki si jo je prisvajal in nazadnje tudi prisvojil.

V prispevku bodo navedeni številni vzroki za poraz JLA v Sloveniji, ki ni bil samo vojaški, temveč tudi politični, saj so bili zvezna vojska in predvsem vojaški vrh ter zvezne politične strukture tesno povezani. Na podlagi navedenih dejstev bomo lahko presodili, da so k porazu prispevali tudi drugi dejavniki. Med temi je bil najpomembnejši tisti, ki je pripisoval JLA vse večji pomen. Mnogi so že takrat vedeli, da je JLA hotela imeti glavno vlogo tako pri državnih kot družbenih usmerjevalnih mehanizmi. Sodelovati je hotela celo pri reševanju medetničnih

² Prispevek je bil objavljen v zborniku Slovenska osamosvojitve 1991, pričevanja in analize. V tem zborniku so bili objavljeni referati s simpozija, ki je bil v Brežicah 21. in 22. junija 2001. Simpozij je bil posvečen deseti obletnici osamosvojitvene vojne v Sloveniji. Zbornik sta izdala Državni zbor Republike Slovenije in Zveza zgodovinskih društev za Slovenijo. Izšel je maja 2002 v Ljubljani. Moj prispevek se začne na strani 233.

³ Prispevek je bil objavljen v zborniku Vojna za Slovenijo, Vojaška zgodovina št. 2/01 (4), letnik 2. Zbornik sta izdala GŠSV in CVZD, Ljubljana 2001, str. 11–45.

⁴ Prispevek je bil objavljen v zborniku Vojna za Slovenijo leta 1991, Vojaška zgodovina št. 1/02 (5), letnik 3. Zbornik sta izdala GŠSV in CVZD, Ljubljana 2002, str. 6–56.

sporov, s čimer bi dobila večji vpliv, vendar je vse bolj izgubljala legitimnost, kar je zmanjševalo njen pomen pri zagotavljanju obrambe. Na podlagi razprav, ki so bile objavljene v posebnem zborniku Doktrina kopnene vojske Jugoslovanske narodne armije, so bile ugotovljene pomanjkljivosti tudi pri taktiki in izvedbi operacij, kar dokazuje, da je bila bolj dejavna na političnem kot vojaškem področju.⁵

V tem prispevku predstavljam mnenja mnogih, tako vojakov kot civilistov, na primer politikov, zgodovinarjev, poznavalcev tega obdobja idr. Mnogi opisujejo poraz in navajajo celo vzroke zanj, nekateri pa bi radi zmanjšali njegov pomen ali se ga celo ognili, med njimi admiral Domazet in generali Kadijević, Kolšek, Kranjc idr. Dejstvu, da je JLA doživela nepričakovan poraz, se ne da ogniti, in tega se je še najbolj zavedal admiral Mamula, kar je v svoji knjigi Slučaj Jugoslavija še posebej poudaril. To je bil uničujoč poraz, pri čemer je bila strategija vojaškega vrha že pred oboroženimi spopadi obsojena na neuspeh. Strateški temelji so bili tako slabi, da enote JLA niso bile učinkovite ne pri taktičnih ne pri operativnih postopkih. Posledica neučinkovitosti je bila, da so v oboroženem spopadu odpovedali vsi dejavniki oboroženega boja, predvsem zaradi napačne doktrine in strategije.

Poraz bom najprej predstavil z ugotovitvami zgodovinarja Jožeta Pirjevca, ki so izšle v njegovi obsežni knjigi.⁶ Pirjavec je zapisal: »Slabo pripravljena in še slabše izpeljana akcija se je končala s ponižanjem zvezne vojske, a tudi političnim porazom Markovićeve vlade, ki si ni nikoli več opomogla od neuspeha, v katerega se je sama podala. Morala je sprejeti internacionalizacijo krize in vmešavanje Evropske skupnosti v reševanje notranjih problemov, kar je vse od Titovih časov veljalo kot nesprejemljivo ponižanje.« (Pirjavec, 2003: 53)

OBRAMBNA DOKTRINA IN VOJAŠKA STRATEGIJA VOJAŠKEGA VRHA

Vojaški vrh je imel pred vojno na voljo doktrinarne in strateške dokumente ter usmeritve. Vsi so bili pomanjkljivi, saj niso opredelili, kakšna naj bi bila ofenzivna in defenzivna dejavnost oboroženih sil, še posebej JLA. Poleg tega je postajalo vse bolj nejasno določanje taktično-operativnih nalog tako za JLA kot za TO, saj

⁵ Ta dejstva so bila objavljena v zborniku Doktrina kopnene vojske Jugoslovanske narodne armije. Seminar je organiziral Generalštab JLA 8. junija 1984. Zbornik je izdal organizator seminarja.

⁶ Zamejski zgodovinar Jože Pirjavec je maja leta 2003 napisal obsežno delo z naslovom Jugoslovanske vojske 1991–2001. Knjigo je izdala Cankarjeva založba, podlaga zanjo pa je bilo delo, ki je izšlo v Italiji z naslovom Le guerre Jugoslave 1991–1999.

je zvezni sekretar Sekretariata za ljudsko obrambo imel TO za veliko napako. V doktrinarnih in strateških dokumentih ni bilo besedil, ki bi določala, kako se oboroženo spopadati skupinsko in kako posamezno, le za eno sestavino oboroženih sil – JLA. V sestavi oboroženih sil sta bili JLA in TO ustavnopravno še vedno sestavini skupnih oboroženih sil, vendar je bilo v resnici drugače. TO je bila podrejena vodstvu JLA že na ravni bojišč, zato ne moremo govoriti o sodelovanju dveh enakopravnih sestavin v oboroženih silah SFRJ. Vojaški vrh leta 1991 ni imel učinkovite vojaške doktrine in vojaške strategije, ki bi zagotovili JLA samostojno vlogo oziroma operativno samozadostnost. To je bilo nemogoče, saj se je že leta 1968 pokazala potreba po prostorski strukturi. To se je vojaškemu vrhu leta 1991 v Sloveniji maščevalo, saj so bili generali že pred spopadom poraženi, ker so iz JLA ustvarili operativno nesposobno in neučinkovito strukturo, brez notranje dinamike in povezljivosti s prostorskim delom, to je s TO. Neskladnost in notranje neravnovesje v oboroženih silah bi verjetno opazil tudi Sun Cu, znameniti kitajski poznavalec vojnih veščin in vojne umetnosti. Sun Cuja sem omenil zato, ker je dobro poznal naravo in strukturo strategije vojskovanja. Med proučevanjem njegovega dela sem odkril mnogo usodnih napak, ki jih je storil vojaški vrh še pred spopadom leta 1991.

Tudi japonski strokovnjak za taktiko in strategijo vojskovanja Mijamoto Musaši⁷ bi lahko veliko pripomogel, da bi jugoslovanski vojaški vrh naredil manj napak, če bi ga ta seveda upošteval. Mijamoto Musaši je opozoril na pomembne prvine strategije vojskovanja, čeprav so nastale na prehodu iz 16. v 17. stoletje. Vredno bi jih bilo upoštevati, saj so bila v njih zajeta strateška navodila tudi za vojskovodje 20. stoletja. Šele ob natančni analizi Knjige petih prstanov nam postane jasno, zakaj se je začela strateška paraliza, ne da bi jo vojaški vrh JLA pravočasno zaznal.

Odlomki iz Knjige petih prstanov:

»Da bi delo hitro in dobro opravili, se ne smemo ničesar lotevati na slepo; vedeti moramo, kje in kdaj uporabimo koga ali kaj; vedeti moramo, ali je osebe navdušeno; znati moramo hrabriti in poznati omejitve; o vsem tem razmišlja tesarski mojster. Načela Heiho (Heiho je pot bojevnika – op. K. N.) so enaka.«

⁷ Mijamoto Musaši (1584–1645) je le nekaj tednov pred smrtjo napisal klasični priročnik taktike in strategije Knjiga petih prstanov. Na zadnji strani je zapisano, da je to priročnik zmagovitega bojevanja in hkrati tudi duhovni vodnik. Namenjena je vsem, ki želijo spoznati strategijo. Knjigo petih prstanov je izdala založba Amalietti v Ljubljani leta 1999.

»Velike stvari hitro opazimo, malenkosti pa je težje zaznati. To pomeni, da ni enostavno z voljo na hitro premakniti velikega števila ljudi; težko je tudi vedeti, kaj se dogaja v posamezniku, kajti njegov duh se lahko zelo hitro spremeni. Podobne stvari moramo pazljivo premisliti.«

»Kdor ne pozna drugih, tudi sebe ne more. Zato je zelo verjetno, da bo prevaran. Če je duh zapeljan, ta pot objektivno ni prava pot, čeprav verjame, da je, in vsak dan vztraja na njej. Najprej naj raje pazljivo preveri, če je njegova steza sploh prava, saj se najmanjša začetna nepravilnost kasneje spremeni v veliko nepravilnost. To si velja zapomniti.«

»Poznati propad se nanaša na vse stvari. Hiše se zrušijo, telo propade in nasprotnik pade, propadejo vsi, ko nastopi njihov čas in se razbije njihov ritem.«

»Celo v bitkah, ki vključujejo veliko število ljudi, je pomembno, da nasprotno stran naredite zaskrbljeno ali pa jo razjezite. Pomembno je zmagati s pomočjo prednosti svoje naslednje poteze, preden si vaš nasprotnik lahko pomiri duha po uspešnem odbitju vašega končnega napada, ki ste ga z železno gorečnostjo izvedli prav v trenutku, ko ga je nasprotnik najmanj pričakoval.«

»Prav tako je v dvobojih pomembno doseči zmago tako, da se z nasprotnikom najprej soočite v počasnem približevanju, nato pa nenadoma izvedete silovit napad. Izkoristite njegovo razburjenje in mu ne pustite niti enega trenutka za zajem sape. To morate temeljito raziskati in pozorno oceniti.«

Vojaški vrh bi moral iz Musašijevih primerov povzeti vsaj naslednja skopa strateška navodila:

- ničesar se ne lotevajmo, ne da bi prej preverili, saj moramo vedeti, kdaj in koga uporabiti;
- vedeti je treba, kaj se dogaja v posamezniku, saj se njegov duh hitro spreminja;
- razumeti bi morali dejstvo: če je duh zapeljan, pot ni prava;
- pomembno je zmagati s pomočjo prednosti naslednje poteze;
- izkoristiti je treba razburjenje nasprotnika.

Skrajšane povzetke navajam le zato, da bi spoznali, kako pomembne so za strateško razmišljanje kratke misli, ki pa jih strategija jugoslovanskega vojaškega vrha ni poznala. Raje je imela dolgovезne, spolitizirane traktate z besednjakom iz vojne veščine, pri čemer pa niso upoštevali dejanskih razmer.

Vojaški vrh doktrinarno in strateško ni bil dovolj usposobljen, da bi razumel in izvajal tako splošno strateško doktrino kot operativno in taktično.⁸ Mogoče je bil celo slabši kot generalštabi pred drugo svetovno vojno, kar bi se dalo dokazati. Ruski poznavalec strategije Svečin je v svojem delu *Strategija* opozoril na naslednje: »Pred prvo svetovno vojno so generalštabi običajno delali napako zato, ker so proučevali nasprotnika preveč ozko, le v vojaškem smislu. Proučeni so bili tudi najpodrobnejši detajli, ki so se nanašali na sile države, ki so bile organizirane za vojno. Prikrite sile iste države pa so ostale popolnoma nepojasnjene. Premalo pozornosti je bilo namenjene ekonomskim zmožnostim nasprotnika in razporedu njegovih industrijskih centrov. Zanimarjalo se je poznavanje zgodovine države, o kateri so se zbirali obveščevalni podatki.« (Svečin, 1956: 171) Znano je, da vojaški vrh ni proučil niti tako pomembnih elementov, kot so obveščevalni podatki o orožju, opremi, nasprotnikovi morali in prostoru.

Vojaški vrh je bil poražen, saj vojaškostrateškega položaja v Sloveniji, torej geopolitičnih in globalnih strateških razmer, ni poznal. Do prvih zapletov ga ti podatki tudi niso zanimali. Premalo je poznal vojaško tradicijo, mentaliteto in organizacijske sposobnosti Slovencev. Dr. Vreg nam pomaga razumeti vzroke poraza JLA v Sloveniji. V tem prispevku navajam samo tiste Vregove ugotovitve, ki so za razumevanje poraza JLA najpomembnejše.

V jugoslovanski povojni vojaški doktrini je bil nacionalni dejavnik kot motivacijska spodbuda za aktivnosti na obrambnem področju povsem zapostavljen. Jugoslovanska vojaška doktrina je precenjevala pomen vojske JLA kot edinega varuha socialističnega sistema. Ni namreč mogla razumeti, da unitaristična ideja, ki so jo širili že med NOB, ni sprejemljiva za večnacionalne skupnosti suverenih narodov. Jugoslovanska vojaška doktrina je precenjevala pomen vojske JLA kot edinega varuha socialističnega sistema, tuj ji je bil vsak nadzorni mehanizem. V takšnem strogo centraliziranem sistemu suverenost republik ni bila zaželeno. Predsedstvo SFRJ, zlasti zvezni sekretar, je imel izključno pravico do vrhovnega vodstva, predvsem od leta 1988 dalje. Zvezni sekretar je neposredno poveljeval poveljnikom TO v republikah in pokrajinah, ko so se oblikovala poveljstva bojevališč.⁹

⁸ Vprašanje je, koliko je vojaški vrh obvladal strateška in doktrinarna načela in njihovo izvedbo. Iz literature, ki je na voljo, lahko sklepamo, da je v vojni na Slovenskem podcenjeval strategijo in ni izvajal ustreznih operativnih in taktičnih postopkov. Kaj pomenijo določeni izrazi iz vojnih veščin ter strategije in doktrine, glej v: Branko Mamula, *Odbrana malih zemalja*, Vojnoizdavaški i novinski centar, Beograd 1988, str. 131–134, 167–183.

⁹ To je podrobno predstavil general Martin Špegelj v knjigi *Sjećanja vojnika*. Na 93.

Strategijo oboroženega boja, doktrinarni dokument za spoznavanje temeljnih opredelitev vojaške strategije, je sprejelo Predsedstvo SFRJ 25. aprila 1983, ko se je začela kriza v oboroženih silah SFRJ, in sicer v JLA ter TO. Čez več kot štiri leta, 20. maja 1987, je Predsedstvo SFRJ sprejelo Strategijo splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite SFRJ (Strategija SLO in DS SFRJ). V obrazložitvi Lazarja Mojsova, predsednika Predsedstva SFRJ, je pojasnjeno, čemu je namenjena ta strategija: »S tem dokumentom se bodo uskladili drugi doktrinarni dokumenti in akti, ki se nanašajo na organiziranje, pripravljane in funkcioniranje splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite.«¹⁰ V besedilu je pojasnjeno, da se Strategija oboroženega boja iz leta 1983 ne razveljavlja ali ukinja.¹¹ Zadnji doktrinarni dokument iz leta 1987 pa zahteva, da se uskladijo tudi drugi doktrinarni dokumenti in akti. Tako se lahko spremeni tudi doktrinarni dokument iz leta 1983, ki je v spreminjanje posegel le načelno. Zahteval je, da morajo biti »usklajena vsa pravila, navodila ter učna in druga sredstva, ki urejajo priprave in izvajanje oboroženega boja«. Podpisnik tega dokumenta je bil Petar Stambolić, predsednik Predsedstva SFRJ.

Vse naštete podrobnosti niso predstavljene zato, da bi se ukvarjali z obema doktrinarnima dokumentoma. Od leta 1987 se predvsem v Sloveniji pojavlja vprašanje o umestitvi TO. V doktrini ostajajo do vojne enotne oborožene sile, čeprav so nekateri menili, predvsem general Kadrijević, da TO ni nujna. Na vprašanje, kaj se bo zgodilo s Teritorialno obrambo, je general Kadrijević odgovoril: »Teritorialna obramba, kakršna je bila ustvarjena ob koncu šestdesetih in na začetku sedemdesetih let, je bila velika prevara. Zagovorniki takšne teritorialne obrambe so utemeljevali svoja prizadevanja s potrebo, da bi organizacijo oboroženih sil prilagodili zahtevam političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Zdaj, ko je ta sistem skoraj opuščen (ne po krivdi JLA – op. K. N.), še naprej vztrajajo pri dosedanjem konceptu, s čimer potrjujejo, da je bila Teritorialna obramba že od začetka oblikovana ne kot izraz socialističnega samoupravljanja, temveč kot podlaga in hrbtenica republiških armad. Za kombinirano obliko oboroženega boja kot prevladujočo obliko v naših razmerah pa je potrebna bistveno drugačna teritorialna obramba, in sicer tako po namenu

strani je shema II, v kateri je prikazano, kako je bila TO podrejena bojevališčem.

¹⁰ To je prepis iz priloženega dokumenta k Strategiji opštenarodne odbrane i društvene samozaščite SFRJ, ki je označena s številko 231/7-3 z dne 20. maja 1987.

¹¹ Strategija oboroženega boja iz leta 1983 je doktrinarni dokument, ki so ga lahko spreminjali, tako namreč piše v uvodni obrazložitvi v Strategiji SLO in DS, ki jo je podpisal Lazar Mojsov, predsednik Predsedstva SFRJ.

kot po velikosti in organizaciji. Teritorialna obramba se ne sme razvijati kot vzporedna, druga vojska.«¹²

General Kadijević je spregovoril o preoblikovanju oboroženih sil, saj je dejal, da je za kombinirano obliko oboroženega boja nujna drugačna TO. Osamosvojitvena vojna v Sloveniji leta 1991 je pokazala, da sta se spopadli TO in JLA, vendar vojaški vrh ni upošteval, da je bila slovenska TO po ukinitvi Manevske strukture narodne zaščite pripravljena na spopad z napadalcem. Že takrat se je vedelo, da se je slovenska TO začela preoblikovati v oboroženo silo, ki je bila sposobna voditi oborožene spopade skladno s svojo organizacijsko-formacijsko sestavo in vrsto oborožitve. V prvih dneh vojne so se slovenske obrambne in varnostne sile bojevale le v partizanski obliki. V sklepni fazi pa je TO skupaj z milico in civilno obrambo vodila spopade tudi v kombinirani obliki.

Nasprotnik, ki je začel napad frontalno, je moral končati tako, kot to zna le negibna vojska, »pripravljena« za predajo. JLA je iz frontalne oblike bojevanja prešla na pasivno obrambo, saj ni zmogla pravočasno preiti od partizanskega načina bojevanja h kombiniranemu.¹³

V osamosvojitveni vojni v Sloveniji je bila JLA premagana, ker ni upoštevala pomena prostora. Od začetka pa do poraza si ni znala ustvariti dobrih vojaškostrateških pogojev. Polkovnik Stevan Stojanović je vedel, kaj pomeni pravočasno preoblikovanje enot, če je zemljišče neugodno. V takih razmerah so najpomembnejše posebne manevrske enote. Prehod iz kombinirane oblike ali nasprotno bi omogočal JLA učinkovito partizansko obliko bojevanja, dokler ne bi nasprotnikovih sil nevtralizirali. To pa se zaradi zastarelosti vodenja in poveljevanja JLA ni zgodilo. Tudi neupoštevanje transformacije vsaj določenih delov enot JLA za vojaški vrh ni bilo sprejemljivo ali izvedljivo (Stojanović, 1990: 54–80).

Vprašanje doktrine in s tem povezano vprašanje strategije JLA bo treba podrobneje raziskati, saj se je vojaški vrh vojskoval v pogojih, ki jih Strategiji (kot napotila)

¹² Opredelitev TO po generalu Kadijeviću, sekretarju Sekretariata za ljudsko obrambo, je zapisana v intervjuju z naslovom Vse oborožene formacije, ustanovljene zunaj enotnih in z ustavo SFRJ določenih oboroženih sil, bodo oborožene. Glej: Narodna armija (v slovenščini), leto XLV, št. 2682, 6. 12. 1990, str. 8.

¹³ Polkovnik Stevan Stojanović je v članku Transformacija orožanih snaga pri prelasku iz kombiniranog u partizanski oblik orožane borbe razložil pojem transformacija, ki se ga uporablja razmeroma redko in mnogokrat nepravilno. Njegov prispevek je bil objavljen v časopisu Vojno delo, št. 2/1990, leto XLII, str. 54–80.

iz leta 1983 in 1987 nista predvidevali. Zanimivo bi bilo vedeti, na podlagi katere vojaške doktrine ali strategije je bil načrtovan napad na Slovenijo. Načrt Okop, ki je temeljil na Sutjeski 2, je bil verjeten temelj, vendar ni posegal v tiste elemente vojskovanja, na podlagi katerega bi se določili primerna taktika in operatika. Vprašanje ostaja odprto, dokler ne bo na voljo načrt generala Adžiča iz leta 1990, v katerem je opredelil vrsto in izvedbo operacij za napad na Slovenijo.

NEKATERA DEJSTVA IZ ZBORNICA DOKTRINA KOPENSKO VOJSKE JLA

Doktrina kopenske vojske oboroženih sil SFRJ je izhajala iz Doktrine splošne ljudske obrambe. Ta je predstavljala enoten sistem osvojenih in znanstvenih spoznanj, stališč o pripravljanju in angažiranju jugoslovanske socialistične samoupravne družbe. Tudi Doktrina splošne ljudske obrambe je bila podrejen sistem, ki je izhajal iz splošne ljudske obrambe. Doktrino splošne ljudske obrambe je sestavljala Doktrina oboroženega boja, ki je bila sistem stališč, načel in pogledov na priprave ter vodenje oboroženega boja v splošni obrambni vojni na strateški, operativni in taktični ravni. Ta doktrina je bila skladna z vojaško doktrino. Na strateški ravni je določala pomembnejše opredelitve o vodenju oboroženega boja, na ravni operatike in taktike pa je bilo opredeljeno vodenje operacij in bojev (Vojni leksikon, 114).

Vojaška doktrina je temeljila na določenih stališčih o organizaciji, pripravah in uporabi oboroženih sil ter vodenju oboroženega boja na strateški, operativni in taktični ravni. Vojna doktrina obsega vojaško doktrino, saj se slednja nanaša le na oborožene sile in oborožen boj. Vojna doktrina je povezana s celotno vojno (Vojni leksikon, 686).

V seminarskem gradivu, zbranem v zborniku Doktrina kopenske vojske JLA¹⁴ (v nadaljevanju Doktrina), je poudarjeno, da bi se morale enote helikopterjev uporabljati za opazovanje bojišča. Helikopterski sestavi bi morali zagotavljati tudi poveljevanje in sodelovanje s pomočjo vzdrževanja zvez z enotami, ki so bile obkoljene, odrezane in same na komunikacijah. V Doktrini je posebej poudarjeno, da bi enote bojnih helikopterjev morali uporabljati predvsem za podporo oklepnim enotam, saj imajo protioklepna sredstva. Poleg tega bi morale helikopterske

¹⁴ Doktrina kopenske vojske Jugoslovanske ljudske armade je zbornik referatov in koreferatov, ki so jih predstavili na seminarju, ki ga je organiziral Generalštab JLA 8. junija 1984 v domu JLA Topčider.

enote zaščititi boke oklepno-mehaniziranih enot, ki prodirajo v globino nasprotnika (Doktrina, 281). Takšnega sodelovanja med helikopterji in oklepno-mehaniziranimi enotami ni bilo, čeprav bi bilo nujno. Če bi imele oklepno-mehanizirane enote poleg horizontalne podpore (pehota) tudi vertikalno, ne bi prišlo do nepredvidljivih dogodkov na komunikacijah ali pa bi jih bilo manj.

Sodelovanje oklepno-mehaniziranih enot in helikopterjev je predstavljalo učinkovito orožje, ki pa ga je imela le JLA. Če bi enote in helikopterji sodelovali, bi JLA povečala pomen iniciative, aktivnosti, manevra, presenečenja, hitrosti in učinek postopkov vojne veščine, predvsem taktike. Prepričan sem, da bi se povečala dejavnost sil JLA po globini, ker bi se povečala hitrost napadov. Nove razmere v slovenskem operativnem prostoru bi omogočile večjo sinhroniziranost, pa tudi avtonomnost enot.

Vprašanje je, zakaj se je tako malo upoštevalo sodelovanje med enotami na komunikacijah, ob njih (vojašnice) in nad njimi (letalstvo in helikopterji), saj je vojaški vrh poznal usposobljenost slovenskih enot TO in izurjenost njenih pripadnikov za organizacijo ter bojevanje v vseh okoliščinah. Ta vprašanja sicer ne sodijo v taktiko in operatiko, temveč v vojaško strategijo.

V Doktrini kopenske vojske JLA je polkovnik Savo Radović s Katedre taktike KŠA kopenske vojske iz Centra visoke vojaške šole Maršal Tito v članku Vpliv novih sredstev vojne tehnike potencialnega agresorja na taktiko kopenske vojske v naših pogojih do leta 2000 opozoril, da so na večini slovenskega ozemlja zaradi orografskih in hidrogrfskih lastnosti manevrske in druge možnosti oklepno-mehaniziranih enot zelo omejene. V takšnih pogojih bodo vojaki zapustili oklepnike in se borili kot pehota z drugimi bojnimi sredstvi ob omejeni ognjeni podpori. To bo slovenskim enotam omogočilo večje možnosti, da bodo uničevale oklepno-mehanizirane enote napadalca (Radović, Doktrina: 339).

Vojaki in starešine JLA med osamosvojitveno vojno v Sloveniji niso zapuščali oklepnih vozil, da bi se borili z drugimi bojnimi sredstvi. Ta možnost za posadke oklepnikov JLA ni sodila v njihovo taktiko bojevanja. Posadke so se raje več dni zadrževale v oklepnikih (na primer na Medvedjeku in v Sežani), kot pa da bi napadle sile, ki so jih obkolile.

Polkovnik Radović je vedel, kakšen je pomen večjih naselij, ki so na osnovnih komunikacijskih smereh. Opozoril je, da bodo ta naselja za jugoslovanske sile (ne pozabimo, da je to napisano leta 1984) glavni steber obrambe, za napadalca

pa resna ovira. Radović meni, da je treba proučiti obrambo mest in večjih naselij v obrambni coni združenih taktičnih enot na fronti in obrambo svobodnega območja na začasno zasedenem ozemlju (Radović, Doktrina: 339).

Leta 1991 so se enote JLA premalo zavedale pomena večjih naselij, še posebej mest. Oklepne enote so že pred mesti, kot so Ljubljana, Ormož, Dravograd idr., doživele neuspeh. V večjih naseljih ali mestih, torej v Novi Gorici, Gornji Radgoni, Sežani, Trzinu idr. so bile onemogočene ali uničene. Teoretično znanje ni bilo dovolj, saj je bil razplet dogodkov, zapisan v Doktrini, namenjen napadalcu, kar pa nikakor ni bila JLA. Nadaljnje raziskave naj dokažejo, zakaj je prišlo do takšnih odstopanj od splošnih taktičnih predvidevanj. Prevladuje namreč mnenje, da niso upoštevali doktrinarnih stališč, ki so postavila vojaški vrh v vlogo, ki so jo v Doktrini pripisovali morebitnemu napadalcu iz zveze Nato.

Polkovnik Radović je celo dopustil možnost, da oklepno-mehanizirane enote mest in večjih naselij ne bi le obšle. To naj bi se zgodilo, če bi bila njihova obramba dobro organizirana, predvsem za protioklepno bojevanje. Oklepna sredstva so vse bolj odporna na ogenj iz pehotnega orožja in zaščiteni, zato bo njihovo bojno delovanje pomembno predvsem v mestih, kar so dokazale lokalne vojne (Radović, Doktrina: 340).

Na ravni doktrinarnih stališč so vojaški strokovnjaki iz JLA dobro obvladali način bojevanja, opisan v Doktrini. Iz Doktrine so znali izpeljati taktične in operativne postopke, niso pa se znašli v razmerah, ko so morali biti v vlogi napadalca. Primer za to je odlomek iz članka polkovnika Radovića. Avtor članka je opozoril, da se morajo protioklepna sredstva v taktičnih postopkih enot postaviti ešalonirano in bočno na smeri njihovega delovanja. Zasede in oviranje se morajo uporabljati množično. Posebno vlogo v protioklepem bojevanju naj bi imele enote TO in drugi udeleženci splošnega ljudskega odpora na začasno zasedenem ozemlju. Ti naj bi onesposobili izvire za oskrbovanje in komunikacije, zato jih je treba opremiti s sredstvi za protioklepno vojskovanje. Samo z množično in pravilno uporabo različnih protioklepnih sredstev in s številnimi ovirami se bo lahko kljubovalo oklepno-mehaniziranim sredstvom napadalca (Radović, Doktrina: 341).

Veliko omenjenih dejanj se je uresničilo, kar so občutili pripadniki JLA, ki si sedem let pred vojno v Sloveniji še niso mogli predstavljati, kdo jim bo leta 1991 postavjal ovire. Radović poudarja posebno vlogo TO v protioklepem bojevanju. Tako so slovenske obrambne in varnostne sile s svojo doktrino ad hoc dokazale,

da so taktični postopki vedno učinkoviti, če oviramo in branimo komunikacije, če oklepnike pričakamo s protioklepnimi sredstvi ali drugim dovolj učinkovitim orožjem.

PRIMERJAVA MED VODENJEM IN POVELJEVANJEM V JUGOSLOVANSKI ZVEZNI VOJSKI IN SLOVENSКИH OBRAMBNIH STRUKTURAH

Učinkovito vodenje in poveljevanje bi potekalo nemoteno le, če bi upoštevali ravni vodenja in poveljevanja v JLA, vendar je bilo med vojno v Sloveniji mnogokrat takšno, da je strateška raven, brez vednosti strateško-operativne ravni, posegala celo na taktično raven. Tako je že prvega dne prišlo do vzpostavitve neposrednih zvez med organi štaba vrhovnega poveljstva in četnimi poveljstvi, mimo poveljstva 5. vojaškega območja, kar sicer ni bilo v navadi (Kolšek, 2001: 183). General Kolšek je opozoril tudi na pomembno dejstvo, ki je zmanjševalo učinkovitost poveljevanja in zmanjševalo avtoriteto poveljnika vojaškega območja: »Ukazi in naloge, pomembni za reševanje posameznih vprašanj, so bili s strani štaba VK (vrhovne komande – op. K. N.) mnogokrat dani le ustno, prek sredstev zvez, ne z dovolj jasno opredeljenim ciljem, in so bili pogosto naslovljeni na posamezne starešine, mimo komandanta, tako da je bilo mogoče sumiti, da gre za prikrivanje nekaterih dejavnosti ... Informacije o takih pojavih so sledile precej pozneje, ko so bile stvari že končane.« (Kolšek, 2001: 267)

V Sloveniji so bile ravni vodenja in poveljevanja močno prepletene s koordinacijo na državni in pokrajinski ravni. Pri kombinaciji vodenja, poveljevanja in koordiniranja so se takoj pokazale prednosti na ravni strategije, operatike in taktike. Republiška koordinacijska skupina, v kateri so bili za vsa bojna delovanja odgovorni prej navedeni, je pokrivala strateško raven. Na operativni ravni so delovali pokrajinski štabi za TO v povezavi s pokrajinskimi koordinacijskimi podskupinami, na taktični pa območni štabi za TO (Nanut, 1999/2000). Na vseh ravneh, od strateške do taktične, so s pripadniki TO sodelovale vse sestavine organov za notranje zadeve in milica (Čelik, 1992: 165).

VODENJE IN POVELJEVANJE OD STRATEŠKEGA VRHA DO 5. VOJAŠKEGA OBMOČJA

Napad na Slovenijo je bil načrtovan in organiziran na strateški ravni. Predsedstvo SFRJ kot vrhovno poveljstvo oboroženih sil je bilo že pred napadom in med njim tako notranje razdvojeno in neenotno, da je Zvezni izvršni svet (ZIS) zaradi okoliščin JLA dovolil, da ravna po svojem preudarku, čeprav za to ni bil

pristojen. Na podlagi aktov omenjenega sveta so generali v Beogradu oklepno-mehanizirane kolone začeli usmerjati proti mejam Republike Slovenije.

Vodenje in poveljevanje v JLA sta potekala po ravneh, zato je razumljivo, da je načrt za »zavarovanje državne meje« pripravil Generalštab oboroženih sil (Generalštab OS). Operativni center Generalštaba OS je izbral znak MEJA, poveljevanje je nato prešlo na 5. vojaško območje. Načelnik poveljstva tega območja general Praščević, ki je bil neposredno zadolžen za uresničevanje načrta, je izdajal ukaze korpusnim poveljstvom. Podrejeni nižji starešine v taktičnih enotah so želeli »manevrski čas«, da bi lahko uspešno in pravočasno opravili svoje naloge.¹⁵

CIVILNA OBRAMBA V OSAMOSVOJITVENI VOJNI LETA 1991

V tem delu prispevka bom iz članka Marjana Malešiča povzel le tista dejstva, ki nam lahko pomagajo razumeti pomen civilne obrambe med osamosvojitveno vojno v Sloveniji leta 1991. Njen prispevek je precej velik, vendar še ne vemo, kako in koliko je vplivala na dinamiko in strukturo vojne oziroma oboroženih spopadov. Na podlagi že znanih dejstev bom skušal predstaviti pomen takšne obrambe, ki je bila za to vojno nekaj posebnega.

Civilna obramba je bila med osamosvojitveno vojno v Sloveniji pomembna, zato ji moramo nameniti nekaj pozornosti.¹⁶ Mitja Malešič je v posebnem delu svoje razprave opredelil pojem civilna obramba. V delu s podnaslovom Civilna obramba in obramba civilne družbe je avtor k civilni obrambi uvrstil tudi civilno zaščito, gospodarsko obrambo, obrambno-zaščitne ukrepe oblasti, neoborožen upor napadu in psihološko obrambo (Malešič, 1992: 130–137). Ti elementi civilne obrambe so preprečevali udarnost in gibljivost napadalčevih enot v Sloveniji. Vojaški vrh namreč ni upošteval, da bo ob obrambni in varnosti strukturi delovala tudi civilna obramba.

¹⁵ Konrad Kolšek, Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991, str. 168–169.

¹⁶ Kakšen je bil odnos do civilne obrambe, je razvidno iz naslednje ugotovitve: »Kot smo na začetku tega poglavja nakazali, smo oboroženemu uporju proti sovražniku (vojaška obramba) ob oboroženem napadu postavili po robu nekatere prvine civilne obrambe. Primerjava stališč slovenske populacije in pripadnikov TO pokaže, da skupini velik pomen pripisujeta zaščiti ljudi, materialnih in kulturnih dobrin ter da pripadniki TO dajejo izrazitejši poudarek oboroženemu boju ... Pri pripadnikih TO je večja podpora oboroženemu šla na račun manjše podpore prvinam civilne družbe (razen Civilne zaščite)« (Malešič, 1992: 126).

Čeprav je imela civilna obramba med osamosvojitveno vojno v Sloveniji pomembno vlogo, zaradi kratke vojne in načina vojskovanja niso prišle do izraza mnoge neoborožene oblike upora proti nasprotniku. Te naj bi izvirale iz obrambnih pobud civilne družbe. Malešič ugotavlja, da se je ob oboroženem napadu pojavila tudi civilna obramba, kar smo lahko pričakovali. Ob vsem tem se oblikuje pričakovana miselnost: pripadniki TO so bolj podpirali oborožen boj in manj prvine civilne obrambe, izjema je bila le civilna zaščita. Ne glede na to so pripadniki TO razumeli pomen civilne obrambe. Raziskave po vojni so namreč pokazale, da so bili pripadniki TO manj zaskrbljeni in bolj motivirani za boj, če je bila organizacija alarmiranja in obveščanja dobra ter če sta bila zagotovljena zaščita in reševanje. Ti elementi zavarovanja so zagotavljali varnost predvsem za tisto, kar je najbolj skrbelo vpoklicane v TO, torej življenje in zdravje članov njihove družine (Malešič, 1992: 126–127). Iz tega lahko sklepamo, da sta se vojaška in civilna obramba dopolnjevali, kar je razvidno iz prikazanih dejavnikov uspešne obrambe Slovenije. Dejavniki so razdeljeni glede na prispevek TO, slovenska sredstva javnega obveščanja, policijo, slovenske politike, civilno prebivalstvo, Civilno zaščito idr. (Malešič, 1992: 138).

Med oboroženim spopadom v Sloveniji je bila zelo učinkovita tudi psihološka obramba, ki je del civilne obrambe, Ministrstva za informiranje in slovenskih množičnih občil. Pomembne so bile predvsem naslednje funkcije psihološke obrambe:

- a) obveščanje državljanov,¹⁷ in sicer civilistov in pripadnikov TO oziroma policije o vojnem delovanju;
- b) sporočanje o »politični dinamiki«, ukrepih zaklanjanja in zaščite;
- c) propagandno delovanje proti napadalcu in pozivanje njegovih vojakov ter oficirjev, naj zapustijo enote;
- d) obveščanje in propagiranje lastnih ciljev v svetovni javnosti (Malešič, 1992: 136).

¹⁷ Davor Domazet - Lošo je ugotovil, da se pri prehodu iz industrijskega vala vojskovanja v informacijskega dogajajo velike spremembe. V informacijskem valu vojskovanja prevladuje znanje, na tem pa temeljita obramba in zaščita nacionalnega interesa. V tem obdobju je bil storjen pomemben korak, in sicer prehod iz tridimenzionalnega vojskovanja v spopade brez dimenzij. Kdor ni spoznal te pomembne spremembe, se je lahko znašel v pripravljenem stohastičnem šumu. V tem stanju ne more več zavarovati nacionalnih interesov, ker ne ve, kakšno je stanje, saj ga vse manj razume. Poteze postanejo napačne in neučinkovite. Glej knjigo Domazeta Hrvatska i veliko ratište, ki jo je izdala Udruga Sv. Jurja, Zagreb 2002, str. 287.

Mitja Malešič je definiral civilno obrambo. »Izraz civilna obramba nam pomeni tisti del obrambno-zaščitne dejavnosti družbe,¹⁸ katere prednostni namen je z nevojaškimi in nenasilnimi sredstvi zavarovati ljudi, družbene in osebne vrednote, gmotne in kulturne dobrine ter zagotoviti nepretrganost političnega, gospodarskega in kulturnega življenja v posamezniku in skupnosti neprijaznih razmerah – ob naravnih nesrečah, v izrednih razmerah in vojni.« (Malešič, 1992: 130)

Civilna obramba je poleg struktur TO in milice opravila pomembne naloge na različnih področjih, kar je prispevalo k hitri ustavitvi nasprotnikovega napada. Opravljala je posebne naloge, saj je z nevojaškimi sredstvi, na primer materialno, psihološko in informacijsko, sodelovala pri zmanjševanju učinkov napada, s čimer je pripomogla k porazu JLA.

Civilna obramba je imela v Sloveniji leta 1991 pomembno vlogo, ki pa še ni dovolj raziskana. Študija Marjana Malešiča je bila objavljena kmalu po vojni v Sloveniji, zato vsebuje veliko podatkov, ki naj bi nam pomagali pri iskanju odgovorov o delovanju civilne obrambe. Iz njegove študije je razvidno, da je tudi ta element obrambe pripomogel k porazu JLA.

POSEBNOST OPERACIJE JUGOSLOVANSKE LJUDSKE ARMADE

Želja vrha JLA je bila, da bi z oklepno-mehaniziranimi enotami čim prej dosegla načrtovane cilje. To se ni zgodilo, ker je JLA podcenjevala veliko dejavnikov, ki jih ni nikoli upoštevala, in sicer enotnost prebivalstva, nenadna obrambna in napadna delovanja, predvsem TO in milice, ter zemljepisne posebnosti območja. Poleg tega niso upoštevali, da je sodobna vojna tudi vojna na informacijskem, motivacijskem in obveščevalnem področju. Ti elementi, ki so ohranjali obrambni sistem, so vnašali stalno dinamiko v operacije. Za poveljstva JLA je bilo usodno pomanjkanje informacij, kar je ustvarjalo zaprt sistem brez dinamičnega ravnotežja. Tako moramo upoštevati dejstva, ki jih je navedla Ljubica Jelušič. Zapisala je: »Medijska vojna in uspehi na bojišču so zvezni vojski preprečili, da bi se pravočasno prilagodila novim razmeram. Kriza legitimizacije, s katero so se soočili tako obvezniški vojaki kot njihovi starešine, je v pomanjkanju informacij in motivacije za boj povzročila kadrovskega razpada zvezne armade. Množične predaje in pobegi vojakov so povsem onеспособili udarno moč enot, ki naj bi izpeljale poseg.« (Jelušič, 1997: 195)

¹⁸ Civilna in vojaška obramba sta leta 1991 izhajali iz sistema, ki še ni imel zakonodaje, ki bi izrecno podpirala civilno obrambo. Malešič navaja razlog, zakaj se niso pokazale očitne neoborožene oblike upora proti nasprotniku. Razlog je verjetno tudi v načinu vojskovanja in kratki vojni (Malešič, 1992: 126).

Že na začetku se je pokazalo, da enote in poveljstva, in sicer od strateškega, operativnega do taktičnega, niso razumele, da bo v Sloveniji nujna sodobna napadna in intenzivna operacija, v kateri bi morale biti zelo malo operativnih premorov oziroma faz. Operacije JLA niso bile načrtovane in izvedene tako, da bi ohranjale intenzivnost bojevanja in bi potekale neprekinjeno, tudi ponoči. Za vojno na Slovenskem je bil načrt za operacije JLA nerealen, še predvsem glede sodelovanja v njih. Operacije JLA so bile že vnaprej obsojene na neuspeh, saj ni bilo pogojev za večjo koncentracijo sil, sredstev in manever.

Bojna delovanja v spopadu nizke intenzivnosti je nasprotnikova stran izvajala z majhnim izkoristkom vojnih veščin, predvsem na taktičnem področju, nasprotno pa je bila druga stran uspešnejša v dinamiki bojnih delovanj, kar je pomenilo, da so taktična delovanja po vsej Sloveniji intenzivno prehajala na operativna. General Kolšek je v svoji knjigi že za 27. junij dejal: »Zaradi karakteristik zemljišča, precejšnje številčne premoči in načina delovanja sil TO smo se odločili, da enote, ki ponoči niso prispele v predvidene rajone, ne izvajajo nadaljnjih premikov. Na doseženih črtah smo izdali povelje za krožno obrambo in druge ukrepe bojnega zavarovanja.«¹⁹

Nasprotnikova oklepna vozila kljub svoji potencialni udarnosti, ognjeni moči in mobilnosti niso nikjer dosegla taktične premoči, kaj šele operativno, tudi na tistih komunikacijah ne, ki bi jih morale obvladovati. Oklepne enote JLA se prav zato niso uspešno prebijale ob obkolitvah ali onemogočale skupin pripadnikov TO in milice. Enote JLA v spopadu nizke intenzivnosti niso dobro sodelovale, za kar so bili krivi napačna presoja in ukrepi JLA. Glede na možnosti, ki jih je imelo 5. vojaško območje, se postavlja vprašanje, zakaj je začetni sunek potekal brez osnovnih prvin napada, torej brez udara, ognja, premika in manevra.

Darko Bandula je v reviji Hrvatski vojniki opozoril na pomembna dejstva, ki se morajo upoštevati pred operacijami in med njimi. Avtor je opozoril, da mora načrtovanje operacij potekati tako, da bi se zmanjšalo presenečenje. O tem se v načrtih pogosto neutemeljeno pojavljajo težnje po linearnosti. Zaradi odprave presenečenja in linearnosti sodobni načrtovalci ugotavljajo, da se v vojaških operacijah pojavljajo nepredvidljivosti. Iz tega sledi, da so vojaške operacije pod vplivom različnih dejavnikov, ki ustvarjajo nepredvidljivost in nelinearnost procesov med njihovim trajanjem. Ob proučevanju te problematike spoznavamo tudi sinergijske sile, torej združeno delovanje, ko sile nastopajo v zapletenih

¹⁹ Konrad Kolšek, navedeno delo, str. 181.

sestavah, kakršna je tudi vojaška operacija. Bandula je prepričan, da so tudi vojaške operacije, ki so upravičeno med zapletenejšimi procesi in ne potekajo v skladu z zakoni linearnosti, uvrščene med nove nelinearne znanosti. Če se tega ne upošteva, je to glavni vzrok za strateške napake.²⁰

Vojaški vrh ni predvidel nelinearnih procesov v operacijah na slovenskem operativnem prostoru. Pri načrtovanju in izvedbi operacij ni upošteval, da so mogoči slabo predvidljivi rezultati in celo kaos. Operacije so izvajali, kot da so nezapletene sestave, brez notranjih sinergijskih procesov. Bistvo vojaških operacij je bilo zanemarjeno, zato je prišlo do strateškega poloma.

POSEBNOSTI OPERACIJ SLOVENSКИH OBRAMBNIH IN VARNOSTNIH STRUKTUR

Slovenska stran, predvsem njene obrambne in varnostne strukture, je kmalu spoznala šibke točke JLA. Pri proučevanju taktičnih bojnih delovanj lahko ugotovimo, da sta bili TO in milica zelo učinkoviti. Prav zato je bila na ravni države oblikovana koordinacijska skupina, ki je po enotni zamisli in načrtu usklajevala vse bojne dejavnosti obrambnih in varnostnih sil. To je povzročilo večjo soodvisnost vseh dejavnikov v obrambi, pa tudi ohranjanje dinamičnega ravnotežja med bojnim delovanjem. Vodenje in poveljevanje na državni ravni sta potekala po enotni zamisli. Boji in borbe so bili načrtovani in usklajeni, opazen je bil učinek močne povezljivosti in soodvisnosti. Vse naštetu moramo upoštevati, če hočemo bojna delovanja opisati z izrazom operacija.

Proti koncu vojne je položaj JLA takšen, da je težko izmeriti širino in dolžino operativne globine. Prav učinkovita uporaba prostora je TO omogočala, da je razbila enote JLA v več nepovezljivih podsistemov, torej na tiste v vojašnicah in na komunikacijah. Slovenske sile so se ne glede na številnost nasprotnika in njegovo oborožitev bojevale izrazito manevrsko, saj so le tako dosegale želene rezultate in taktično premoč na vsem slovenskem operativnem prostoru. Ne glede na pomanjkanje sredstev za protiklepno in zračno bojevanje so slovenski

²⁰ Boris Bandula je v prispevku *Predvidivost i nepredvidivost u vojnim operacijama* opozoril na pomen pomanjkanja informacij, na linearnost in nelinearnost, interakcijo, predvidljivost in nepredvidljivost v vojaških operacijah. V svojem članku je opozoril tudi na naravni red in nered oziroma celo na kaos. Vse to nam omogoča, da razumemo, da je vojaška operacija zapleten sistem, v katerem nastopa veliko elementov. Brez upoštevanja tega se vojaška operacija zaplete v svoja protislovja, kar se kaže na ravni strategije. Več o tem v njegovem prispevku v Hrvatskem vojniku, ki je izšel junija leta 2000 na straneh od 46 do 53.

oboroženi sestavi izvajali učinkovite operacije na kopnem in deloma tudi v zraku, saj so onemogočali helikopterje JLA. Slovenskim silam se je obrestovala dobro vodena teritorialna vojna v spopadih nizke intenzivnosti.

Pri operacijah oziroma med oboroženimi spopadi na slovenskem operativnem območju so slovenske obrambne in varnostne sestave našle motivacijo za boj za neodvisno Slovenijo (49,5 odstotka) in mnogo manj v sovraštvu do JLA (13,3 odstotka), kot ugotavlja dr. Lubi.²¹ Bojna morala je temeljila na pozitivni motivaciji, saj so branitelji vedeli, da gre za pravično stvar in neodvisnost Slovenije. Med oboroženimi spopadi sta slovenske branitelje spremljala strah in pogum. Najbolj so se bali letalstva, bojnih strupov in oklepnih sredstev. Taktični in operativni postopki so bili usmerjeni tudi proti orožju, ki bi lahko povzročilo največ žrtev v operacijah, predvsem zato, ker ni bilo zračne obrambe in protioklepnih sredstev.

Primanjkljaj v orožju so delno nadomeščale informacije, ki so bile pravočasne in zanesljive. V obdobju sodobnega načina vojskovanja so prav informacije pomembnejše od težjega orožja. Poleg informacij se je v oboroženih spopadih pokazala tudi pripravljenost pripadnikov TO in milice za aktivno sodelovanje v oboroženem boju. Dr. Lubi je v svojem prispevku opozoril, da so se pripadniki TO odzvali na vpoklic zaradi vesti, resnosti časa in državljske dolžnosti.²² Da so pripadniki obrambnih in varnostih struktur lahko vzdržali napad sil s 5. vojaškega območja, so morali biti psihično in telesno dovolj pripravljeni. Udeleženci v vojni priznavajo, da so bili taktično slabše izurjeni, kot bi si želeli.²³

Pri izvajanju bojnih delovanj oziroma operacij je dr. Lubi opozoril, da je v enačbi vojaške učinkovitosti poleg pripravljenosti, bojne učinkovitosti in kredibilnosti eden od elementov tudi kohezija vojaške enote (Lubi, 1992: 161).

²¹ Ti podatki so objavljeni v prispevku dr. Darka Lubija z naslovom Slovenski vojak, Pripadniki Teritorialne obrambe med oboroženimi spopadi v Sloveniji, junij-julij 1991, v: Razpotja nacionalne varnosti, Obramboslovne raziskave v Sloveniji, FDV, Ljubljana 1992, str. 155.

²² Dr. Darko Lubi je v prispevku Slovenski vojak, Pripadniki Teritorialne obrambe med oboroženimi spopadi v Sloveniji, junij-julij 1991, opisal, kateri dejavniki so omogočali slovenskemu vojaku, da je bolje bojno deloval, kar se je julija pokazalo s porazom nasprotne strani. Prispevek dr. Lubija je objavljen v knjigi Razpotja nacionalne varnosti, od strani 151 do 169.

²³ Dr. Darko Lubi je v svojem prispevku predstavil slovenskega vojaka, s čimer je mislil le na pripadnika TO. Prepričan sem, da so bili na približno enaki fizični, psihični in moralni ravni tudi pripadniki milice, zato jih mnogokrat omenjam v istih razmerah.

Pod podnaslovom Vojaška enota, učinkovitost in kohezija omenja, da so se v enotah TO oblikovale le rahle primarne skupine, ki so imele od 10 do 12 članov. Stiki v takšni skupini so bili razmeroma pristni, saj se je večina pripadnikov poznala že od prej. V osamosvojitveni vojni ni bilo vseeno, kdo vodi vojaško enoto, zato so zaželeni lastnosti zglednega slovenskega častnika v nekaterih elementih drugačne kot leta 1990. Častnik je moral imeti prijateljski odnos do kolegov, biti je moral psihično stabilen, discipliniran, pripravljen sodelovati in sposoben samostojno odločati. Leta 1990 sta prevladovala profesionalen odnos do dela in strokovna usposobljenost (Lubi, 1992: 161–162).

Pri izvedbi operacij so morali imeti slovenski poveljniki obrambnih in varnostnih struktur že opisane lastnosti, saj so le tako lahko poveljevali v pogojih asimetrične razporeditve sil JLA in posedovanja težkega orožja na tleh in v zraku, s čimer nas v svojih delih podrobno seznanjata generala Martin Špegelj in Konrad Kolšek.

VLOGA ŠTABA VRHOVNEGA POVELJSTVA SFRJ IN GENERALŠTABA OS

General Špegelj ugotavlja v knjigi Sjećanja vojnika, da marca 1991 ni bil izpolnjen noben pogoj za oblikovanje Štaba vrhovnega poveljstva (ŠVP),²⁴ saj državi ni grozil napad, pa tudi vojno stanje ni bilo objavljeno. Celotno Predsedstvo SFRJ ni sprejelo odločitve, da se pred vojno in med njo oblikuje štab za vrhovnega poveljnika OS. Delovanje generala Kadrijevića s pomočjo ŠVP je bila velika napaka, saj ni bilo usklajeno z ustavnopravno ureditvijo. General Špegelj pravi, da se je leta 1991 Generalštab JLA preimenoval v Generalštab oboroženih sil SFRJ. To odločitev je sprejel vojaški vrh, tako da je Generalštab OS SFRJ postal nadrejen vsem štabom v oboroženih silah SFRJ in ne samo štabom JLA. Tako so bilo štabi TO v republikah in pokrajinah podrejeni Generalštabu OS SFRJ (Špegelj, 2001: 187).²⁵

²⁴ V skladu z Zveznim zakonom o ljudski obrambi se ŠVP oblikuje v neposredni nevarnosti pred napadom na SFRJ. Sestavljajo ga Generalštab JLA in del ZSLO, drugi, večji del ZSLO ostane organ zvezne vlade. Tako oblikovan ŠVP je ustanovljen zaradi poveljevanja vrhovnega poveljstva OS, torej Predsedstva SFRJ med obrambo države pred zunanjim napadom.

²⁵ Ker bo general Martin Špegelj večkrat citiran, ali pa bo večkrat povzeta njegova misel iz njegovega dela, bo v tem poglavju določena stran najprej označena s tremi podatki: priimkom, letom izdaje dela in stranjo (Špegelj, 2001: 87), nato pa le s priimkom in stranjo (Špegelj, 231).

General Špegelj je še zapisal, da ni bila skrivnost, da je upravljalni vrh JLA že mesece pripravljala vojaško akcijo proti Sloveniji in Hrvaški.²⁶ Napad je temeljil na posodobljenem vojnem načrtu Sutjeska 2 (S-2), ki je bil namenjen obrambi pred napadom zveze Nato. Načrt je bil pripravljen zato, ker je upravljalni vrh želel ohraniti celovito Jugoslavijo, vključno s Slovenijo (Špegelj, 2001: 224).

Preimenovanja zveznih ustanov in predčasno delovanje štaba vrhovnega poveljstva so kazali na neustrezno ravnanje vojaškega vrha, saj je ta razumel položaj v državi in vojski tako, kot je njemu ustrezalo. Prav napačne predstave so bile podlaga za vojaško intervencijo, do katere je prišlo, saj ni bilo utemeljenih razlogov, ki bi govorili proti njej.

VLOGA ZVEZNEGA SEKRETARIATA ZA LJUDSKO OBRAMBO IN GENERALŠTABA OBOROŽENIH SIL

Čeprav je po Zakonu o ljudski obrambi Predsedstvo SFRJ kot vrhovno poveljstvo oboroženih sil preneslo določene pristojnosti na ZSLO in Generalštab OS, sta se omenjena organa v kriznih razmerah samovoljno razglasila za Štab vrhovnega poveljstva OS. Mislila sta, da imata pravico do vodenja in poveljevanja, ki jima po zakonu ni pripadala. General Špegelj je dokazal, da so bila celo poveljstva bojevališč in Generalštab OS podrejena ZSLO. Tako se je zanemarila vloga Predsedstva SFRJ kot vrhovnega poveljstva OS. Takšni samovoljni posegi, ki so bili storjeni brez soglasja pristojnih organov na ravni republik, so imeli posledice za tistega, ki jih je omogočil.

Na podlagi omenjenega ugotavljamo, da sta imela ZSLO in Generalštab OS zelo pomembni vloge, saj sta morala obvladovati vse ravni vodenja in poveljevanja. Te so bile strateška, strateško-operativna, operativna in taktična.²⁷ V resnici so bile tri ravni poveljevanja, strateška raven se je uresničevala namreč tudi na vojaškem območju, kot je zapisal admiral Mamula. Prav zaradi učinkovitih operacij je bila od leta 1988 na bojevališčih uvedena strateška raven vodenja in poveljevanja. Ugotovljeno je bilo, da bi bilo za vrhovno poveljstvo OS preveč obremenjujoče, če bi bila na celotnem jugoslovanskem vojskovališču samo njemu prepuščena strateška raven vodenja oboroženega boja.²⁸ Na operativni in taktični ravni sta vodenje in poveljevanje potekala tako, da so poveljstva korpusov

²⁶ General Martin Špegelj je uporabil sintagmo upravljalni vrh, ki jo drugi nadomeščajo z armadnim ali vojaškim vrhom.

²⁷ Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ, str. 81.

²⁸ Branko Mamula, Slučaj Jugoslavija, str. 64.

obvladovala operativno raven, taktično raven pa poveljstva združenih in osnovnih taktičnih enot.

Tako se je dogajalo na normativni oziroma teoretični ravni. V praksi pa se je pokazalo, da ta rešitev ni dobra, in sicer najprej na tistem bojevališču, ki je prvo poseglo po oboroženi sili. Pred oboroženim spopadom v Sloveniji so vse ravni vodenja in poveljevanja vzbujale dvom prav pri izvajanju operacij.

Na strateški ravni so slabo proučili možnost, da bi bile taktične enote pri opravljanju nalog na samostojni smeri sposobne samostojno bojno delovati v primerih, ko bi bila redna oskrba ovirana in smeri prekinjene ali obkoljene. Takšna opozorila so bila objavljena v posebnem zborniku, ki ga je izdal Generalštab JLA,²⁹ vendar opozoril v generalskih vrhovih niso upoštevali.

VPRAŠANJE DOKTRINE SPOPADA NIZKE INTENZIVNOSTI IN VOJNA V SLOVENIJI

Na podlagi literature in razpoložljivih virov lahko sklepamo, da so tudi v Sloveniji leta 1991 potekali spopadi nizke intenzivnosti.³⁰ Pri takem spopadu se prepletajo bojna in nebojna sredstva, kar se je v Sloveniji tudi dogajalo. Za spopad nizke intenzivnosti je pomembno, da je sinteza temeljnih dejavnikov oboroženega in neoboroženega boja, kar je nazorno opisal tudi general Marijan Kranjc v svoji študiji, objavljeni v Vojnem delu.³¹ General Kranjc je poudaril, da predstavlja uradno doktrino kopenske vojske ZDA. Avtor opozarja, da se mora doktrino nizke intenzivnosti razlagati kot omejeno ali nadzorovano politično-vojaško delovanje, v katerem prevladujejo nebojna delovanja različnih oblik. Vojaško delovanje je bolj poudarjeno pri tipu A, pri katerem se uveljavljajo predvsem bojne operacije. Na podlagi študije generala Kranjca bo treba ugotoviti, kateri elementi iz tipa B in A so bili prisotni v osamosvojitveni vojni v Sloveniji leta 1991 in zakaj je od strateške do taktične ravni ta vrsta spopada odpovedala.

²⁹ To opozorilo je bilo objavljeno v delu Doktrina kopenske vojske Jugoslovanske narodne armije – Material sa posveta, Beograd 1984. Zgoraj navedeno opozorilo je objavljeno na 120. strani navedenega dela.

³⁰ Brez razumevanja sintagme spopad nizke intenzivnosti težko razumemo naravo vojn v Sloveniji ter Bosni in Hercegovini. V knjigi Davorja Domazeta - Loše, Hrvatska i veliko ratište so predstavljeni dokazi, da je v nekdanji Jugoslaviji potekala vojna skladno z doktrino spopada nizke intenzivnosti.

³¹ Glej: Vojno delo, 5-6/1990, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd 1990, Savremene vojne doktrine – sukob niskog intenziteta, Marijan Kranjc, Osnovna opredeljenja i tipologija savremenih doktrina sukoba niskog intenziteta, od 59. do 85. strani.

Admiral Mamula je poudaril, da se pri uresničevanju enotnega cilja povezujejo bojna in nebojna delovanja, ki so bila v prejšnjih doktrinah ločena. Za to stopnjo intenzivnosti je značilno, da se označuje kot intervencionistična vojna. Vojaška sila se lahko v bojnih delovanjih uporabi omejeno. To se je pokazalo med napadom na Slovenijo, ko je na začetku JLA delovala v omejenem obsegu. Pomembno je dejstvo, ki ga zagovarja Mamula, in sicer na čim višji tehnično-tehnološki ravni so oborožene sile, bolj je poudarjena njihova povezanost z infrastrukturo.³² Tako se poveča ogroženost in zmanjšajo njihove bojne sposobnosti v bojnih delovanjih na tujem ozemlju. JLA je bila povezana z infrastrukturo, še posebej s komunikacijami, zato je bila njena tehnično-tehnološka oprema, predvsem oklepniki, izpostavljena oziroma onemogočena pred ovirami, vpadnicami v večja naselja in na cestah. JLA ni pravočasno upoštevala in izvajala elementov doktrine spopada nizke intenzivnosti, kar je pripomoglo k njenemu porazu.

Hrvaški vojaški sociolog Ozren Žunec trdi, da se spopad nizke intenzivnosti začenja tako, da legalna oblast izgubi legitimnost za neko družbeno skupino. Sodobni oborožitveni sistemi težko delujejo v razgibanem prostoru, kjer so sile nasprotni strani, pa tudi cilji razdrobljeni, razpršeni in pomešani. V tem primeru je fronta nejasna in spremenljiva. Sociolog Žunec je ob naštevanju omenjenih dejstev napisal, da je imela JLA podobne težave v Sloveniji, zato navaja generala Kadrijevića: »Slovenska vojska s formacijami in oborožitvijo, ki jo je imela, z uporabo partizanske taktike največ v urbanih sredinah, kjer so bili vojaki pomešani s civilisti, s pomanjkanjem kakršne koli resne vojaške infrastrukture, ni mogla biti uporaben cilj za ognjene udare, še posebej letalstva.«³³

ZARADI PORAZOV KRITIČNE RAZMERE V POVELJSTVU 5. VOJAŠKEGA OBMOČJA

Zaradi uspehov slovenskih oboroženih sil je general Adžić, načelnik Generalštaba OS, 29. junija 1991 uradno obiskal poveljstvo 5. vojaškega območja, kajti enote in poveljstva JLA v Sloveniji niso dosegali pričakovanih ciljev. Poveljstvu tega območja je general Adžić zameril, ker orožja ni uporabilo bolj odločno. Menil je, da bi moral imeti nasprotnik več žrtev in da je edina možnost bitka za Jugoslavijo. Nato je zagrozil: »Če Slovenci ne bodo preklicali svojih odločitev,

³² Branko Mamula je na to pomembno dejstvo opozoril v knjigi *Odbrana malih zemalja*, str. 183.

³³ Za lažje razumevanje tega izraza sem uporabil knjigo admirala Mamule, *Odbrana malih zemalja*, v kateri je v Osnovnih obeležjih sodobnih vojaških doktrin opisal tudi spopad nizke intenzivnosti. V navedenem delu Branka Mamule lahko od strani 167 do 183 podrobno proučimo opredelitev spopada nizke intenzivnosti.

bo jutri Slovenija gorela.« Poudaril je, da je prišel čas za vojno, v kateri bodo dovoljena vsa sredstva, torej boj do konca in maščevanje žrtev. Dejal je, da bodo 30. junija trije množični udari vsega vojnega letalstva, v 1. in 3. vojaškem območju pa naj bi potekala mobilizacija. Zahteval je, da ostane poveljstvo 5. vojaškega območja na ustrezni ravni, brez pretiravanja.³⁴ Še isti dan, 29. junija, je general Negovanović, član štaba vrhovnega poveljstva OS SFRJ, zahteval, da Republika Slovenija zagotovi brezpogojno prekinitev ognja in normalno življenje ter delo zvezne vojske. Če ne bo izpolnila pogojev, bo Štab vrhovnega poveljstva izdal ukaz o sprejetju potrebnih ukrepov v državi, vključno z ukrepi za dvig bojne pripravljenosti, mobilizacijskimi ukrepi in vojaškimi akcijami.³⁵

General Adžić in Negovanović sta 29. junija Sloveniji grozila z intenzivnejšimi napadi, vendar se je politično vodstvo v Beogradu zavedalo, da to ni bilo primerno ravnanje. Borisav Jović, takrat član Predsedstva SFRJ, je menil, da se tako celovitosti države ne more ohraniti. Prepričan je bil, da prisilna združitev ni dobra. Jović je zapisal, naj se vojaška in politična prizadevanja usmerijo le v izgradnjo Velike Srbije. Poznal je strateške cilje JLA, zato je dejal: »Tisti, ki nas potiskajo v to, nas potiskajo v vojno za svoje interese in pri tem trdijo, da imamo tudi mi takšne.«³⁶ S tem je oporekal vojaškemu vrhu, ki se je do zadnjega trenutka boril za celovito, vendar unitarno Jugoslavijo. Zato se je bil vojaški vrh pripravljen vojskovati in Jović je spoznal, da mu je to vse bolj tuje.

General Kolšek je bil najodgovornejši za učinkovito izvajanje operacij JLA na Severozahodnem bojevališču oziroma 5. vojaškem območju. Kako je poveljeval podrejenim poveljnikom, še posebej podrejenim generalom v korpusih poveljstev, je vprašanje, ki ga bo treba temeljito proučiti.

V 5. vojaškem območju je bil vojaški položaj katastrofalen, zato je skupina visokih častnikov z generalom Adžićem na čelu skušala rešiti, kar se je v operativnem prostoru vse bolj kazalo kot vojaški poraz JLA. V svoji knjigi dr. Predojević ugotavlja, da je bil general Adžić jezen in razočaran. Njegov namen je bil obiskati vse enote na območju Republike Slovenije. Na sestanku kolegija poveljnika 5. vojaškega območja je general Adžić dejal, da je ukazal, naj se ubije

³⁴ Konrad Kolšek, navedeno delo, str. 214. Načelniku generalštaba je bila Jugoslavija ena pomembnejših vrednot, za katere se je bojevala JLA. Slovenija je lahko čakala le na najstrožjo kazen.

³⁵ Konrad Kolšek, navedeno delo, str. 214.

³⁶ Borisav Jović je dobro vedel, da vojaški vrh nasprotuje izločitvi Slovenije iz Jugoslavije. Menil je, da je vojska »opita z enotnostjo Jugoslavije«, str. 334–335.

vsakogar, ki se bo poskušal predati, še posebej starešine. Poveljstvu območja je zameril, ker ni odločno uporabilo orožja, saj bi morala imeti nasprotna stran več žrtev. Boj za Jugoslavijo je bil zanj edini izhod. Dejal je še, da v 5. vojaškem območju niso bili dovolj odločni, zato morajo biti povračilni ukrepi siloviti. Deblokirati je treba prvo oklepno brigado, ki mora začeti prodirati proti Ljubljani. Žrtve niso pomembne. Prisotne je seznanil, da bo tega dne ponoči mobilizacija v 1. in 3. vojaškem območju. Od poveljnika Kolška je zahteval odločno ukrepanje. Postopke TO Slovenije je označil kot fašistične. Nato se je general Adžić s spremstvom vrnil v Beograd, ker naj bi jih tam bolj potrebovali. V Zagrebu sta ostala generala Ružinovski in Cokić zaradi pomoči poveljstvu, sami pa naj bi se odločili, kdo od častnikov bo ostal (Predojević, 1997: 106–107).

Kolegij poveljnika Kolška 30. junija je bilo zadnje pomembnejše dejanje pred njegovo odstitvitvijo. Po tem kolegiju se začenja somrak vojaškega vrha 5. vojaškega območja, kar se vidi iz izjav generalov. Kolegij poveljnika je bil pod vtisom obiska generala Adžića in vojaškega položaja JLA v Sloveniji. Razpoloženje generalov sta zatemnila bližajoči se poraz in nezavidljiv položaj v poveljstvih ter enotah.³⁷ Povsod prevladujejo popolno razočaranje, nezadovoljstvo, ogorčenje in žalost (Predojević, 1997: 109).

VLOGA GENERALA KADIJEVIĆA PRI RAZPADU JUGOSLAVIJE IN JLA

General Kadjević v svoji knjigi *Moje viđenje raspada* opisuje krivce za razpad Jugoslavije, da pa je k temu prispevala JLA oziroma njen vojaški vrh, pa ni hotel ali zmoget priznati. Warren Zimmermann je v svojem delu opisal krivce za razpad Jugoslavije. Ob koncu svoje knjige je napisal: »Milošević bi nikoli ne mogel uničiti niti poskusil uničiti Jugoslavije brez glavnega sokrivca - JLA. Izdaja Jugoslavije, ki jo je zakrivila vojska, je skoraj tako nezaslišana kot Miloševićeva izdaja. JLA si je kot dozdevni branik 'bratstva in enotnosti' dovolila, da so jo spremenili v stroj za ubijanje v korist ene same nacionalistične skupine.« (Zimmermann, 1998: 222)

General Kadjević je gledal na Srbijo in Srbe drugače kot na druge republike in narode. Nasprotoval je položaju, v kakršnem se je zaradi ustavne ureditve znašla

³⁷ Po porazu v Sloveniji naj bi general Kadjević trdil, da bi z uporabo novih sil lahko uspešno končali vojno v Sloveniji, vendar bi nadaljevanje vojskovanja v Sloveniji pomenilo popoln razpad JLA v vseh republikah, razen v Srbiji in Črni gori. Glej: Rat u Hrvatskoj ... str. 61.

Srbija, zato je poudaril, da je bil ustavni položaj avtonomnih pokrajin v funkciji razbijanja Srbije, pa tudi Jugoslavije (Kadijević, 1993: 67). General Kadijević je bil usmerjen k dvema ciljema, ki si nista nasprotovala, k Veliki Srbiji in unitarni Jugoslaviji. Jugoslovanski okvir je bil nujen, ker se je moral zavarovati pred tujino in necelovito ter nasprotujočo si idejo o Jugoslaviji, vendar le z administrativnimi mejami. Usmerjenost k ciljema ga je počasi onemogočala, saj je glede Jugoslavije ugotovil, da je JLA brez države. Kadijević ni bil dosleden in odločen takrat, ko bi moral biti, zato je pripomogel k opustitvi zamisli o celoviti Jugoslaviji in Veliki Srbiji. On in generali niso ostali le brez države, temveč tudi brez vojske, to pa je še huje kot poraz.

VLOGA OBOROŽENIH SIL SFRJ PRI ONEMOGOČANJU SOŽITJA V OBOROŽENIH SILAH

General Kadijević je opozoril tudi na dve vedno manj enakopravni sestavini oboroženih sil, in sicer JLA in Teritorialno obrambo. Tako naj bi se na najbolj avtoritativen način ločevala enotnost oboroženih sil. Teritorialna obramba je postala vojska republiških in pokrajinskih držav. Po sklepanju generala Kadijevića je bilo razdiralcem Jugoslavije omogočeno, da svoje delovanje usmerijo proti zelenemu cilju. To je bilo izvedljivo, ker se je TO vedno bolj oboroževala. Teritorialno obrambo kot republiško vojsko naj bi JLA namreč težko nadzorovala. General Kadijević je videl še večjo nevarnost v možnosti, da bi TO ob morebitni intervenciji onemogočila JLA (Kadijević, 1993: 73).

Naslednja velika težava je bila po mnenju generala Kadijevića v najpomembnejšem elementu za delovanje vojske, in sicer v vodenju in poveljevanju. Ustava iz leta 1974 je namreč republikam in pokrajinam dovoljevala, da poveljujejo svojim TO. Štabi so bili podrejeni nadrejenim organom v republiki, pokrajinah in občini ter pristojnemu poveljstvu oboroženih sil. Pokazalo se je, da je bila to dobra poteza, s katero so razbijali in slabili oborožene sile (Kadijević, 1993: 73). Federalna država je zelo hitro razpadala, zato je JLA vse bolj postajala vojska brez države, kar naj bi bil enkratni primer v svetu. JLA se je znašla med popolnoma paralizirano državo v odmiranju in republiški državi v nastajanju. To je bilo eno najtežjih vprašanj, s katerim sta se srečala zvezna vojska in njeno vodstvo (Kadijević, 76).

Vse, kar je oviralo enotno delovanje oboroženih sil, in sicer zaradi veljavne ustave iz leta 1974, se je po mnenju generala Kadijevića reševalo tako, da se je začela reorganizacija poveljevanja in oblikovanje strateških ter operativno-strateških skupin JLA in TO. Namesto šestih armad so ustanovili tri bojevališča, ki so

bila tako oblikovana, da so popolnoma zanemarila administrativne meje med republikami in pokrajinami. To se je zgodilo leta 1988. Posledica te reorganizacije je bila, da so bili štabi TO v republikah in pokrajinah v operativnem pogledu podrejeni poveljstvom bojevališč namesto vrhovnemu poveljstvu (Predsedstvu SFRJ – op. K. N.).³⁸ Štabi TO nižjih ravni v republici (pokrajinski – op. K. N.) so bili podrejeni poveljstvom korpusov JLA (Kadijević, 77).

UGOTOVITVE GENERALA RADAKOVIĆA IN ADMIRALA DOMAZETA

General Ilija T. Radaković že v uvodu svojega dela Besmiselna YU ratovanja (Nesmiselna YU vojskovanja) ugotavlja, da je vojaški vrh pripomogel, da je JLA izgubila pomembne značilnosti, doživela zlom in se umaknila z zgodovinskega prizorišča.³⁹ To se je zgodilo zato, ker je bila tako kot SFRJ notranje poražena. Poraz je porušil temelje, na katerih je bila oblikovana. Izgubila je vlogo, moč in smisel, zato je bila tako politično kot tudi moralno razorožena. Postala je lahek plen predvsem velikosrbske ideje in nato še drugih nacionalističnih politikov (Radaković, 1997: 2).⁴⁰ Vojaški vrh ni bil kos spremembam v družbi in državi, ki so se pojavljale različno intenzivno na različnih krajih. Težko se je prilagajal novim odnosom. Del vrha ni sprejemal opozoril, temveč je prepričan sam vase cinično zavračal vse, češ »da se spremembe v družbi in obnašanje JLA napačno razume in razlaga«. Ilija Radaković meni, da je vojaški vrh naredil napako, ki se je ne da odpustiti, ker je dovolil JLA kot skupni sili vseh narodov in narodnosti, da je vstopila v vojno. Lahko bi ostala nevtralna, vendar se ne bi smela vojskovati v Sloveniji, na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini (Radaković, 4).

³⁸ Stjepan Mesić je bil zadnji predsednik Predsedstva SFRJ. V članku Put u rat (Pot v vojno) je napisal, da bi morali z njim sodelovati generali ali njihov vrh, saj je bil vrhovni poveljnik. Vendar z njim ni vzpostavil stika noben general in tudi vojaški vrh mu ni posredoval informacij. To je bilo objavljeno v knjigi Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995. Glej 6. opombo, str. 32.

³⁹ Leta 1988, le nekaj let pred razkrojem JLA, je general Negovanović napisal uvod v delo z naslovom Stazama revolucije, Zbornik tekstova o revolucionarnim tradicijama naroda i narodnosti SFR Jugoslavije. Njegovo besedišče je bilo značilno za vojaško elito. V zborniku so zapisani tudi naslednji stavki: »Naša armada, ki je bila ustvarjena pod Titovim vodstvom na marksističnih idejah o oboroženem narodu, je ena izmed najvrednejših dediščin. Je neločljiv del družbe in nadaljuje tradicijo svobode in revolucije iz zgodovine naših narodov in narodnosti.« (poudaril K. N.). Glej str. 6.

⁴⁰ Ker bo general Ilija T. Radaković večkrat citiran ali pa bo povzeta misel iz njegovega dela, bo v tem poglavju prvi navedek označen s priimkom, letom izdaje dela in stranjo (Radaković, 1997: 2), nato pa le s priimkom in stranjo (Radaković, 23).

Radaković je opozoril, da je vojaški vrh slabo poznal in presodil nastali položaj, zato se je odločil za uporabo sile. Uporabil je enote iz treh korpusov, ki so bili na hrvaškem ozemlju (izjema je bilo ilirskobistriško območje, ki je sodilo k 13. reškemu korpusu). V nadaljevanju se Radaković sprašuje, kakšne so bile resnične namere JLA med vojno v Sloveniji. General Kadjević opisuje JLA, Radaković pa sprašuje, kako to, da se lahko postavljajo takšni strateški cilji, in sicer od totalne vojne do umika. Povsem upravičen je njegov pomislek, da so cilji prikriti. Razmišlja pa tudi o možnosti »simulirane vojne«. Hrvaško so želeli v resnici potegniti v vojno in nato ustvariti pritisk na Bosno in Hercegovino zaradi oblikovanja Velike Srbije s tremi srbskimi državami in tremi srbskimi vojskami. Vsa ta razmišljanja odpravi Radaković s trditvijo, da je bila JLA v Sloveniji zlorabljena. Zvezna vojska v Sloveniji ni dosegla ciljev, ker za to ni bila organizacijsko sposobna, niti dovolj pripravljena, še manj pa motivirana. Postala je žrtev svojega vodstva. Težava ni bila v taktiki, pa tudi ne v operatiki, temveč v zgrešeni strategiji (Radaković, 1997: 58).

Ilija Radaković je uporabil besedno zvezo »simulirana vojna«. Avtor je ni temeljito pojasnil, saj pred tem opisuje vojno v Sloveniji kot simulirano, vendar brez navednic. Tudi hrvaški admiral Davor Domazet - Lošo je v svoji knjigi Hrvatska i veliko ratište opisal vojno v Sloveniji kot simulirano vojno. Že na začetku opisa admiral Domazet trdi, da se JLA v Sloveniji ni mogla in hotela vesti do slovenskega naroda kot okupatorska, čeprav so se Slovenci do nje vedli, kot da je takšna. Po mnenju Domazeta je odgovor prav v tem, saj še ni do konca pojasnjeno vprašanje, kakšna je bila v resnici namera JLA v t. i. »slovenski vojni«. Domazet je prepričan, da to vojno lahko imenujemo simulirana vojna, saj so z njo hoteli doseči prikriti cilj, in sicer pritegniti Hrvaško v vojno (Domazet, 2002, 69).

AGRESIVNOST VELIKOSRBSKEGA VRHA IN NARAVNANOST JLA

Zelo pomembna je ugotovitev generala Radakovića, da je velikosrbski nacionalizem v svojih obračunih v Jugoslaviji računal tudi na JLA. Ta je bila organ federacije in je morala slediti zahtevam vrhovnega poveljstva, čeprav je bilo to skoraj v celoti velikosrbsko naravnano. Predsedstvo SFRJ je bilo okrnjeno, kar je bila za mnoge dobra rešitev. Vojaški vrh je menil, in tako je bilo tudi v resnici, da se hegemonistični centralizem srbske politike ujema z njegovim videnjem sodobnega etatičnega centralizma kot modela za reševanje notranjih nasprotij v Jugoslaviji. To je bil najpomembnejši element. Hkrati se tu začne tudi začetek konca JLA kot vojske narodov in narodnosti Jugoslavije in »hrbtenice« splošne ljudske obrambe (Radaković, 25). Prav zamisel, doktrina in strategija splošne ljudske obrambe so bile v Kadjevićevi knjigi izpostavljene napadom, o čemer smo že

govorili. Ne glede na trenutno naravnost vojaškega vrha je v njem začel prevladovati velikosrbski nacionalizem. Poleg tega se vedno bolj krepi želja po odločnem ukrepanju, kar je poudaril tudi Janez Janša v knjigi Premiki. »Generali v Beogradu so bili v razpoloženju, ko so po prvem porazu začeli verjeti v popolno veljavnost teze mladega Clausewitza, da je v filozofijo vojne absurdno vnesti načelo zmernosti, kajti vojna je akt do skrajnih meja privedenega nasilja.« (Janša, 1992: 195)

Avtor knjige, ki napada Kadijevićeve poglede, ugotavlja, da je bilo ukinjanje armadnih območij kot navišjih operativno-strateških skupin kopenske vojske neracionalna in vprašljiva rešitev. Armade so imele primerno število vojakov in moč, pa tudi strateško razporeditev, ki je bila prilagojena jugoslovanskemu prostoru. Poleg tega so bili zanje primerni prostorski in drugi pogoji, ki so potrjevali, da so takšne rešitve najboljše glede organizacijskega in operativno-strateškega vidika (Radaković, 32). Radaković se sprašuje, kako je bila reorganizacija usklajena z namerami JLA od leta 1988 do 1998. To je vprašanje, ki zahteva odgovor. Dejstvo je, da je bila reorganizacija izvedena pred vojno, ki je razbila JLA. V vojni nenadoma ni bilo več bojevališč, usmeritve pa prevzame vojska Zvezne republike Jugoslavije, ki oblikuje tri srbske armade (Radaković, 37).

Radaković bi se gotovo strinjal, da je bil general Adžić agresiven človek. Ta agresivnost se je pokazala med vojno in se je stopnjevala z bližanjem poraza. Agresivnost je zajela tudi častniške in podčastniške vrste. Največ agresivnosti, ki je temeljila na velikosrbskem nacionalizmu in jugoslovanskem centralizmu, je zaznati tudi v govoru, ki ga je imel general Adžić v Centru visokih vojaških šol v Beogradu. General Adžić je 5. julija 1991 visokim častnikom JLA dejal: »Enote, katerim boste poveljevali, morajo do konca izvršiti dodeljeno nalogo, če je treba, morate tudi umreti ... Imamo možnost, da se angažiramo tako, da združimo narode Jugoslavije in da nas umre veliko. Tehnična premoč je na naši strani ... Vojna ne izbira žrtev. Število umrlih v Sloveniji je zanemarljivo. Toliko umre vojakov v trku dveh avtobusov ... Od zdaj naprej lahko samo strah prisili nasprotnika h kapitulaciji, ognjena sila naj se uporabi proti vsem tistim, ki nasprotujejo našim akcijam.« (Lovšin, 2001: 225)

Med osamosvojitveno vojno v Sloveniji je bilo žrtev in materialne škode razmeroma malo, vendar bi morali tako na Hrvaškem kot v Bosni in Hercegovini spremljati usmerjenost JLA. Med vojno v Sloveniji in v času govora generala Adžića je bila armada že povsem preoblikovana.

RESNIČNA VLOGA VOJAŠKEGA VRHA

O pripravah na vojno v Sloveniji še ni podatkov. Z analizo nekaterih dogodkov bi ugotovili, da se je maja 1990 JLA pripravljala, da bi preprečila procese razdruževanja in je bila ofenzivno usmerjena. Po nekaterih virih so bile za vpad v Slovenijo predvidene tudi sile vojaškopomorskega sektorja iz Pule. Te naj bi odplule proti Kopru (Radaković, 69).

Po porazu se pojavijo v Generalštabu OS vprašanja in dileme: pogajanja in reševanje enot ali podaljšanje spopadov, s tem pa bi pred prihodom okrepitev žrtvovali enote v vojašnicah. Radaković ugotavlja, da je prišlo v vojaškem vrhu do strateške paralize takrat, ko je Generalštab OS zamenjal svoje začetne cilje in se zadovoljil s tem, kar se je dalo ohraniti. Vse govori v korist dejstvu, da je bil Generalštab OS presenečen zaradi odpora, saj je bil prepričan, da bo z zaporo meja in demonstracijo sile pokoril Slovenijo (Radaković, 69–70). General Radaković je presenečen nad neresnim vedenjem dela vojaškega vrha. Po mnogih informacijah naj bi JLA oklevala, preden je napadla Slovenijo. Logika vojaškega vrha je predvidevala vojno v manjšem obsegu, ker vojna v širšem obsegu zanj ni imela smisla. Takšen obseg vojne v Sloveniji naj bi narekovala strategija, ker sta bila glavna cilja JLA Hrvaška in Bosna in Hercegovina (Radaković, 70).

Glede vojne v Sloveniji je Radaković prepričan, da je potekala po načelih »bliskovite vojne«, in sicer zato, ker je potekala v nepravem času, na napačnem mestu in z napačnimi postopki. Zanj ni bilo pomembno, ali je bila vojna v Sloveniji velika ali majhna, vedel je, da je nesmiselna. JLA je precenila svoje možnosti, ker zaradi napačne presoje ni pričakovala odpora. Prav napačna presoja vojaškega vrha je bila njegova usodna strateška napaka, prepuščen je bil namreč svojim ocenam in ugotovitvam. Že pred vojno ga ni nadzirala nobena pristojna civilna ustanova. Tako je deloval brez nadzora Predsedstva SFRJ, Zveznega izvršnega sveta in Skupščine SFRJ. Ta vrh je sam sprejemal odločitve in še posebej vojaške ukrepe (Radaković, 74).

SPOMINI GENERALA KONRADA KOLŠKA NA OBOROŽENE SPOPADE

General Konrad Kolšek, poveljnik 5. vojaškega območja oziroma Severozahodnega bojevališča, je dal svojemu delu naslov Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991. Vprašanje je, zakaj oboroženi spopadi v Jugoslaviji, saj sta

Slovenija in Hrvaška 25. junija 1991 razglasili samostojnost, le da Hrvaška ni prevzela nadzora nad mejo in carinsko službo (Janša, 1992: 157).⁴¹

Kakor je razvidno iz naslova, general Kolšek ne priznava osamosvojitvenih aktov Republike Slovenije in Slovenije kot države. Vendar je kljub naslovu v svojem delu zelo podrobno opisal kronološki potek oboroženih spopadov in nemoč enot JLA, predvsem na komunikacijah.⁴² Njegova knjiga bo za vojaške zgodovinarje izvrsten vir, predvsem za dokazovanje, kako je bila JLA onemogočena že 48 ur po napadu na Slovenijo.

Njegovo delo bodo morali proučiti v posebnih ustanovah in programih Slovenske vojske, saj vsebuje veliko utemeljenih dokazov, kaj je povzročilo poraz tehnološko bolj opremljene vojske. Ne moremo spregledati nizke stopnje informacijskih napadov JLA in onemogočanja druge strani z dezinformacijami. JLA je zavzela strategijo bojevanja z oklepom precej nepremišljeno in brez motivacije. Vprašanje je, ali je bila to posledica njene strukturne vsebine in odzivov ali naključne nepremišljenosti vojaškega vrha. Vojaški zgodovinarji bodo morali poiskati odgovor na vprašanje, kaj so glavni vzroki poraza. Preveč preprosto bi bilo, da bi bil za vse kriv le vojaški vrh. Vemo, da na strateški ravni ni bilo vse tako, kot bi moralo biti, vendar se pri proučevanju bojev v Sloveniji pokaže neuspešnost taktike in operatike JLA.

VPRASHANJE LEGITIMNOSTI JLA

Vprašanje legitimnosti se začenja pojavljati vedno pogosteje, ko ni bilo več Titove karizmatične osebnosti. Pomembna je tudi ugotovitev dr. Ljubice Jelušič, da je bila vojaška prisotnost v jugoslovanski politiki nasprotnosorazmerna z legitimnostjo političnega sistema. V času, ko je jugoslovanska vojska povečevala svojo politično

⁴¹ O posledicah razglasitve samostojnosti v Sloveniji in na Hrvaškem je nazorno pisal Janez Janša v knjigi *Premiki*, str. 157–158. Čas pred razglasitvijo samostojnosti Republike Slovenije in dan, ko se je to zgodilo, je opisal tudi dr. Božo Repe v delu *Jutri je nov dan*, str. 330–339. V knjigi *Dan prej*, ki je delo več avtorjev, so objavljeni vsi dokumenti, ki določajo nov status Republike Slovenije. V dodatku sta dokumenta *Temeljna ustavna listina in Deklaracija o neodvisnosti*. Poleg teh je tudi sporočilo za javnost, ki ga je Predsedstvo Republike Slovenije sprejelo 27. junija 1991. Sledijo sklep zvezne vlade, ki se nanaša na prehod državne meje na ozemlju Republike Slovenije, in tri vojaška navodila za prevzem mejnih prehodov. To so navodila za enote JLA. Glej str. 199–208.

⁴² Spomine generala Kolška na oborožene spopade v Sloveniji lahko dopolnimo s kronologijo dogodkov, ki je zajeta v knjigi *Janeza Janše Premiki*. Iz analize obeh del spoznamo, da je bila JLA v Sloveniji nepričakovano poražena, ker je bil opravljen najpomembnejši napad – napad na strategijo JLA. Janez Janša je bistvo poraza opisal s Sun Cujevimi citatom, ki je povzet iz knjige *The art of war*, str. 157.

vlogo, so vojaški poveljniki začeli zviška gledati na civilne politike (Jelušič, 142-143).

SFRJ je bila neprestano v politični, ekonomski, kulturni, socialni in drugih krizah, zato je v obdobju takih kriz zvezna vlada le s težavo ohranjala legitimnost. To je bila kazen za njene neuspehe. Šele z reševanjem krize je nastal pogoj za relegitimnost oblasti. Ta obdobja so bila kratka, ker tako politični kot gospodarski sistem nista bila trdna, zato ni bilo dolgoročnega zaupanja oziroma hitrega pridobivanja legitimnosti. Zvezna vojska se je konec osemdesetih let znašla v položaju brez močnega civilnega političnega nadzora, zato je lahko nastopala represivno. Vojska je bila vse manj nadzorovana in nelegitimna sila brez možnosti, da ponovno postane legitimna. Nizko stopnjo svoje legitimnosti, še posebej v Sloveniji, je jugoslovanska vojska dosegla že pred napadom.

Dr. Ljubica Jelušič trdi, da je legitimnost jugoslovanske zvezne vojske temeljila na dveh temeljih. Prvi temelj politične legitimnosti je bila formalna povezava s politično avtoriteto v obliki vodstva ZKJ, drugi pa zgodovinska dediščina, ker se je zvezna vojska razglasila za nosilko tradicij partizanskih enot, v katerih je bila v imenu bratstva in enotnosti ter zmage proti okupatorju in državljanski vojni utemeljena socialistična revolucija. Jugoslovanska vojska je postala vojska partije in je morala biti neprestano pozorna na protirevolucionarne sile. Med partijo in zvezno vojsko ni bilo trenj, zato je pozneje protislovje med obrambnostjo in revolucionarnostjo jugoslovanske vojske napovedovalo transformacijo armade v notranjo policijsko silo. To se je zgodilo v času, ko je prišlo v mednarodnih odnosih do radikalnih sprememb, posledica pa je bilo zmanjševanje zunanje ogroženosti Jugoslavije (Jelušič, 146).

Vojaška elita oziroma vojaški vrh si je v osemdesetih letih prizadeval usmerjati politične procese v državi, vendar ni bil uspešen. Ker se je generaliteta zavedala pomena legitimnosti in svoje odvisnosti od političnega sistema, se je rada sklicevala na svoje mesto v ustavnem sistemu. To sklicevanje na ustavno vlogo ji je preprečevalo, da bi prevzela oblast v Jugoslaviji. Zvezna vojska je vplivala na politični sistem v državi, vendar ga ni hotela odpraviti. Takratne politične razmere so potiskale predvsem vojaški vrh k prosrbski hegemoniji. Čeprav se je ta vrh povezoval z velikosrbskimi silami, je bilo njegovo »obzorje« na mejah Titove Jugoslavije, kar se pokaže leta 1991. Velikosrbske težnje so temeljile na nacionalni sestavi vojske, saj so bili v generalskih vrstah in častniški sestavi večinoma Srbi in Črnogorci.⁴³

⁴³ V tem odstavku so le deloma povzeta dejstva dr. Ljubice Jelušič. Glej legitimnost sodobnega vojaštva, Ljubljana 1997, str. 142–148.

FUNKCIONALNA LEGITIMNOST JLA IN NJEN ODNOS DO TO

Dr. Ljubica Jelušič je dokazala, kako se je zmanjševala tudi funkcionalna legitimnost jugoslovanske vojske. Pomembne so še ugotovitve o tem, kako je prihajalo do napačnih potez v balkanski različici miru.⁴⁴ Funkcionalnost oboroženih sil SFRJ je bila za armado nerešeno vprašanje, saj jugoslovanski vrh ni hotel sprejeti TO kot enakovrednega dejavnika v oboroženih silah zvezne države. Zato je v armadi prihajalo do vedno večjega nezadovoljstva. Vojaški vrh ni hotel sprejeti dejstva, da se je z ustavo iz leta 1974 prenesla politična moč tudi na republike in je tako nastala politična decentralizacija. General Kadijević ni bil edini, ki je zanikal legitimno vlogo TO in republik in povzdigoval srbstvo ter hegemonizem. Iz eksistenčne stiske vojaške elite je leta 1990 nastala Doktrina Teritorialne odbrane Oružanih snaga, kar je v bistvu pregled Doktrine splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite.⁴⁵

Dr. Ljubica Jelušič pravi o funkcionalni nelegitimnosti JLA: »Predpostavka, na kateri so bile zgrajene celotne oborožene sile, je bila v njihovi povezanosti z ljudstvom. Nacionalne delitve, protivojaško razpoloženje mladih in nedoseganje nacionalne zastopanosti v vrstah oficirskega zbora pa so bila dejstva, ki niso slabila samo politične legitimnosti oboroženih sil, temveč so močno načenjale tudi njihovo funkcionalno legitimnost. Najhuje pa je funkcionalnost stalne armade prizadel nacionalizem. Vrhovno poveljstvo JLA je nacionalizem videlo v vseh mogočih dogodkih, dolgoletno pripravljanje na sovražnika je tudi potenciralo alarmizem, katerega posledica je bila v tem, da je vojaški vrh že vsepovsod videval sovražnike. Dodaten udarec funkcionalni legitimnosti JLA pa je

⁴⁴ Balkanska različica miru je moje poimenovanje stanja v družbi, kjer še ni vojne, vendar se jo pričakuje, saj so nakopičeni mednacionalni problemi vse bolj v ospredju. V takšnem miru se obujajo miti, legende in predsodki. Humanost in pravo sta zapostavljena. Na dan prihajajo stare zamere, dejstva in tako imenovana »dejstva«. Mir postaja celo množicam vse bolj odveč, zato kličejo k orožju. Takšen mir pomeni preddverje vojne.

⁴⁵ Dr. Ljubica Jelušič je v svojem delu pravilno razumela pomen nove doktrine o TO, saj naj bi ta prinesla trajno spremembo v oboroženih silah SFRJ. Pomembno operativno vlogo je imel pri tej doktrini načelnik Generalštaba OS Blagoje Adžić. Po njegovem ukazu naj bi doktrino preizkusili od taktične do strateške ravni. V tem dokumentu je bila analizirana vloga TO in JLA v razmerah spopadov nizke intenzivnosti. Zahtevali so, naj preide TO pod enotno poveljstvo GŠOS. Tako bi bila odpravljena vloga Predsedstva SFRJ kot poveljnika OS. Prepričan sem, da je večanje pristojnosti vodenja in poveljevanja v ZSLO in GŠOS še premalo znano, zato bo treba določena dejstva bolj raziskali, kot je to poskušal opisati general Martin Špeglj v svoji knjigi Sjećanja vojnika.

predstavljala teritorialna obramba, pa čeprav je bila ena glavnih osnov njene uvedbe v enotnosti sistema oborožene obrambe.« (Jelušič, 1997: 157)

Na podlagi takšnega stališča JLA, še posebej njenega vojaškega vrha, je mogoče ugotoviti glavne vzroke poraza. Iz tega sklepamo, da se je JLA vse bolj ločevala od tistih, ki bi jim morala služiti.

NEIZOGIBNOST PORAZA JLA

Dr. Bebler ugotavlja, da je JLA spoznala, da je edini izhod v izrednih razmerah in celo v oboroženem nasilju. Ta slabo pripravljena in izvedena politična »superpolicijska« akcija veliko bolje oborožene JLA se je za zvezno vojsko končala sramotno. Položaj JLA v Sloveniji je postal nevzdržen, saj je grozilo, da se bo nadaljeval razkroj njenih enot. Prav zato in zaradi razmer na Hrvaškem je vodstvo JLA sprejelo srbski predlog, predstavljen Predsedstvu SFRJ, naj JLA zapusti Slovenijo (Bebler, 1992: 55).

Vzroke poraza je dr. Ljubica Jelušič našla v dejstvu, da je Slovenija junija 1991 kljub racionalni oceni, da so možnosti obrambe pred vojaškimi zmogljivostmi zvezne vojske majhne, tvegala vojno. V nadaljevanju ugotavlja, da se lahko izrazimo tudi simbolično, da je šlo za »strah pred iztrebljenjem«. Ta strah je slovensko javnost mobiliziral že drugič v njeni novejši zgodovini. Poseg jugoslovanske vojske je ob podpori uradnih politik vseh glavnih velesil tudi leta 1991 grozil z iztrebljenjem slovenskega naroda, demokratične politične ureditve ter v povojni Jugoslaviji pridobljene avtonomije. Prav nerazumljivost slovenske odločitve za vojno je pripomogla k porazu nasprotnikovih sil. Jugoslovanska vojska je med vojno v Sloveniji upoštevala vojaško presojo, ki pravi, da lahko antimilitaristično, slabo oboroženo družbo brez vojaških tradicij poraziš v nekaj urah. V nadaljevanju pravi, da je zvezna vojska predstavila svojo moč z najslabšimi bojnimi sredstvi in kadrovske zmogljivostmi. Vojna v Sloveniji naj bi potrdila spopad dveh različnih tipov motivacije za boj. Na eni strani naj bi motivacija temeljila na prepričanju o nacionalni utemeljitvi pravičnosti boja, na drugi strani pa je bila motivacija utemeljena na državno-ustavnih opredelitvah (Jelušič, 1997: 213–214).

Tudi general Kolšek je ugotavljal glavne vzroke poraza v razmerjih sil na terenu, ne pa v organizacijsko-strukturnih dejavnikih. Preden je moral prepustiti svojo dolžnost poveljnika 5. vojaškega območja generalu Avramoviću, je menil: »Razmerje sil na vseh smereh, kjer so naše enote naletele na odpor, in v rajonih, kjer je prihajalo do spopadov, je v povprečju znašalo 8–12 proti ena v korist TO in milice R Slovenije ... Glede na oblikovanost terena in možno taktiko delovanja

je imela več možnosti za uspeh živa sila z lahko oborožitvijo in ne težka tehnika, s katero je razpolagala JLA.« (Kolšek, 2001: 234) General Kolšek je v svojem delu poudaril, da je morala med starešinami in vojaki slabela zaradi »ponižujočega delovanja Predsedstva SFRJ in izjave Anteja Markovića, da je akcija v Sloveniji stvar JLA, ki nima zveze z ZIS ...« (Kolšek, 2001: 235) Vzrok za poraz naj bi bil tudi v Štabu vrhovnega poveljstva OS, v katerem je obstajala težnja po neposrednem vodenju in poveljevanju vsem, celo najnižjim enotam 5. vojaškega območja, ob tem pa ni upošteval nadrejenih. Zaradi zaostrovanja razmer naj bi naraščalo tudi nezaupanje v poveljstvo tega območja, v resničnost njihovih podatkov in prikaz stanja v enotah. Poleg tega naj bi glavni resorji Štaba vrhovnega poveljstva vsak zase razvili svojo smer posebnega obveščanja (Kolšek, 2001: 236–237).

Dr. Ljubica Jelušič je natančno opredelila, zakaj je bil poraz zvezne vojske neizbežen. Poudarila je pomen medijske vojne in uspehe na bojišču, ki so jugoslovanski armadi preprečili, da bi se pravočasno prilagodila novim razmeram. Poleg tega je bila vse bolj očitna kriza legitimnosti zvezne vojske, saj je njen razpad povzročilo pomanjkanje informacij in motivacije za boj. Tudi predaje in prebegi vojakov so onesposobili udarno moč enot, ki so izvedle agresijo. Na nasprotnikovi strani so se oblikovale enote nove vojske (TO – op. K. N.), katere pripadniki so bili še neizkušeni borci. Bili so slabo oboroženi in imeli neizurjene poveljnike, imeli pa so visoko stopnjo identifikacije s ciljem boja in popolno podporo slovesnega javnega mnenja. V vojni na Slovenskem je politična oblast hitro določila status vojske, ki je posredovala, razglašena je bila za agresorsko in okupatorsko, kar je bilo za motivacijo slovenskih borcev zelo pomembno. Dr. Jelušičeva poudarja, da je identifikacija sovražnika zelo pomembna točka v bojni morali (Jelušič, 1997: 195).

Igor Bavčar je razumel poraz kot proces, v katerem je slovenska strategija premagala strategijo JLA. Njegove ugotovitve so: »Ne upoštevajo bistva naše tedanje strategije in taktike, ki je bilo ravno v tem, da smo z nevojaškimi sredstvi, blokadami, zaporami, informacijsko strategijo, odklopi elektrike, vode itn. JLA preprečili, da bi sploh uporabila svoje oborožitvene možnosti, ter tako že v začetku omejili možnost žrtev in izgub na minimum. Ne upoštevajo, da smo angažirali skrajno fleksibilno kombinacijo dveh struktur – policije in teritorialne obrambe, da smo popolnoma nadzorovali slovensko ozemlje, bili mobilni, oni pa ne, da smo ravno zato v obrambne namene do skrajnosti lahko uporabili vso obstoječo nevojaško infrastrukturo (zveze, komunikacije ...), jugoslovanska vojska pa ni mogla uporabiti klasičnih vojaških sredstev, kar ji je uspevalo v poznejših spopadih na Balkanu.

Ne upoštevajo, da smo imeli za seboj popolno podporo prebivalstva, slovenske politike in tudi mednarodne skupnosti, njihova večnacionalna armada pa je razpadla v nekaj dneh.« (Žnidaršič in soavtorji, 2001: Bavčar)

Vojaški vrh je bil popolnoma nesposoben, kljub dobri oborožitvi, da bi deloval ofenzivno. Ob tem se pojavi vprašanje, zakaj je generalski vrh načrtoval tako skromne sile na začetku agresije, saj je že ruski strateg Svečin ugotovil naslednje: »Če so razpoložljiva sredstva premajhna za dosego končnega cilja, ki nam zagotavlja mir, tudi še tako dognana strateška ofenziva pelje v katastrofo.« (Svečin, 1956: 301) Na začetku agresije je bilo premalo vojakov in težkega orožja, saj bi morali vse cilje uresničiti najpozneje v 48 urah. Nato bi morali izkoristiti dosežene uspehe v nadaljnjem vojskovanju. Poskus ofenzivnega udara 2. julija 1991 se je zgodil prepozno.

Janez Slapar je v istem delu predstavil podobne ugotovitve: »Skupaj s policijo in ob enotni podpori skoraj vseh prebivalcev Slovenije smo sprejeli vsiljeno vojno. Vojne nismo hoteli, oboroženi boj pa smo sprejeli, da bi zavarovali voljo vseh, ki so na plebiscitu oddali glas za lastno državo. Nismo bili željni krvi in maščevanja (krivci za vsiljeno vojno so bili na varnih razdaljah, zunaj Slovenije, predvsem v Beogradu), hoteli smo zmago. Zmaga je pomenila zavarovati in obdržati državo po njenem rojstvu. Zmagali smo v vojaškem spopadu ob optimalni izrabi lastnih človeških in materialnih zmogljivosti ter na podlagi pravilne ocene napadalčevih slabosti ... Kljub skromni opremljenosti smo v desetih dneh porazili t. i. Jugoslovansko ljudsko armado, ki je do tedaj slovela kot ena najmočnejših armad v Evropi. Nato pa je z vrhunsko opremo in s povsem drugačno (za marsikoga premalo vojaško) taktiko potreboval devetinsedemdeset dni, da je porazil ostanke jugoslovanske vojske.« (Žnidaršič in soavtorji, 2001: Slapar)

Neizogibnost poraza JLA v Sloveniji sta nazorno opisala tudi dva priznana zgodovinarja, in sicer Dušan Bilandić in Jože Pirjevec. Slednji je opisal poraz na podlagi obsežne literature in celo nekaterih pomembnih temeljnih virov. Ker sta njuni mnenji odmevni tako na Hrvaškem, v Sloveniji in Italiji, povzemam njune bistvene ugotovitve in mnenja o porazu.

UGOTOVITVE HRVAŠKEGA ZGODOVINARJA DUŠANA BILANĐIĆA

Dušan Bilandić opozarja, da intervencijo JLA v Sloveniji lahko razumemo le ob upoštevanju dejstva, da je bila takratna vojska ideološka sila, kakršne ni bilo niti v Sovjetski zvezi. Po Titovi smrti je postala samostojna politična sila v Jugoslaviji, z lastnimi ideološkimi opredelitvami. Njen glavni cilj je bil varovanje

Jugoslavije kot razmeroma centralizirane države. Bilandić trdi, da je JLA vedela, kdaj Milošević ogroža Jugoslavijo s svojo velikosrbsko politiko. Po zgodovinski osmi seji CK ZK Srbije leta 1987 se je Miloševićeva politika ujemala z načrti admirala Branka Mamule, zveznega sekretarja za ljudsko obrambo. Vojaški vrh se je raje odločil za idejo velikosrbske Jugoslavije kot za konfederalno državo.

V nadaljevanju je Bilandić ugotovil, da je že na prvi pogled očitno, kako slabo je bila pripravljena operacija na Slovenijo. To je bila le posledica spleta političnih okoliščin, v katerih je več let živel vojaški vrh. Slabo je namreč ocenil obrambno moč Slovenije, saj ni pravilno razumel slovenske družbe in njenih interesov v Jugoslaviji. V tem času je JLA zagotavljala, da ne pristaja na konfederacijo in večstrankarski sistem.

Vsa ta zgrešena politika je povzročila, da je bila v Sloveniji, tako trdi Bilandić, izvrstno uporabljena zamisel o teritorialni obrambi. Slovenci naj bi dokazali, da je bila zamisel obrambe pravilna, čeprav je nastala v drugem času in z drugačnim namenom (Bilandić, 2001: 90-94).⁴⁶ Posledica sramotnega poraza JLA v Sloveniji je bila, da je bil cilj Srbije spremenjen. Ta ni več zagovarjala federacije, temveč jugofederacijo, v kateri je bilo predvideno, da se Hrvaški odvzame 30 odstotkov njenega ozemlja (Bilandić, 120).

Veliko avtorjev bolj ali manj strokovnih del o vojni v Sloveniji trdi, da je hotel vojaški vrh okupirati Slovenijo. Tudi Bilandić govori o poskusu okupacije, s čimer naj bi zvezna vojska preprečila razpad Jugoslavije. Kratka vojna v Sloveniji je pokazala dvosmernost srbske politike in nekdanje JLA. Srbija se je želela izogniti vojni v Sloveniji, njena želja je bila, da se na miren način odcepi od Jugoslavije. Do vojaškega posega v Sloveniji pa se Srbiji ni posrečilo zlomiti projugoslovanske unitaristične politike vojaškega vrha. Ko je vojna v Sloveniji trajala že tretji dan, je bila Srbija za »odcepitev Slovenije«, vendar se takrat Predsedstvo SFRJ, vključno s Stipetom Mesičem, s tem predlogom ni strinjalo (Bilandić, 468-469).

Miloševićeva politika se je izogibala tveganjem. Slovenija in Srbija sta bili preveč različni, da bi lahko živeli v isti državi. Milošević se je še pravočasno odločil, česar pa vojaški vrh ni zmožel. Šele po porazu je general Kadijević na pritisk Srbije privolil, da se bo JLA umaknila iz Slovenije. S tem pa se mnogi generali niso strinjali. Šele Predsedstvo SFRJ je 15. julija 1991 odločilo, naj se to zgodi (Bilandić, 501).

⁴⁶ Podatki v oklepaju označujejo, da so dejstva povzeta iz knjige Dušana Bilandića, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, AGM Zagreb, Zagreb 2001.

Želje vojaškega vrha, hotenja Miloševića ter brezvladje v nekdanji zvezni državi so dokončno zamajali tla JLA. Bilandić je v svojem delu dokazal, da so tudi politična protislovja v Jugoslaviji prispevala k njenemu porazu. Seveda je k temu največ pripomogla prav sama.

MNENJA SLOVENSKEGA ZGODOVINARJA JOŽETA PIRJEVCA O VZROKIH PORAZA JLA

V začetku maja 1991 je armada dvignila stopnjo bojne pripravljenosti v Sloveniji, na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini. Mobilizirala je srbske rezerve pod pretvezo vojaških vaj, imenovanih Okop, ki naj bi prikazovale napad na Jugoslavijo z avstrijske in italijanske strani, pri čemer naj bi se agresorskim silam pridružile tudi slovenske in hrvaške obrambne sestave. Dogodke v Pekrah, ki so se zgodili 23. maja, naj bi JLA uporabila kot povod za začetek posegov v dogajanja v Sloveniji. Ena od nalog bi bilo tudi »spametovanje« slovenskega vodstva. General Kadrijević je spoznal, da so se Slovenci odzvali hitro in učinkovito, zato je ukazal taktičen umik (Pirjevec, 1995: 415–416).⁴⁷ To je bil prvi poraz JLA, vendar se iz njega ni ničesar naučila.

Drugi poraz JLA, julija 1991, je bil za Slovenijo zelo pomemben, saj si je tako zavarovala samostojnost in neodvisnost. To so dosegli kljub temu, da ni bilo pričakovanega in načrtovanega hrvaškega sodelovanja proti skupnemu agresorju. JLA se je odločila, da bo ukrepala samo proti Slovincem, vendar so jo ti prehiteli in prevzeli nadzor nad svojim ozemljem 24 ur prej, kot je bilo predvideno. Pirjevec je poudaril, da je bila intervencija JLA zato tako lahko izvedljiva, ker je Markoviću uspelo Hrvate prepričati, da so obljubili, da ne bodo ovirali posega v Slovenijo.

Jože Pirjevec je omenjeni poseg opisal z besedami, ki se nam vtisnejo v spomin prav zaradi poraza, ki ga vojaški vrh JLA ni pričakoval: »Vojaški poveljniki so takoj ukrepali in v marsičem – verjetno z Markovičevim ustnim privoljenjem – prekoračili pooblastila vlade, saj so na meje poslali ne le pehotne enote, pač pa tudi tanke. Vse se je zdelo nadvse preprosto ...« (Pirjevec, 416). Iz knjige Janeza Janše je prepisal odstavek, ki naj bi potrjeval prepričanja o lahki zmagi nad upornimi Slovenci: »Edina resna ovira našim oklepnim kolonam,« so se šalili v kasarnah, »bodo polne ceste prestrašenih Slovencev, ki bodo čez Šentilj in Ljubelj bežali v Avstrijo, s Kučanom in Janšo na čelu.« (Pirjevec, 416)

⁴⁷ Podatki v oklepaju označujejo, da so dejstva povzeta iz knjige Jožeta Pirjevca, Jugoslovanske vojne 1991–2001, Cankarjeva založba, Ljubljana 2003.

Že dan po razglasitvi samostojnosti, 25. junija 1991, so oklepno-mehanizirane enote začele prodirati na meje, najprej iz 13. reškega korpusnega območja, naslednji dan, 27. junija, so prodirali oklepniki iz 32. varaždinskega in 10. zagrebškega korpusnega območja. Vse enote so bile pod poveljstvom 5. vojaškega območja, ki je imelo sedež v Zagrebu. Pirjevec je opozoril na znano dejstvo, da so vojakom JLA rekli, da so Jugoslavijo napadli od zunaj in da morajo braniti njeno celovitost. Enote JLA so se odpravile proti domnevnemu nasprotniku s hladnim obrokom za en dan in brez logistične podpore (Pirjevec, 417).

Slovinci so to površnost spretno izrabili, poleg nje tudi pretirano samozavest, saj so svojim enotam ukazali, naj se tanki, ki jih je bilo od 400 do 500, razdelijo v majhne enote, in se porazgubijo po ozemlju. V nadaljevanju je Pirjevec zapisal pomembno ugotovitev, v kateri je že nakazan poraz JLA v Sloveniji: »Čeprav je bilo ljubljansko letališče zaprto in večina mejnih prehodov zasedena, je dan po začetku napada postalo jasno, da je slovenski vladi zaradi plebiscitarne podpore vsega ljudstva in pripravljenosti njenih čet uspelo odbiti udarec. Kasarne, kjer so bile enote JLA, so bile obkoljene in izolirane. Zvezni vojaki so se prestrašeni in osupli, brez ukazov ter brez vsake psihične pripravljenosti na boj v stotinah predajali in dezertirali. Bil je 28. junij, praznik sv. Vida, usodni dan v zgodovini Srbov.« (Pirjevec, 418)

Pred porazom je general Adžić zagotavljal, da Srbi za ohranitev državne enotnosti lahko žrtvujejo 100.000 življenj. V tem času so kritizirali le Ljubljano in Zagreb.

Po 25. juniju je sledil napad JLA, ki naj bi bil pripravljen kot bliskoviti udar. Zapleti pa so nastali zaradi nepričakovane uspešnosti Janševih čet. Pirjevec pravi, da je prvič po letu 1945 v srcu Evrope izbruhnilo vojno stanje. Čeprav so za generale JLA v slovenskem operativnem prostoru nastali nepričakovani zapleti, je njene sile reševala zvezna vlada, ko je enostransko razglasila prekinitev ognja. Jastrebi v JLA so kršili ustavitev ognja z napadi svojih oklepnih in letalskih sil (Pirjevec, 426), vendar so bile obrambne in varnostne sile v Sloveniji dovolj močne, da so obranile oborožene pritiske do 7. julija 1991.

V svojem najnovejšem delu Jugoslovanske vojne 1991–2001 je Jože Pirjevec opisal bistvo poraza. Med dejavniki oboroženega boja je bil pripadnik JLA poražen. Svoje ugotovitve Pirjevec utemeljuje tako: »Dramatična ranljivost režimske vojske, ki jo je bremenila kadrovska selekcija na ideoloških temeljih, obenem pa je bila še slabo izurjena in poslana v lažno obrambno akcijo – mnogim enotam so rekli, da gredo na meje, ker sta Jugoslavijo napadli Avstrija in Italija.« (Pirjevec, 49)

Pirjevec je poleg navedenih razlogov za poraz opozoril tudi na odmevno sestrelitev helikopterjev. S tem je Slovencem uspelo preprečiti nove helikopterske lete in dokazati, da je bila načrtovana bliskovita operacija JLA poražena. O tem naj bi pričalo tudi veliko število dezerterjev, kar dokazuje, kako nizka je bila bojna morala zveznih čet. Slovenci so potrdili svojo premoč nad poveljniki JLA tudi prek javnih občil, ne le na bojnem polju. Jože Pirjevec ugotavlja, da je Jelku Kacinu, ministru za informiranje, uspelo »spremeniti vsako tiskovno konferenco v dogodek, poln izredne dramatičnosti, ter zmagati v psihološki in propagandni vojni, še preden je prišlo do prekinitve ognja.« (Pirjevec, 2003: 50)

Že večkrat je bilo opozorjeno, da je bil 28. junij prelomni dan v osamosvojitveni vojni. Jože Pirjevec ga opiše tako: »Naslednjega dne, v petek, 28. junija, so zvezni Migi napadli brniško letališče, televizijske oddajnike in cestne zapore na južnem Štajerskem, da bi vojaškim enotam omogočili zasesti mejne prehode z Avstrijo, ki so bili še vedno v slovenskih rokah ... Ob koncu dneva pa je bilo vsekakor jasno, da se je Teritorialna obramba znala uspešno postaviti po robu armadi in da je zaustavila pretežni del enot, ki so prihajale iz Hrvaške. Na številnih točkah je prešla celo v protinapad in pozno popoldan zasedla mejni prehod pri Novi Gorici. Proti večeru je zavzela tudi vojaško skladišče in pri tem zasegla nekaj sto ton razstreliva. Ti dogodki so – skupaj z neustavljivim tokom dezerterjev – povzročili v vrhovih JLA pravcato strateško paralizo. Jasno je bilo, da je partija (igra – op. K. N.) izgubljena in da je treba izbirati med pogajanji za rešitev vojaških enot, blokiranih v vojašnicah, ali razširitvijo spopada, s tem pa tvegati, da bodo slednje uničene.« (Pirjevec, 51–52)

JLA je bila v Sloveniji premagana 28. junija, saj je istega dne nastopilo tudi premirje. Enote JLA so poskušale razbiti obrambo Slovencev še enkrat, vendar so bile njene sile predvsem moralno prešibke, da bi premagale slovenske obrambne in varnostne sestave.

NAMESTO SKLEPA

General Marijan Kranjc je v svojem delu *Balkanski vojaški poligon* napisal številna, vendar še nepreverjena dejstva. Tudi sam meni, da bo treba marsikaj ponovno preveriti, ko bodo odprti nekateri do zdaj nedostopni arhivi. General Kranjc je poudaril, da je bilo vodstvo Slovenije obveščeno o premikih in nalogah enot JLA. To obvestilo je bilo 27. junija 1991 ob 7. uri uradno poslano predsedniku republiškega izvršnega sveta Lojzetu Peterletu. Navedene trditve general Kranjc zagovarja, čeprav vemo, da so bili prvi premiki enot opravljeni že dan prej in da so bile naloge enot drugačne od tistih, ki so bile zapisane v dokumentu, ki ga je

prejel Lojze Peterle od generala Kolška. V dokumentu je omenjeno le to, da bodo enote JLA prevzele vse mejne prehode in da bo naloga v vsakem primeru izvedena.

General Kranjc je v nadaljevanju zanikal obseg nalog, opredeljenih v aktu, ki so jih poslali predsedniku Peterletu, saj je na naslednji strani zapisal dejstva, ki popolnoma spreminjajo smernice Markovičevega ukaza. Ker so ta zelo pomembna, jih navajam v celoti: »V sklopu te faze pa je bil seveda v največji tajnosti pripravljen tudi načrt o realizaciji vojaške uprave, v kolikor bi se slovensko vodstvo uprlo vojaško-policijskemu pohodu na meje. V ta namen so bile pripravljene močne specialne enote: policijski bataljon 14. korpusa v Ljubljani je bil okrepljen z dvema četama, v Cerklje je z letali prepeljan del padalske brigade iz Niša, diverzantski odred 2. vojaškega območja iz Skopja, protiteroristične čete vojaške policije iz gardne brigade in gardne divizije iz Beograda in policijskega bataljona niškega korpusa. Te enote bi po pripravljenem načrtu morale aretirati in osamiti glavne akterje oboroženega odpora v republiki Sloveniji ...« (Kranjc, 1998: 291–292)

Vse omenjene in druge enote JLA niso mogle preprečiti vojaškega poraza JLA. Čeprav je bila obojestranska razporeditev sil zelo nesimetrična in v korist zvezne vojske, je sledil uničujoč poraz, ki ga JLA ni prenesla brez usodnih posledic.

LITERATURA IN VIRI

- Blagoje Adžić: Dalja izgradnja jedinstvenih oružanih snaga I jačanje mirnodopskog dijela JNA - naše strateško opredeljenje, v: Vojno delo, št. 5-5/1990, leto XLII, SSNO, Beograd 1990.
- Manojlo Babić: Taktika oklopnih i mehanizovanih jedinica u opštenarodnom odbrambenom ratu, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd 1981.
- Darko Bandula: Predvidivost i nepredvidivost u vojnim operacijama, v: Hrvatski vojnik, junij 2000 (podatki so pomanjkljivi).
- Anton Bebler: Jugoslovska ljudska armada in razpad Jugoslavije, v: Razpotja nacionalne varnosti, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1992.
- Dušan Bilandić: Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske, AGM Zagreb, Zagreb 2001.
- Janko Bobetko: Sve moje bitke, Vlastita naklada, Zagreb 1996.
- Stane Brovet: Prihodnost pripada Jugoslaviji, Ustaviti razprodajo države, v: Narodna armija, št. 2686, leto XLV, Beograd 4. 1. 1991.
- Stane Brovet: Enote JLA bodo ostale v Pakracu do normalizacije razmer, v: Narodna armija, št. 2695, leto XLV, Beograd 7. 3. 1991.

- Carl von Clausewitz: O vojni, v: Časopis za kritiko znanosti, 75/76, maj, junij 1985, Univerzitetni konferenci ZSMS Maribor in Ljubljana.
- Dan prej (skupina avtorjev), ČZP Primorske novice, d.o.o., Koper, Ljubljana 1994.
- Davor Domazet - Lošo: Hrvatska i veliko ratište, Udruga Sv. Jurja, Zagreb 2002.
- Davor Domazet - Lošo: Kako je pripravljena agresija na Hrvatsku ili preoblikovanje JNA u srbsku imperijalnu silu, Hrvatski vojnik, št. 26, leto VII, avgust 1997.
- Janez Drnovšek: Moja resnica, Jugoslavija 1989 - Slovenija 1991, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1996.
- Anton Grizold (urednik): Perspektive sodobne varnosti, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1998.
- Janez Janša: Premiki, nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1992.
- Ljubica Jelušič: Legitimnost sodobnega vojaštva, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1997.
- Ljubica Jelušič: Globalnost varnostnih interesov in groženj, v: Teorija in praksa, Fakulteta za družbene vede, št. 4, leto XXXIX, julij/avgust 2002.
- Boris Jež: YU, nikoli več? Bela knjiga o razpadu Jugoslavije, Založba Slon, Odmevi časa, Ljubljana 1994.
- Borisav Jović: Zadnji dnevi SFRJ, odlomki iz dnevnika, Slovenska knjiga, Ljubljana 1996.
- Veljko Kadijević: Moje viđenje raspada, Politika, Beograd 1993.
- Lado Kocjan: Doktrina in strategija splošne ljudske obrambe – Teritorialna obramba kot najvišja oblika organiziranosti za odpor in kot del oboroženih sil, v: Vojstvo, Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, št. 5, Kranj 1999.
- Konrad Kolšek: Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji, Založba Obzorja, Maribor 2001.
- Marijan Kranjc: Savremene vojne doktrine – sukob nizkog intenziteta oziroma Osnovna opredeljenja i tipologija savremenih doktrina sukoba niskog intenziteta, v: Vojno delo, št. 5-5/1990, leto XLII, SSNO, Beograd 1990.
- Marijan Kranjc: Balkanski vojaški poligon, v: Borec: Revija za zgodovino, literaturo in antropologijo, št. 567–69, Ljubljana 1998.
- Silva Križman in soavtorji: Dan prej, ČZP Primorske novice, d.o.o., Koper, Koper 1994.
- Miroslav Lazanski: Vse oborožene formacije, ustanovljene zunaj enotnih in z ustavo SFRJ določenih oboroženih sil, bodo razorožene (intervju z zveznim

- sekretarjem za ljudsko obrambo, generalom armade Veljkom Kadujevićem), v: Narodna armija, leto XLV, št. 2682, 6. 12. 1990.
- Andrej Lovšin: Skrita vojna, Spopad varnostno-obveščevalnih služb 1990–1991, Alpe avto, d. o. o., Mladinska knjiga, Ljubljana 2001.
 - Darko Lubi: Slovenski vojak, Pripadniki Teritorialne obrambe med oboroženimi spopadi v Sloveniji, junij–julij 1991, v: Razpotja nacionalne varnosti, Obramboslovne raziskave v Sloveniji, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1992.
 - Marjan Malešič: Civilna obramba v sistemu nacionalne varnosti, v: Razpotja nacionalne varnosti, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1992
 - Marjan Malešič: Fragmenti iz analize vojne v Sloveniji, v: Perspektive sodobne varnosti, Iz obramboslovnih raziskav II, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1998.
 - Branko Mamula: Odbrana malih zemalja, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd 1988.
 - Branko Mamula: Savremeni svijet i naša odbrana, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1985.
 - Branko Mamula: Slučaj Jugoslavija, CID, Podgorica 2000.
 - Viktor Meier: Zakaj je razpadla Jugoslavija, ZPS, d.o.o., Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana 1996.
 - Mijamoto Musaši: Knjiga petih prstanov, Založba Amalietti, Ljubljana 1999.
 - Karlo Nanut: Delovno gradivo za poučevanje vojaške zgodovine in vojnih veččin v šolah, CVŠ, Ljubljana 1999–2000.
 - Karlo Nanut: Osamosvojitvena vojna na Slovenskem v letu 1991, v: Vojna za Slovenijo 1991, Vojaška zgodovina, Generalštab Slovenske vojske, Center za vojaškozgodovinsko dejavnost, št. 2/01 (4), letnik 2, Ljubljana 2001.
 - Karlo Nanut: Čas pred agresijo in osamosvojitvena vojna v Sloveniji leta 1991, v: Priprave na vojno 1991, Vojaška zgodovina, Generalštab Slovenske vojske, Center za vojaškozgodovinsko dejavnost, št. 1/02 (5), letnik 3, Ljubljana 2002.
 - Karlo Nanut: Struktura in dinamika osamosvojitvene vojne, v: Slovenska osamosvojitve 1991, Pričevanja in analize, Državni zbor Republike Slovenije, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 2002 (Simpozij v Brežicah od 21. do 22. junija 2001).
 - Karlo Nanut: Delovno gradivo za Generalštabni program, leto 1999 in učna gradiva za šole v CVŠ, leto 2000.
 - Navodilo za partizansko dejstvanje: Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo, Beograd 1983.
 - Jovo Ninković: Teorijske osnove operatike, Vojnoizdavački zavod, Beograd

- 1985.
- Jovo Ninković: Nastanak i razvoj ratne operacije, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1984.
 - Jože Pirjevec: Jugoslavija 1918–1992, Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije, Založba Lipa, Koper 1995.
 - Jože Pirjevec: Jugoslovsanske vojne 1991–2001, Cankarjeva založba, Ljubljana 2003.
 - Vaso Predojević: U procjepu, Dnevničke zabeliješke o razbijanju Partije, Armije i Države, DAN GRAF, Beograd 1997.
 - R. Pouzn: Izvori vojne doktrine, Vojnoizdavački i novinski centar Beograd 1992 (v originalu: Barry R. Posen: The Sources of Military Doctrine).
 - Ilja T. Radaković: Besmiselna YU ratovanja, Društvo za istinu o antifašističkoj borbi 1941-45, Beograd 1997.
 - Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995 (skupina avtorjev), Naklada Jesenski i Turk (za Hrvatsko) in Dani (BiH), Zagreb-Sarajevo 1999.
 - Božo Repe: Jutri je nov dan, Slovenci in razpad Jugoslavije, Modrijan, Ljubljana 2002.
 - Laura Silber/Allan Little: Smrt Jugoslavije, CO LIBRI, Ljubljana 1996.
 - Stevan Stojanović: Transformacija oružanih snaga pri prelasku iz kombinovanog u partizanski oblik oružane borbe, v: Vojno delo, št. 2/1990, leto XLII, Beograd 1990.
 - Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ, Sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd 1987.
 - Strategija oružane borbe, Sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd 1983.
 - Sun Cu, Umetnost vojne, Založba Amalietti, Ljubljana 1996.
 - A. Svečin: Strategija, Vojna biblioteka, Inostrani pisci, Vojno delo, Beograd 1956
 - Martin Špegelj: Sjećanja vojnika, Nakladnik, Zagreb 2001.
 - Janez j. Švajncer: Obranili domovino, Teritorialna obramba Republike Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo, Viharnik, Ljubljana 1993.
 - Rajko Tanasković: Uvod u teoriju operacije opštenarodnog odbrambenog rata, Vojnoizdavački zavod, Savremena vojna misao, Beograd 1977.
 - Vladimir Vodušek: Dosje 1989–1996, Tretja balkanska vojna, Založba Slon, Ljubljana 1996.
 - Aleksandar Vojinović: O narodnom ratu, Vojnoizdavački zavod JNA, Vojno delo, Beograd 1960.
 - Vojna enciklopedija, Vojnoizdavački zavod Beograd, 8. knjiga, Beograd 1974.
 - Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1981.

- Vojno delo, Opštevojni teorijski časopis, Savezni sekretariat za narodnu odbranu, številka 5-6/1990, Leto XLII, Beograd 1990.
- France Vreg: Demokratizacija družbe in obrambe, v: Razpotja nacionalne varnosti, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1992.
- Warren Zimmermann: Izvor pogube, Jugoslavija in njeni uničevalci, Zadnji ameriški veleposlanik pripoveduje, Kaj se je zgodilo in zakaj, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1998.
- Joco Žnidaršič: Deset let je Slovenija država, Veduta AŽ, d.o.o., Ljubljana 2001.
- Ozren Žunec: Rat i društvo, Ogledi iz sociologije vojske i rata, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb 1998.

POBUDA ZA USTANOVITEV MUZEJA SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE

Na začetku simpozija smo se dogovorili, da se razpravljalci predstavimo. Sem Tomaž Teropšič, magister zgodovinskih znanosti. Med vojno leta 1991 sem bil poveljnik voda Teritorialne obrambe Republike Slovenije s činom poročnika.

V času simpozija mineva enajst let od izгона JLA iz Slovenije. V tem obdobju smo naredili veliko tako na muzejskem kot na raziskovalnem področju. Menim, da je čas, da slovenski javnosti predstavimo pobudo za ustanovitev muzeja o slovenski osamosvojitvi. To je namreč proces, ki je preveč pomemben, da bi ga prepustili pozabi. Vrhunec naših prizadevanj je bila razglasitev samostojnosti Republike Slovenije, ki smo jo morali braniti z orožjem. V vojni leta 1991 je tako prišlo do sodelovanja vojske, milice in civilnih struktur z narodom, ki je v 20. stoletju že tretjič obranil domovino. Muzej naj ne bi bil vojaški in tudi ne muzej organov za notranje zadeve, temveč bi prikazoval enotnost Slovencev in Slovenk v domovini in tujini za vzpostavitev samostojne in neodvisne Republike Slovenije in njeno obranitev leta 1991. Predstavili bi vse, ki so po svojih močeh prispevali k zastavljenemu cilju.

Precej dela je že opravljenega. Gradivo je arhivirano, muzealije pa še zbiramo. Svojo nalogo so opravili tudi zgodovinarji in zgodovinopisci. Najpomembnejši zapisi so že objavljeni. Izšlo je veliko zbornikov, v katerih so obravnavane tudi podrobne vsebine oziroma študije. Imeli smo nekaj zelo odmevnih simpozijev, nekateri izsledki so že objavljeni, drugi pa še čakajo na izid. Skupaj s spominsko literaturo počasi zapolnjujejo »bele lise« obdobja osamosvojitve. Celo nekaj študentov je v svojih diplomskih nalogah proučevalo omenjeno tematiko.

V Sloveniji imamo dovolj strokovnjakov, ki bi proučili obdobje osamosvajanja, vendar so za to potrebni prostor, denar in politična podpora. Za marsikoga bi bil to velik izziv. Tujci cenijo svojo zgodovino, še posebej tradicijo. Ob vstopu v EU in Nato bi jim lahko s ponosom pokazali delček iz naše najnovejše zgodovine.

Mag. Tomaž Teropšič

TERENSKA FOTOGRAFSKA TOPOGRAFIJA SLOVENIJE (1990–1991)

Enajst let je dolga doba. Nekatere kraje, kjer so se zgodili pomembni dogodki iz obdobja osamosvajanja, je zob časa močno načel. Podoba pokrajin in krajev se iz različnih vzrokov spreminja. Zaradi gradnje avtoceste Medvedjeka ni več. Še vedno pa lahko fotografiramo in dokumentiramo kraje, pomembne iz let 1990–1991 in posnetke shranimo. Za to ne potrebujemo veliko denarja in usposobljenih ljudi, temveč je treba preiti od besed k dejanjem in uresničevati terensko fotografsko topografijo. Fotografirati je treba stavbe, kjer so se med vojno zadrževali pripadniki TO in milice ter kraje spopadov, posneti je treba zunanost in notranost stavb, v katerih je bilo pred vojno shranjeno disperzno orožje. Zelo zanimive so fotografije (posamične ali skupinske oziroma »gasilske«) tistih, ki so orožje hranili, in tistih, ki so orožje transportirali, morebiti celo njihova transportna sredstva. Dovoljene so rekonstrukcije dogodkov oziroma njihovo fotografiranje. Podatki naj bodo ob fotografiji posebej navedeni, in sicer kraj, čas in vsebina dogajanja. Najbolj nujni podatki so kraj in čas dogajanja. Podatek o avtorju fotografije ni nepomemben. Veseli bi bili tudi videoposnetkov.

Ponosen lahko povem, da je terenska fotografska topografija Posavja večinoma že narejena. Fotografij je veliko, predvsem z območja nekdanjih in sedanjih občin Posavja, in sicer Brežic, Krškega in Sevnice. Precej imamo tudi posnetkov, narejenih iz zraka. Pri delu so mi pomagali aktivni pripadniki Slovenske vojske in nekateri upokojeni veterani. Zahvaljujem se jim za profesionalno in pravočasno opravljeno delo.

Republika Slovenija
Ministrstvo za obrambo